

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta financí a účetnictví

Katedra veřejných financí

Studijní obor: Arts Management

Sociální podpora a daňová zvýhodnění rodin s malými dětmi

Autor diplomové práce: Marta Puková

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Stanislav Klazar, Ph.D.

Rok obhajoby: 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Sociální podpora a daňové zvýhodnění rodin s malými dětmi“, jsem vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označila a uvedla v přiloženém seznamu.

V Praze dne 30. května 2017

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce doc. Ing. Stanislavu Klazarovi, Ph. D. za jeho rady i trpělivost. Dále děkuji Ing. Kateřině Kořenkové z ČSÚ za poskytnutí dat v praktické části.

Anotace

Tato práce se zabývá změnou příjmů domácností bez dětí a s dětmi. Práce je rozdělena na více částí. K teoretickým částem používám dostupnou literaturu a měly by především vysvětlit, jaké faktory příjem rodiny ovlivní. Jedná se o kapitoly, které se zabývají rodinou, rodinnou politikou, sociální podporou státu a daňovými zvýhodněními pro rodiny. Druhý celek je praktický a je složen ze dvou částí. V první analyzuji data ČSÚ, v druhé části modeluji příjem některých druhů rodin.

Klíčová slova

Rodinná politika, dávky státní sociální podpory, dávky nemocenského pojištění
struktura příjmů rodin.

Annotation

This master thesis is about change in revenue of the households without children and with children. The thesis is divided into several parts. I used available literature in the theoretical part and this part should explain what factors affect family income. These are the chapters that deal with family policy, welfare benefits and taxes benefits for family. The second part is practical and it is divided in two chapters. In the first chapter I analysed the data of Czech statistics and in the second I modeled income of some types of families income.

Key words

Family policy, welfare benefits, health insurance benefits, structure income families.

Obsah

Úvod	2
1. Vymezení teoretického rámce práce	4
1. 1. Rodina.....	4
1. 1. 1. Definice	4
1. 1. 2. Formování současné rodiny	5
1. 1. 3. Práce s daty o rodinách	6
1. 2. Rodinná politika.....	10
1. 3. Důvody k podpoře rodin a možná opatření	12
1. 3. 1. Špatná finanční situace rodiny	12
1. 3. 2. Sladění pracovního a soukromého života	13
1. 3. 3. Přetrvávající genderové stereotypy	16
1. 3. 4. Různé finanční potřeby během celého vývojového cyklu rodiny.....	16
1. 3. 5. Zvýšení porodnosti.....	17
1. 4. Zodpovědnost za rodinnou politiku v ČR.....	18
2. Státní sociální podpora rodin a dávky nemocenského pojištění.....	21
2. 1. Vývoj a současná struktura	21
2. 2. Dávky státní sociální podpory	28
2. 2. 1. Dávky	28
2. 2. 2. Životní a existenční minimum	29
2. 2. 3. Čerpání dávek	32
2. 3. Dávky nemocenského pojištění	33
3. Daňová podpora rodin	36
3. 1. Vývoj a současná struktura	36
3. 2. Daňové slevy pro rodiny.....	38
3. 2. 2. Uplatnění slev	38
3. 3. Porovnání daňové podpory se systémem dávek	44
3. 4. Disponibilní příjem domácnosti	45
4. Změny příjmů rodin po narození dítěte	47
4. 1. Data ČSÚ	47
4. 1. 1. Průměrné příjmy podle počtu dětí.....	48
4. 1. 2. Průměrné příjmy domácností podle příjmových decilů.....	54
4. 2. Modelování rodin a struktur jejich příjmů.....	59
Závěr.....	65
Zdroje	67
Seznamy	70
Seznam tabulek.....	70
Seznam grafů	70
Seznam příloh	71
Přílohy	72

Úvod

Důvody pro podporu rodin se dají nalézt jak v oblasti sociální, demografické, tak ekonomické. Z hlediska porodnosti je důležité vymezení reprodukce obyvatelstva a jeho dosahování. V ČR nyní nedochází ani k tzv. prosté reprodukci, což znamená, že přirozeně ubývá obyvatelstva. Dalším odůvodněním podpory rodin jsou ekonomické faktory. Konkrétně finanční výpadek žen na mateřské dovolené, vyšší výdaje na vyživované dítě, náklady obětované příležitosti, kdy se rodiče starají o děti.

Socialistický režim v ČSSR podporoval jesle a školky a bylo apelováno na ženy, aby se co nejdříve vracely do práce. Po revoluci se poměry změnily a s tím i přístup k rodinné politice. Nyní jsme ve výjimečné situaci, kdy máme v průměru jednu z nejdelších mateřských a rodičovských dovolených v Evropě. Dále je zde nejmenší zaměstnanost žen s dětmi od 0 – 2 let. Na tuto problematiku upozorňují i doporučení Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Reagovat se snaží v předkládaných novelách zákonů k projednání i Ministerstvo práce a sociálních věcí, které chce podporovat rychlejší a snadnější návrat žen do práce po rodičovské dovolené.

Státní podpora rodin s dětmi se pak prolíná mnoha zákony, normami, vyhláškami. Jedná se o podporu jak hmotnou, tak nehmotnou. Podpora by měla být zajišťována na různých úrovních státní správy. Obce nebo kraje mají svou rodinnou politiku a priority, v kterých by rodina měla být zohledněna. Hlavními pilíři jsou na státní úrovni dávky státní sociální podpory a daňová podpora. Dále tu máme zavedenou podporu sociálních služeb proti sociálnímu vyloučení, k prevenci nebo k sociálně právní ochraně dětí.

V práci hledám odpověď na otázku, jak se změní příjem tím, že do rodiny přibude nové dítě. Přestože práce se a priori zabývá státní podporou rodin s dětmi, příjem rodiny s malým dítětem je ovlivněn více faktory, které musím zmínit. Dílčími cíli jsou jasná definice a vymezení státní podpory rodin s dětmi. Dalším je popsání situace rodiny s dítětem na trhu. Ze získaných dat definuji skupiny rodin a jejich změnu příjmu.

Práci jsem rozdělila na pět hlavních částí. První tři jsou teoretické, další dvě jsou praktické.

První kapitola práce vede ke konkrétnímu popisu rodinné politiky v ČR. Je proto důležité si nejprve vymezit pojmy, jakými jsou rodina a s tím související termín vyživované

dítě, dále pak používaný pojem domácnost a rodinná politika. Dále popíšu důvody a opatření podpory rodin. Jedním z důvodů je výpadek příjmu rodiny po narození dítěte. V této první části čerpám především z knižních a legislativních pramenů, používám popisnou metodu. Celá kapitola vede k dílčímu cíli obecnému popsání současné finanční situace rodin s malými dětmi.

V druhé části definuji systém státní sociální podpory a dávek nemocenského pojištění, který mohou aktuálně čerpat rodiny. Stručně vysvětlím vznik systému a změny jednotlivých dávek v čase. Pak popíši čerpání dávek.

Do třetí části zahrnuji systém daňových zvýhodnění, která pomáhají rodinám. Popíši jejich výhody oproti přímé státní podpoře. Tato teoretická část je nutným úvodem k praktické části práce.

Další dvě části jsou praktické a obsahují řadu grafů. Tyto části by měly jasně ukázat změnu, ke které dojde s příchodem malého dítěte do rodiny. Ve čtvrté části budu pracovat s daty ČSÚ, které vypovídají o odhadu příjmů na úhrn obyvatelstva. Nelze tedy porovnat situaci před a po narození dítěte konkrétní rodiny. Lze vyčíst příjem domácností rozdělených podle počtu dětí nebo podle druhu rodin. Věnuji se srovnání průměrných příjmů určitých typů rodin.

V další podkapitole z dat ČSÚ porovnáám příjmy v domácnostech s a bez dětí rozdělených do příjmových decilů.

Jelikož data ČSÚ nezobrazují vždy podrobně strukturu příjmů s ohledem na dávky a daňové slevy pro rodiny, zvolila jsem poslední metodu modelování příjmů domácností. Ta by měla odrážet případy určitých rodin, ke kterým přibude dítě. V páté kapitole modeluji příjmy domácností. Zajímají mě příjmy bez dítěte a pak v prvním půlroce po narození dítěte a následně v dalších třech letech s možným vývojem dále.

1. Vymezení teoretického rámce práce

V mé práci se zaměřím na sociální podporu a daňová zvýhodnění rodin s malými dětmi především v krátkodobém horizontu. Budou mě zajímat ekonomická situace před a po narození dítěte a následná podpora rodiny s minimálně jedním dítětem v předškolním věku. Pro ucelenost tématu ale níže vysvětlím i dlouhodobé aspekty státní rodinné politiky. K vytvoření systému podpory rodin v ČR vedla dlouhá cesta. Je nutné popsat vývoj společnosti a její nahlížení na rodinu.

Do teoretického rámce spadají pojmy rodina, domácnost, rodinná politika. Dále zde rozeberu důvody pro podporu rodin a jejich aplikaci v českém systému. Rozebrání rodinné politiky ČR je pro práci klíčové.

1. 1. Rodina

1. 1. 1. *Definice*

Pojem rodina je chápán v různých společnostech rozdílně. Samozřejmě i v různých vědních oborech je pojem rodina diskutován v rozdílných souvislostech.

Ze sociologického hlediska rozlišujeme nukleární nebo širší rodinu. Nukleární rodina jsou manželé s potomky. Širší rodina pak může zahrnovat další generace a příbuzenské rodiny. Dále můžeme rodiny rozlišovat podle toho, kde nová rodina založí domácnost. Zda se manželé usadí v domě ženy či muže. Dalšími typy rodin jsou úplná a neúplná, kde jeden z rodičů chybí. (Kopecká 2015, s. 46)

Podle psychologického hlediska jsou funkce rodiny reprodukční, ekonomická, výchovná, emocionální, relaxační, zábavná. (Kopecká 2015, s. 46)

Český právní řád nedefinuje rodinu jako takovou. S pojmem rodina pracuje, nikde však není upřesněn. Nevíme tedy, zda se rodinou myslí i nesezdaný pár s dítětem nebo s osvojeným dítětem. Pouze nový občanský zákoník od roku 2014 stanovuje zvláštní zákonnou ochranu pro rodinu, rodičovství a manželství. Podobně již to samé deklarovala Listina základních práv a svobod od roku 1993. Rodina a rodinná politika je politikou národní a není v kompetencích orgánů EU. Zakládací smlouvy EU problematiku rodiny nesjednocují. O respektování rodinného života se dočteme jen v Listině základních práv EU.

1. 1. 2. Formování současné rodiny

Přístup k rodině a rodina samotná se vyvíjela i v čase. Lubomír Mlčoch v knize *Ekonomie rodiny v proměnách času*, institucí a hodnot uvádí tři zdroje, které utvářely evropskou kulturu. Těmi jsou náboženství starých Izraelitů a antických řeckých filozofů. Třetí nejdůležitější pilíř pak vidí v antickém římském právu, které bylo pak značně ovlivněno křesťanstvím. Právo katolické církve ovlivňovalo evropské dějiny po dlouhá staletí. Základem křesťanství je rodina, která je přesně definovaná. Spojení muže a ženy a výchova potomků jsou cílem života jedince. Křesťanství ovlivňovalo především fázi tzv. tradiční rodiny. Další fáze přichází s průmyslovou revolucí a industrializací a nazývá se moderní. V současné době postoupil vývoj rodiny do další, třetí fáze, postmoderní. (Mlčoch 2013) Toto dělení vychází z oboru sociologie, ovšem je důležité i pro ekonomické vymezení rodiny.

Tabulka 1 Rozdíly mezi tradiční, moderní a postmoderní rodinou

RODINA	TRADIČNÍ	MODERNÍ	POSTMODERNÍ
Ovlivnění	Křesťanství	Industrializace	Masová média
Struktura	Vícegenerační, široká	Nukleární, manželská	Variabilní, individualizovaná
Soběstačnost	Práce v místě bydliště, vzdělání a péče o nemocné a staré v rodině	Specializace – oddělení bydliště od pracoviště, vzdělání ve školách, péče v nemocnicích, starobincích, ...	Ekonomická nesoběstačnost
Definice rodiny	Přesně vymezena	Dána občanskou smlouvou	Individuální
Cíl rodiny	Výchova dětí	Výchova dětí, tvorba sociálního statusu, citové vymezení	Citové vymezení

Zdroj: Vlastní zpracování, informace z knihy (Možný 2006)

Nyní je moderní rodina především pár, širší vazby nejsou hlavní částí. Je větší volnost v uzavírání sňatků, kdy majetek nehraje takovou roli. Větší volnost je i v rozvodovosti. Plodný věk žen je pořád stejně dlouhý, avšak zkracuje se faktické reprodukční období. Prodlužuje se délka života a populace je více neplodná. (Krebs et al. 2010, s. 376)

Současnou rodinu ve vyspělých zemích ovlivňuje především několik faktorů. Z oboru ekonomie rodiny bych vyzdvihla dvě fakta, která utváří současnou rodinu.

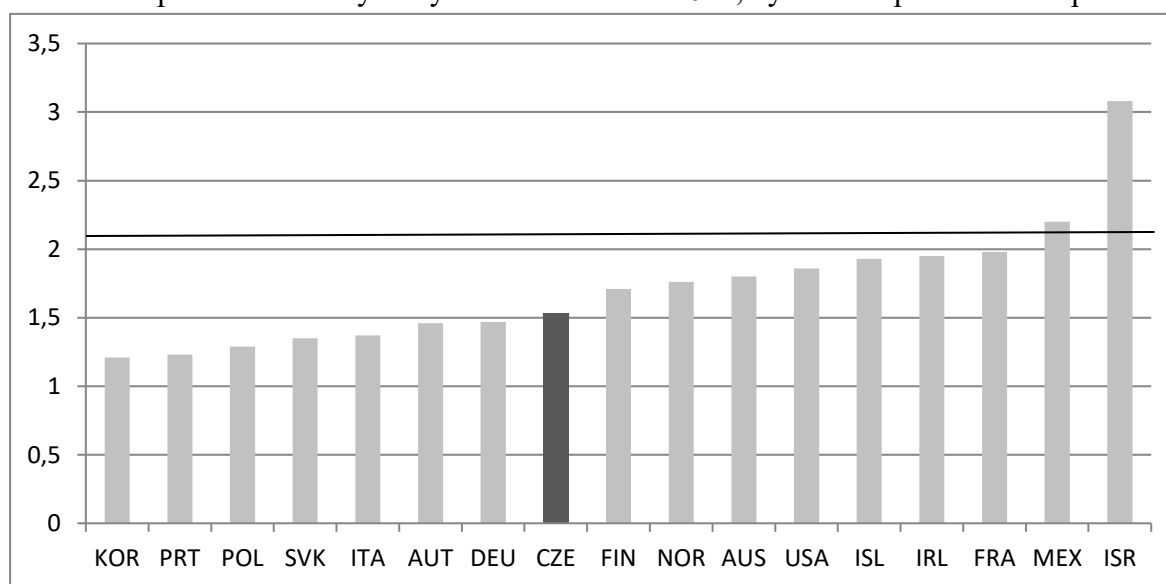
1. Převod ekonomických aktivit ze samostatné rodinné jednotky na trh.

2. Přesun sociálních služeb z rodiny na trh popřípadě stát. (Mlčoch 2013)

Je to způsobeno vyšší pracovní zátěží obou rodičů. Ti zvyšují produktivitu práce, často je jejich cílem co nejvyšší mzda. Čas pak můžeme chápat jako ekonomický statek, kdy se jedinec rozhoduje mezi volnem a zaměstnáním. Starost o potomky zabírá čas, který může jedinec strávit v zaměstnání. Toto rozhodování nepodporuje rodinu s množstvím potomků. Což můžeme vidět i v demografickém vývoji. Změny ve struktuře rodin jsou dány rozvojem demokracie a osobních práv, nelze již ani nástroji rodinné politiky návrat k tradiční podobě rodiny. (Krebs et al. 2010, s. 377)

V současné době po celé Evropě **nedochází ani k prosté reprodukci**, která by přirozeným způsobem zachovala počet obyvatel. Uvádí se, že pokud bude celková míra plodnosti kolem 2.1 živě narozených dětí na jednu ženu, pak bude počet obyvatel v rozvinutých státech konstantní bez ohledu na migraci. (OECD 2017)

Graf 1 Míra porodnosti ve vybraných zemích za rok 2014, vyznačena prostá míra reprodukce

Zdroj: Ilustrativní výběr, (OECD 2014)

1. 1. 3. Práce s daty o rodinách

V českém právním systému chybí přesná definice rodiny, a proto je ještě důležitou otázkou konkretizace partnerů a potomků. Jak jsem uvedla výše, obvykle se rodinou rozumí rodiče s potomkem. Bohužel data, která vypovídají o rodinách, nejsou jednotná.

V předpise č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník, je celá druhá část věnována rodinnému právu, kde se ovšem prolínají pojmy manželství s rodinnou domácností a rodičovstvím.

Český statistický úřad (ČSÚ) pracuje s daty o domácnostech, je to pojem nadřazený rodině.

„Jednotkou výběru a zpravodajskou jednotkou šetření je hospodařící domácnost, tzn. soubor osob společně bydlících, které se společně podílejí na úhradě základních výdajů (na výživu, provoz domácnosti, údržbu bytu apod.). Jádrem těchto domácností je zpravidla rodina, ale může to být i jednotlivec. Definice domácnosti se shoduje s definicí doporučenou Eurostatem a s praxí používanou v členských zemích EU.“ (ČSÚ 2017)

Dle definice Eurostatu je vymezen člen domácnosti výčtem a může se jednat například i o dlouhodobou návštěvu nebo au-pair v domácnosti. (Eurostat 2017)

Jako první musíme zjistit, na koho se vůbec podpora vztahuje. Definicí potomků není jednotná. ČSÚ ve svých šetřeních pracuje s pojmy vyživované dítě i závislé dítě. Rozdíl je v maximálním věku dítěte i v hledisku, zda vykonává práci.

Vyživované dítě

- nezletilé dítě (nejčastěji do 18. roku)
- dále pak do dovršení 26 pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání
- s tímto pojmem se pracuje v: Zákon o daních z příjmu č. 586/1992 Sb.
- **tzn. zhruba mezi 15. a 18. se nemusí soustavně připravovat na povolání a stejně je vyživovaným dítětem pro daňové účely, nemusí však být nezaopatřeným dítětem pro účely státní sociální podpory.**

Závislé dítě

- všechny děti do 17 let a následně do 24 pokud v té době nepracovaly nebo nehledaly práci
- s tímto pojmem se pracuje v: metodika Eurostatu, ČSÚ při mezinárodním srovnání

Nezaopatřené dítě

- dítě do skončení povinné školní docházky
- dále pak do 26 pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání
- po skončení povinné školní docházky a před 18 rokem se nemusí soustavně připravovat, ale mohou také být registrovaní na úřadě práce bez nároku na dávky v nezaměstnanosti
- s tímto pojmem se pracuje v: Zákona o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb., Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.

Dalšími pojmy, které se vážou k rodině, jsou osvojení, poručenství, opatrovnictví a pěstounská péče. Všechny tyto pojmy jsou legislativně vymezeny v předpise č. 89/2012 Sb., Občanském zákoníku a zároveň se na ně vztahují některé dávky.

Osvojení

- Právní akt, dítě se stane členem nové rodiny.

Poručenství

- K poručenství soud přistupuje, pokud chybí dítěti rodič s plnou rodičovskou odpovědností, ta pak přechází na poručníka. Poručník, jestliže pečuje o dítě, jako by bylo v jeho trvalé péči, pak má nárok na dávky pěstounské péče.

Opatrovnictví

- Opatrovník, je vždy jmenován z nějakého důvodu. Jeho právem je pak pouze právní jednání v zájmu dítěte. Když pomine důvod k opatrovnictví, měl by být opatrovník zproštěn této funkce.

Pěstounství

- Rodičovská zodpovědnost zůstává rodičům a pěstoun má za úkol pouze péči o dítě. Nemá ani vyživovací povinnost vůči svěřenému dítěti.

Svěření do péče pečující osobě

- K svěřením dítěte do péče pečující osobě se přistupuje především tehdy, pokud je možné nařídit vyživovací povinnost k dítěti rodičům. Pečující osoba tedy nemá právo na dávky pěstounské péče, ale na výživné od rodičů dítěte.

Pro vymezení rodiny, potažmo rodičů, se k mojí práci hodí hledisko ze Zákona o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb. Ten rozumí rodičem i osobu, kterým bylo dítě svěřeno do péče. Rozhodnutí soudu o svěřením do péče se rozumí vše výše popsané v tabulce kromě opatrovnictví.

Sociální dávky pro rodinu, které v ČR máme, náleží i osobám, kterým soud svěřil dítě do péče, a to dnem nabytí právní moci rozhodnutí o převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů. (ČR 1995) Ještě širší definice je pro nárok na daňové zvýhodnění na dítě. Zde je poplatníkem, který může slevu uplatnit, i pěstoun, jehož dítě mu svěřené do péče je už zletilé, tudíž už není v pěstounské péči. Dále pokud rodič nemůže slevu uplatnit, může i druhý manžel (nevlastní otec či matka) nebo prarodič nebo druhý prarodič (nevlastní babička či dědeček) uplatnit daňové zvýhodnění. (ČR 1993)

Na jedné straně pěstoun může být, stejně jako rodič, posuzován dohromady s dítětem dle zákona o životním a existenčním minimu, na straně druhé jsou to formy náhradní rodinné

péče. Je těžké určit, jaké hledisko je nejdůležitější při zařazení těchto forem soužití do definice rodiny. Rozhodla jsem se proto dávky určené pěstounům níže nerozebírat. Spolu s platností novely zákona 401/2012 Sb., kterou se mění zákon o sociálně právní ochraně dětí, se dávky určené pro pěstouny více vydefinovaly a už nespádají pod státní sociální podporu. Stejně tak nebudu rozebírat ani dávky pro osoby zdravotně postižené.

Nárok na sociální dávky i daňová zvýhodnění mají rodiče, i pokud jsou již v novém vztahu a buď se dohodnou, kdo tuto podporu a zvýhodnění čerpá nebo se to řeší soudně. I nový partner rodiče se může podílet na výchově dítěte a tato problematika se může legislativně vymezit. Kromě manželství máme v ČR zákon o registrovaném partnerství, a i v zákoně o státní sociální podpoře se s tímto termínem setkáváme. K 4. dubnu 2017 je k projednání návrh zákona, který vymezuje práva a povinnosti registrovaných partnerů k dětem pouze jednoho z nich. Zavádí pojem společné dítě a řeší otázku osvojení dítěte. (Diensbier a Sobotka 2016)

K mezinárodnímu srovnání dat o rodinách jsou vhodná jednotná data ze šetření EU-SILC ((European Union – Statistics on Income and Living Conditions), které provádí ČSÚ. Toto šetření se řídí pravidly nařízení (EC) 1177/2003 a navazujících prováděcích nařízení Evropské komise. Data jsou čerpána z výběrového šetření, jsou statistickými metodami přepočítávána na úhrn populace a zatížena určitou chybou. (ČSÚ 2016b) Každoročně ČSÚ zveřejňuje a stručně komentuje výsledky na svém webu. Zároveň jsou tato data zpracovaná a spolu s dalšími zdroji shrnuta a uveřejněná na webu Ministerstva práce a sociálních věcí. Nejnověji vydaná je Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2015 a predikce na další období. Ve skutečnosti jsou tato data sbírána na začátku roku 2015 a odrážejí situaci v roce 2014. Při změnách legislativy a změnách čerpání dávek se skutečný dopad na životní situaci domácností dozvíme z šetření až se zpožděním.

ČSÚ není jediný, kdo provádí určité srovnání rodin. Srovnatelnou metodu z hlediska validity vyvinul Národohospodářský ústav AVČR, v. v. i. Využil metodu taxben a pomocí softwaru se zde simulují odvody na sociálním a zdravotním pojištění a výše daní a dávek jednotlivých lidí. Je tedy možno zadat do systému reprezentativní soubor českých domácností. Využívá také datového souboru SILC. Software umí vypočítat různé charakteristiky. Využití této metody je například při vyhodnocování a predikci dopadů změn daňového systému. (Dušek et al. 2013)

Další metodou analýzy daňového systému je simulace na úzkém nereprezentativním vzorku populace, který ale může sloužit k podrobnějšímu zkoumání struktury příjmů. Tento náhled je uplatněn například ve studiích Alchymie nepojistných sociálních dávek od kolektivu

autorů nebo v knize Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu od Evy Mitchell. I mnoho dalších prací volí různé metody k analýze příjmů a odvodů domácností a k analýze redistribučních efektů.

1. 2. Rodinná politika

„Konkrétní rodinná politika v jednotlivých státech může sledovat více cílů, které se vztahují, kromě rodiny jako celku, také na jednotlivé skupiny rodin, které mají určité potřeby nebo trpí zvláštním zatížením. V zásadě je hlavním cílem rodinné politiky v moderních státech zmírňování narůstajících nákladů rodin při opatrování mladé generace realizací principů především sociální solidarity, principu sociální spravedlnosti a principu sociální garance. Používanými nástroji k dosažení těchto cílů pak jsou především přímé peněžní transakce a nepřímé poskytování veřejných statků, finanční pomoci, slev a výhod.“ (Krebs et al. 2010, s. 378)

Vznik rodinné politiky jednotlivých států souvisí s přebíráním některých funkcí rodiny státem či jinými organizacemi. Jelikož každý stát vychází z jiných historických kořenů, je každá rodinná politika specifická a sleduje jiné cíle. Nejprve si můžeme definovat sociální státy, které lze rozdělit do tří modelů. Jedná se o liberální, sociálně tržní a univerzalistické režimy. Takto jako první v roce 1990 rozdělil tzv. welfare režimy Esping-Andersen. (Mitchell 2010) Později reagoval i na nutnost členění přístupů k rodinné politice, které vychází z již definovaných welfare režimů. Takže můžeme rozeznávat liberální systém, v kterém stát přerozděluje peníze co nejméně, takže nárok na podporu mají pouze rodiny s nejnižšími příjmy. Sociálně tržním systém přerozděluje státní podporu i na základě testování příjmů rodin a na společensky uznané minimální úrovni jednotlivých potřeb rodin, která se nemusí vždy shodovat s hranicí sociálního životního minima. Univerzalistický systém v rodinné politice redistribuuje prostředky nezávisle na tom, zda jsou rodiny sociálně potřebné. O podporu rodin se stará výhradně stát. (Mitchell 2010) V jednotlivých státních politikách se tyto systémy střetávají a každá dávka či jiná podpora může mít jinou podobu.

Pojem rodinná politika je silně spjat se sociální politikou státu. Objektem pak nejsou všichni obyvatelé, ale jednotlivé rodiny ve státě žijící. Subjekty, které nesou za sociální politiku odpovědnost, jsou stát a jeho orgány, zaměstnavatelé, zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány, místní komunity, obce, jejich orgány a instituce, občanské iniciativy, církve, občané, rodiny, domácnosti. (VŠERS 2010, s. 3, 4)

Eva Mitchell rozlišuje možnosti státní sociální podpory na pravidelné hotovostní platby, jednorázové příspěvky, slevy na dani a další daňové úlevy a dotované či bezplatné služby a zboží pro děti. (2010) Tyto možnosti se dají různě kombinovat s ohledem na cíl konkrétní rodinné politiky. Záměry mohou být dvojího charakteru:

Prorodinná politika	
• Opatření směřující k podpoře vzniku a trvání rodin.	
Sociální politika	
• Opatření cílená především na nejchudší vrstvy obyvatel.	

Tyto dva cíle může popsat také jako princip státem organizované solidarity, který redistribuuje peníze od bezdětných k rodinám s dětmi a od vysoko příjmových jedinců k nízkopříjmovým rodinám. (Průša et al. 2014, s. 18)

Systém rodinné politiky pak může být centralizovaný, kde hlavní složku bude tvořit podpora státu nebo může být rodinná politika decentralizovaná, kde každý samosprávný celek může sledovat jiné cíle a bude volit jiné nástroje.

Zatím jsem popisovala rodinnou politiku státní, nicméně návaznost na ni by měla být i na všech dalších úrovních samosprávy.

V Evropě se dají nalézt společné rysy rodinných politik některých států, přestože jednotná schválená rodinná politika chybí. Přístupy se dají shrnout do pěti modelů, kterými jsou:

Skandinávský model	
• Dánsko, Finsko, Švédsko, Norsko	
Francouzský model	
• Francie	
Model německy mluvících zemí	
• Německo, Rakousko, Švýcarsko	
Anglosaský model	
• Velká Británie	
Jihoevropský model	
• Řecko, Itálie, Španělsko	

Dle prof. Dr. Spiridona Paraskewopoulo si se tyto modely liší tím, jak podporují rodinu. Rozděluje podporu do infrastruktury a do dávek. (2009) První dva modely jsou vysoce efektivní. Ve skandinávských zemích je cílem podpora možnosti mít rodinný i profesní život. Je k tomu vybudována veřejná infrastruktura. Takže zde existují nároky na částečné úvazky pro

rodiče do 12 let věku dítěte, pojištění rodičovské dovolené, centra volného času pro děti. Dlouhodobě tyto země vykazují vysokou míru zaměstnanosti mužů i žen.

Francie je ve své rodinné politice také úspěšná, neboť dlouhodobě dosahuje nejvyšší míry porodnosti. Je zde vysoká míra přerozdělení ve formě dávek, podpora infrastruktury a podpora zaměstnanosti žen na plný úvazek.

Anglosaský model je založen na tržním systému a principu subsidiarity. Stát zasahuje do rodiny co nejméně. Stejně tak tomu bylo v Německu. Nicméně trendem je větší míra přerozdělení formou dávek určených rodinám.

V jihoevropském modelu pravděpodobně není rodinná politika hlavním cílem. Výdaje na ni jsou nízké a nízká je i porodnost a zaměstnanost žen. (Paraskewopoulos 2009)

1. 3. Důvody k podpoře rodin a možná opatření

1. 3. 1. Špatná finanční situace rodiny

To, že ekonomická aktivita rodin přechází na trh, jak jsem napsala výše, tvoří nesoběstačnost rodin. Domácnosti potřebují peníze, aby si na trhu koupily nezbytné statky. Pokud se ocitne domácnost v ekonomicky nepříznivé situaci, z jakéhokoli důvodu, stává se závislou ne na svých aktivitách, ale na podpoře státu. Tato podpora pak plní sociální funkci. Je vhodné, aby se rodiny do tíživých finančních situací vůbec nedostávaly a aby sociální dávky měly preventivní charakter a tvořili jakousi záchranou síť.

Nejenom vnější okolnosti dostávají rodinu do tíživé finanční situace. Samotná starost o potomky stojí dost peněz. Existuje více článků i analýz, kolik stojí dítě. Je jasné, že jakákoliv částka je vždy pouze odhadem nebo číslem s velmi nízkou vypovídací hodnotou. Jakékoliv zboží jde koupit v různých cenových kategoriích a cena jídla se také liší.

Jako důkaz, že rodiny s dítětem mají menší příjem, se dá uvést řada ekonomických ukazatelů. Vybírám například míru ohrožení příjmovou chudobou. Tento ukazatel vyjadřuje, kolik procent dané skupiny vzhledem k této skupině se ocitá pod hranicí příjmové chudoby. Pokud bude číslo vysoké, znamená to, že vysoký počet lidí ve skupině má nízký příjem. Pokud jsou ve skupině děti, měl by být na to brán zřetel. Dokládá to, že se vysoký počet dětí, žije v příjmové chudobě. Tato hranice může být nastavena v různé výši, vždy se odvozuje od mediánu ekvivalizovaného příjmu všech osob například všech obyvatel jednoho státu. (ČSÚ 2016, s. 15) Dále přikládám tabulku s různými domácnostmi. Domácností s dětmi mají vyšší

míru ohrožení příjmovou chudobou, jelikož příjem je podílem disponibilního příjmu a počtem modifikovaných spotřebních jednotek OECD v domácnosti. Osobám v domácnosti jsou přiřazovány různé váhy.

Tabulka 2 Míra ohrožení příjmovou chudobou u různých skupin domácností

Hranice příjmové chudoby 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu	2015		
domácnosti bez dětí celkem	7,9	domácnosti se závislými dětmi celkem	11,5
jednotlivci celkem	19,0	1 dospělý, alespoň 1 závislé dítě	34,4
2 dospělí, oba do 65 let	7,4	2 dospělí, 1 závislé dítě	6,2
		2 dospělí, 2 závislé děti	9,1
		2 dospělí, 3 a více závislých dětí	25,1
ostatní domácnosti bez dětí	2,6	ostatní domácnosti se závislými dětmi	5,1

Zdroj: Příjmy a životní podmínky domácností – 2015, tabulka č. 19.

Nejvyšší hodnoty míry ohrožení chudobou dosahují samozivitelé. Ohrožena je více jak třetina. Nejvyššího rozdílu při porovnání podobných skupin však dosahují domácnosti 2 dospělých a domácnosti 2 dospělých s 3 a více dětmi.

Opatřením ke zlepšení finančního zabezpečení rodiny je hlavně dobře nastavený systém dávek. V Čechách se jedná především o systém dávek státní sociální podpory.

1. 3. 2. Sladění pracovního a soukromého života

Skloubení pracovního života a výchova malého dítěte do tří let věku je v ČR velmi obtížná.¹ Až ve věku tří let navštěvují děti mateřské školky (MŠ), problémy nastávají v obcích, které nezajistí dostatečnou kapacitu MŠ. Například ve školním roce 2004/2005 bylo evidováno 6 128 žádostí o umístění dítěte v MŠ, kterým nebylo vyhověno pro nedostatek míst – tj. 1,7 % dětí ze všech dětí ve věku 3 – 6 let. (MPSV 2008a, s. 13) Dle školského zákona toto nebyla povinnost. Problematika je diskutována a zákon byl novelizován a nyní se musí povinně předškolně vzdělávat děti starší pět let.

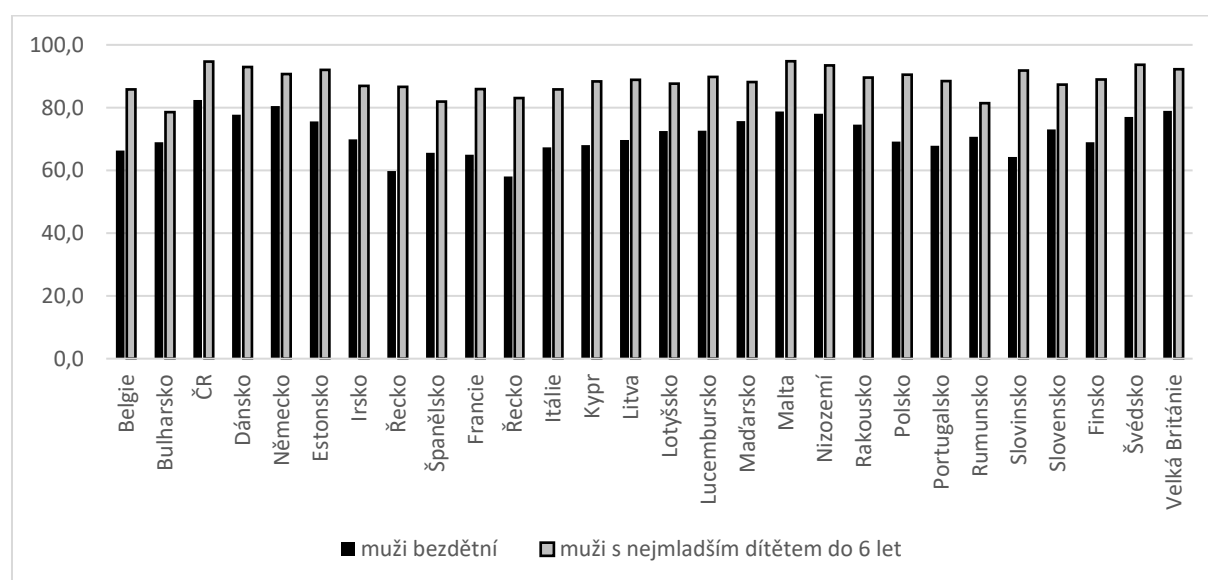
Pokud chtějí oba rodiče chodit do práce dříve, než dítě dovrší tři roky, mají možnost umístit dítě do jeslí. Státních máme po celé ČR 44. (Jiříčka 2014) Dále existuje řada soukromých školek a jeslí. Starost o dítě může připadnout také na prarodiče, kteří jsou již například v důchodu nebo dlouhodobě nezaměstnaní.

¹ K tématu sladění rodinného a pracovního života je mnoho studií, v říjnu 2014 proběhla konference na toto téma v Kanceláři veřejného ochránce práv, o úskalí tohoto tématu se dočteme v (Řezanka a Nývtl 2014)

Ženy v ČR tedy obvykle zůstávají s dětmi doma a starají se o ně do tří let jejich věku. Při rozhodování o délce rodičovské dovolené totiž vždy hraje důležitou roli finanční situace rodiny. Nejlevnější varianta, hlídání od příbuzných, sice reálně nic nestojí, ale dá se zde operovat s náklady ušlých příležitostí pro hlídajícího. Ten by čas strávený s dítětem mohl strávit jinak, výdělečnou prací. Zároveň tato varianta není dostupná každé rodině. Státní jesle jsou druhou variantou a jejich cena se pohybuje okolo 2 500 Kč za měsíc celodenní docházky, stravné se účtuje zvlášť.² Dále vznikly nové dětské skupiny a řada soukromých mateřských škol, jejichž ceny se liší podle nabízených služeb zhruba od 6 000 – 12 000 za celodenní docházku i se stravným.

Problematika sladění profesního a rodinného života je zakotvena v řadě ustanovení Evropské legislativy. Zároveň je to probíráno i v ČR. Statistiky ukazují malou zaměstnanost žen v ČR s dítětem v evropském kontextu. Níže uvádím dva grafy na základě dat z Eurostatu, statistického úřadu Evropské Unie, kde probíhá srovnání zemí v různých jednotných kategoriích. Dva grafy vypovídají o míře zaměstnanosti ve státech EU. První pro muže, druhý ukazuje míru zaměstnanosti u žen. Nejvyšší možná hodnota je sto procent, což by znamenalo plnou zaměstnanost určité sledované skupiny v ekonomice.

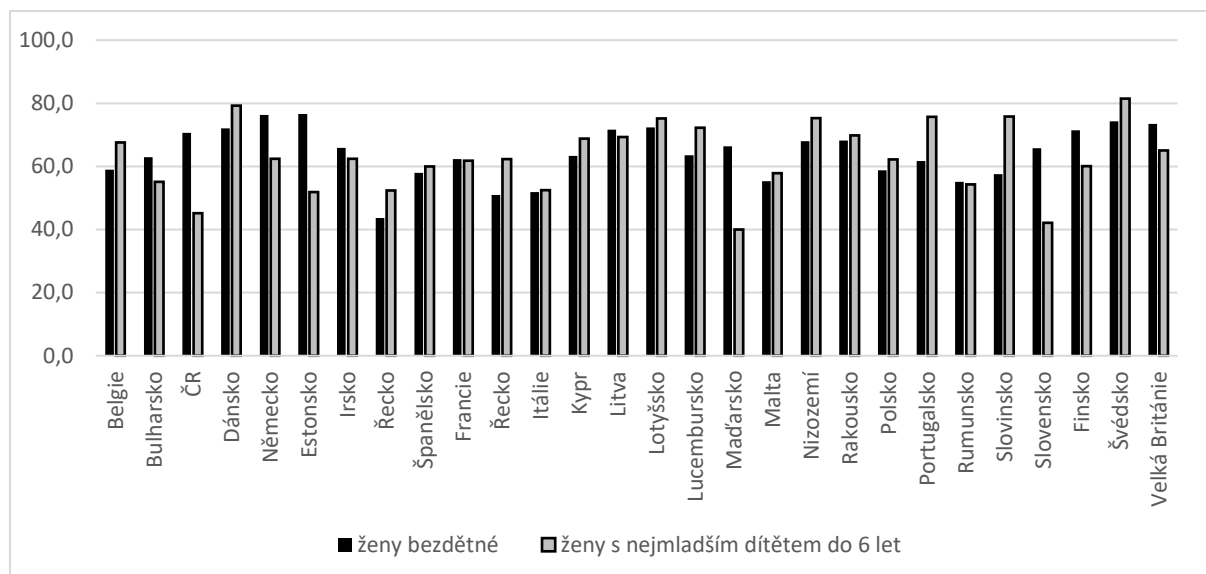
Graf 2 Míra zaměstnanosti mužů (15–64 let) za rok 2016 v zemích EU

Zdroj: Vlastní zpracování, data z Eurostatu

² Vedené jsou jako zdravotnické zařízení, lze je provozovat jako dětské skupiny, cena odvozená od místa bydliště

Graf 3 Míra zaměstnanosti žen (15–64 let) za rok 2016 v zemích EU

Zdroj: Vlastní zpracování, data z Eurostatu

Grafy slouží pro ilustraci. Především je vidět, že malé dítě v rodině ovlivňuje zaměstnanost. Co je často zmiňováno v českých analýzách je především fakt, že v ČR je veliký rozdíl u zaměstnanosti žen bezdětných a s malým dítětem. Druhý graf tento fakt dokládá. Podobný rozdíl je v Maďarsku a na Slovensku. Naopak ve spoustě zemí je míra zaměstnanosti žen s malým dítětem dokonce vyšší než bezdětných, jmenuji například Portugalsko, Slovinsko, Řecko. Míra zaměstnanosti u mužů je vyšší s malým dítětem než u bezdětných. Může to být způsobeno tím, že sledované věkové rozpětí je příliš široké a zahrnuje i vyživované děti a důchodce.

Pro vývoj dítěte je období do tří let věku klíčové a role matky důležitá. Řešením je především tvorba takových opatření, kdy bude mít rodič svobodnou volbu výběru mezi zaměstnáním, péčí o dítě a volným časem. Jedná se především o podporu částečných úvazků, umožnění tzv. home office, čili práce z domova. Dále pak podpora jeslí a mateřských škol. Nemusí se striktně jednat o přímé dotace, variantou může být i poskytnutí prostoru za velmi nízký nájem. Dále podpora těchto institucí napříč regiony, aby nedocházelo k zbytečnému dojíždění jak za prací, tak za školkou.

O problematice sladění rodinného a profesního života se někdy mluví v souvislosti s umožněním rychlejšího návratu žen do zaměstnání. Tomuto má pomoci novela zákona o státní sociální podpoře, která je v době sepsání práce v legislativním procesu. Má rodiči umožnit čerpat rychleji rodičovský příspěvek až do výše 33 000 Kč za měsíc. Celkovou částku příspěvku 220 000 Kč může tedy rodič vyčerpat již za sedm měsíců, spolu s peněžitou pomocí v mateřství,

kteřou může matka žádat již v těhotenství ještě před porodem, by si žadatel mohl zkrátit výplatu dávek na zhruba jeden rok od narození dítěte.

1. 3. 3. Přetrvávající genderové stereotypy

Cílem rodinné politiky může být i vyšší míra zapojení mužů do rodinného života. V genderových studiích je sledován problém genderových stereotypů, kdy se ženy starají o domácnost a muži o kariéru.

Nástroje, které mohou podpořit rovné pracovní příležitosti a zamezit genderovou diskriminaci na pracovním trhu jsou:

1. podpora částečných úvazků či prací z domova.
2. zajištění možnosti návštěvy doktora s dítětem a následná péče o nemocné dítě.
3. antidiskriminační legislativa.
4. zlepšení vymahatelnosti stejných práv a povědomí o nich.
5. odměňování na základě náročnosti práce.

Tyto nástroje jsem zmínila proto, že v ČR nemusí vždy fungovat. Což dokládá i závěr studie s názvem Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce, kterou vydal Institut pro demokracii a ekonomickou spolupráci.

„Ženy se stávají nezaměstnanými často ihned po návratu na trh práce. Téměř 30 % žen s dvouletými a 60 % žen s tříletými dětmi se stává nezaměstnanými bezprostředně po ukončení rodičovské dovolené. U žen s tříletým dítětem je vznik nezaměstnanosti pravděpodobně způsoben ztrátou nároku na návrat do předchozího zaměstnání. U žen s dětmi mladšími ale vysoký podíl žen nezaměstnaných ihned po rodičovské dovolené zpochybňuje faktickou funkčnost ochranné doby pro návrat do předchozího zaměstnání.“(Bičáková a Kalíšková nedatováno)

Opatření k snížení rozdělování striktních rolí v rodině mohou být dána legislativně. V ČR již platí, že peněžitou pomoc v mateřství může pobírat otec dítěte. V jednání je také otcovská poporodní péče, kterou budou moci čerpat otcové z nemocenského pojištění týden v období šesti týdnů po porodu. Zapojí se tak do chodu domácnosti i muž. Dalším opatřením by mohlo být zvýhodněné společné zdanění a tím společného hospodaření domácnosti bez ohledu na to, kdo pobírá dávky nebo čerpá slevu na vyživované dítě.

1. 3. 4. Různé finanční potřeby během celého vývojového cyklu rodiny

Krátkodobý horizont je z hlediska mé práce snadněji uchopitelný. Z dlouhodobého hlediska přináší založení rodiny další ekonomické aspekty, které na tomto místě jen zmíním a dále se jim nebudu věnovat. Jsou to například náklady na bydlení, které by měli rodiče dětem zajistit. Mají za dítě zodpovědnost, nicméně míra zabezpečení nebo obstarání dítěte není legislativně sepsána. Každá rodina se může z materiálního hlediska chovat individuálně. Všeobecně nový přírůstek do rodiny stojí peníze, které jsou utraceny za postýlku, kočárek a další vybavení. Jak dítě roste, i náklady rostou. Později však dospívající potomek může na bydlení přispívat, v dospělosti je pak významně podporovat. Dalším ekonomickým a těžko vyjádřitelným efektem je společný majetek. Hmotné statky může později nakupovat i dítě, a naopak rodič z toho může profitovat. To znamená, že rodinná politika by měla respektovat vývojový cyklus rodiny.³

Možným opatřením je například odstupňovat velikost některých příspěvků v návaznosti a životní cyklus. Ten může být vyjádřen věkem dítěte, jeho statusem nebo dalšími parametry. Další opatření vidím i ve výhodných státem garantovaných půjčkách. V době, kdy je jeden z rodičů oprávněně nezaměstnaný, například z důvodu starosti o dítě, by si rodina mohla půjčit finance. Splátky by pak byly na delší období, aby nezatížily rodinný rozpočet.

1. 3. 5. Zvýšení porodnosti

Z dlouhodobého hlediska je vhodné se zastavit nad celospolečenským významem rodiny, který je opomíjen. Z různých důvodů není v poslední době rodině přikládán takový význam a postupně klesá porodnost. Tento fakt negativně ovlivňuje nastavený systém průběžného financování starobních důchodů. Reprodukční funkce rodiny je nezastupitelná⁴ a tím pádem je vhodné změnit celospolečenské vnímání rodiny jako okrajové záležitosti.

K tomuto, mnou posledně vyjmenovanému bodu, se těžko hledá jednoduché řešení. Jedná se o komplexní problematiku a je možné, že odpověď na ní není v silách zákonodárců, akademiků ani úředníků.

3 Konkrétně hned první odvozený cíl nejnovější Národní koncepce podpory rodin s dětmi (2008) MPSV odkazuje na vývojový cyklus rodiny: „Posilovat ekonomickou a sociální autonomii a tím mezigenerační solidaritu a soudržnost rodin tak, aby byla schopna plnit svoje přirozené funkce ve všech obdobích svého vývojového cyklu a vůči všem svým členům.“

4 Viz Národní zpráva o rodině (2004) str. 10: „Jednou z hlavních a stále nenahraditelných funkcí rodiny ve společnosti je její biologicko-reprodukční, resp. generativní role.“

1. 4. Zodpovědnost za rodinnou politiku v ČR

V ČR jsou za podporu rodin zodpovědné různé organizační složky státu na více úrovních státní správy. Zároveň prorodinná opatření spadají do gesce více ministerstev, která tyto návrhy předkládají k projednání Parlamentu ČR. Tvorbu dlouhodobé koncepce rodinné politiky má na starosti ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Je zde ustanovena odborná komise pro rodinnou politiku. V době sepsání této diplomové práce je nová Koncepce pro rodinnou politiku v meziresortním připomínkování. Zároveň MPSV i koncipuje systém sociálních dávek a některé z nich mají prorodinný charakter.

Poslední Národní koncepce podpory rodin s dětmi byla schválena na konci roku 2008. Tři základní cíle rodinné politiky, které jsou hned z počátku napsány, jsou poměrně obecné, stejně tak další dílčí cíle. Opatření, která podporují dané cíle, již byla splněna. Nová, aktuální opatření chybí. Úplně chybí jasně definovaný cíl státní podpory rodin, který by systematicky a hloubkově shrnul hlavní a podpůrné cíle. (Průša et al. 2014, s. 132) Vzniká tak problém při tvorbě změn podpory rodin. Politická debata se zaměřuje na úroveň výše daného systému. Dílčí změny, které se dějí, se schvalují na úrovni zákonů. Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi, je tento systém málo operativní. Vláda přebírá výkonnou moc, kterou by mohl mít nepolitický úřad či náměstci na jednotlivých ministerstvech. Debata o dílčích cílech pak zní politicky a nesměruje k efektivitě. (Průša et al. 2014, s. 132–135)

Další dotčená ministerstva jsou ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), ministerstvo pro místní rozvoj (MPMR) a ministerstvo zdravotnictví (MZ). Jak jsem napsala výše, chybí zde speciální útvary pro rodinu. Zákon o podpoře rodin, který by jednotlivá ministerstva propojil, chybí a platnou koncepci je nutno aktualizovat.

Za účelem institucionálního zajištění regionální rodinné politiky lze na základě úst. § 68 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, v rámci krajských úřadů zřídit odbor či oddělení rodinné politiky. Zastupitelstvo kraje může zřídit jako svůj iniciativní a kontrolní orgán výbor pro rodinu. Za stejným účelem může rada kraje zřídit komisi pro rodinu. Na obecní úrovni lze postupovat obdobně. Tyto sekce ale vůbec zřízeny být nemusí a rodinná politika pak spadá pod sociální tematiku. Existuje metodický pokyn MPSV pro kraje a obce. (MPSV 2008b) Konkrétní činnosti k naplnění cílů mohou být rodinné pasy se slevami pro rodiny, nabídky tzv. startovacích bytů s výhodnějším nájmem pro mladé rodiny s dětmi, zajištění hřišť, dostatečných kapacit v MŠ, podpora neziskových organizací, které pomáhají sociálně vyčleněným rodinám a další.

Za tuto snahu pak mohou kraje, obce nebo podnik obdržet diplom, že jsou „přátelské k rodině“. (MPSV 2008b, s. 22–23)

Na tomto místě, jako úvod k dalším kapitolám uvádím schéma. Tento obrázek ukazuje rodinnou politiku státu v praxi vzhledem v dítěti v rodině, která putuje přímo či nepřímo dítěti a rodičům.

Možná státní podpora:

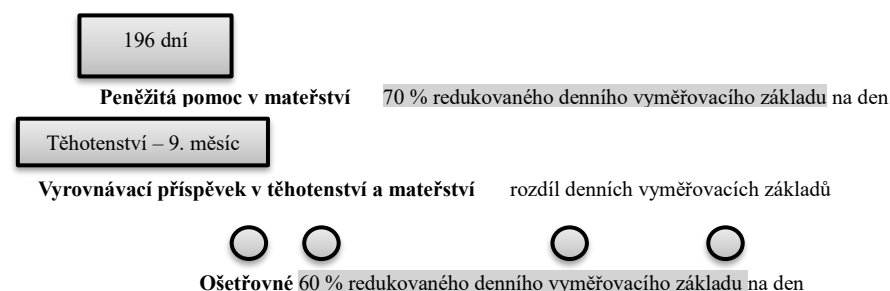
Pro dítě:

Státní soc. podpora

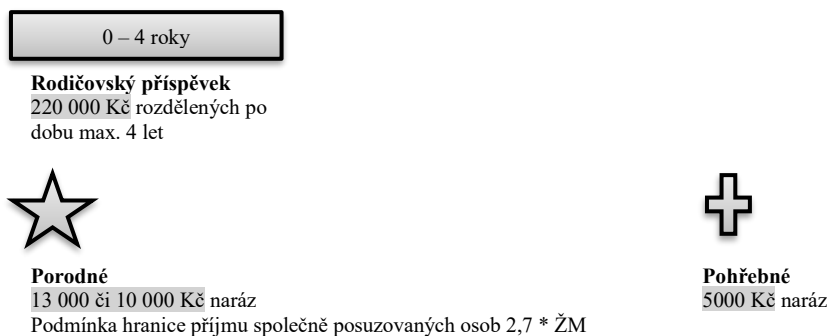
0 – 6 let	7 - 15 let	Soustavná příprava na bud. povolání
Přídavky na dítě 500 Kč na měsíc Podmínka hranice příjmu společně posuzovaných osob 2,4 * ŽM	Přídavky na dítě 610 Kč na měsíc Podmínka viz předchozí	Přídavky na dítě 700 Kč na měsíc Podmínka viz předchozí

Pro jednoho z rodičů:

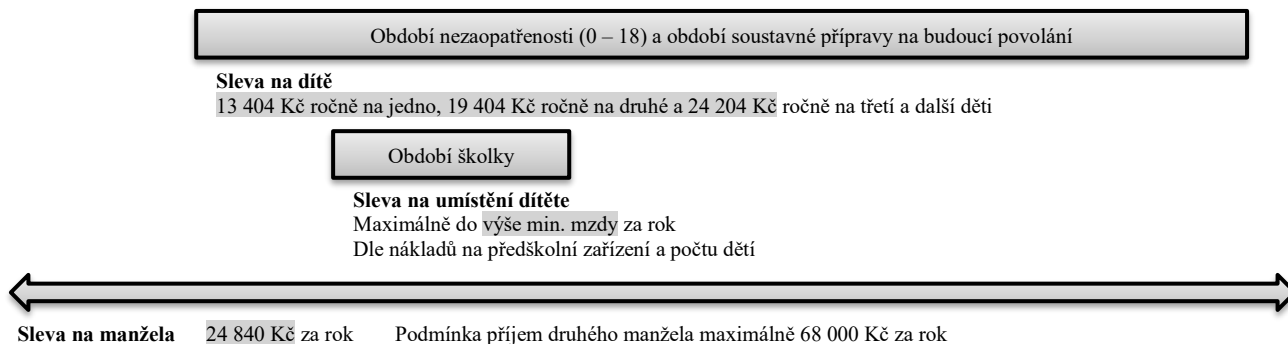
Nem. pojištění

Státní soc. podpora

Daňové slevy

2. Státní sociální podpora rodin a dávky nemocenského pojištění

2. 1. Vývoj a současná struktura

Pro pochopení současné struktury podpory rodin je vhodné znát souvislosti vzniku jednotlivých změn, jejich posloupnost a důvody k nim. Podpora rodin může probíhat buď přímou finanční podporou nebo nepřímou. V následujících odstavcích stručně popíši vývoj přímé podpory.

Začnu na počátku 20. století. Dvě světové války zapříčinily nutnost starosti jak o veterány, chudší obyvatele, tak o rodinu jako základ státu. Za socialistického režimu, který u nás fungoval v letech 1949–1989, byla podpora rodin státní prioritou. Legislativa vznikala postupně a autoři se snažili přizpůsobit již existujícím zákonům SSSR. Různě dlouho zde fungovala řada plošných dávek. Z počátku byly určeny jen pro pojištěné zaměstnance pro případ nemoci. Postupně se utvářel systém nemocenského pojištění, z kterého byly vypláceny některé dávky. Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, přestože novelizován, formálně platil až do roku 2008. Některé dávky byly přesunuty do státní podpory, jiné zanikly. Níže vyjmenovávám hlavní dávky, které na našem území fungovaly.

1. Rodinný příspěvek, příspěvek na dítě – pro každé nezaopatřené dítě
2. Porodné – pro ženy za každé narozené dítě
3. Výbavné – za uzavřený sňatek
4. Výchovné – příspěvek ke starobním důchodům za starost o dítě
5. Pohřebné – za vypravený pohřeb pojištěnci
6. Mateřský příspěvek – pravidelný měsíční příspěvek po určitou dobu pro ženy, které se starají o dítě

Po pádu socialistického režimu musel systém projít revizí. Chyběla celková koncepce a systematickosti. Současná pravidla sociálního systému vychází z počátku 90. let z důsledné analýzy tří hlavních otázek:

- jakou sociální situací jednotlivé dávky řeší,
- jakým způsobem jsou dávky v jednotlivých systémech financovány,

- jakým způsobem jsou tyto systémy organizačně zabezpečeny. (Průša et al. 2014, s. 10)

V roce 1995 vstoupil v účinnost zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. „Nová koncepce předpokládá, že rodiny a občané si budou zabezpečovat co nejširší okruh potřeb vlastními silami, tj. především pracovním příjmem a z něho odvozenými dávkami. Stát svou podporou a pomocí bude zasahovat pouze tam, kde ze subjektivních nebo objektivních důvodů nestačí občan nebo rodina zabezpečit své potřeby vlastními silami na společensky přijatelné úrovni a tam, kde má stát zájem člověka a rodinu stimulovat, podpořit, popř. chránit.“ (Vodička a Klaus 1995)

Z citace důvodové zprávy je jasné, že se jedná o nepojistné sociální dávky, na něž má nárok žadatel i neúčastný nemocenského či důchodového pojištění. Dávky v systémech pojistných řeší jiné zákony. Tento systém byl ucelený a konceptuální. Nastavoval principy, které pak mohly být variabilně změněny. Základem mělo být definování sociálních situací, u nichž má stát zájem podílet se na jejich řešení formou obligatorních dávek. (Vodička a Klaus 1995) Obsahoval původně dávky pěstounské péče, které jsou dnes definovány jiným zákonem.

Nicméně postupně se zákon novelizoval až do formy, kterou má dnes. Konstrukce dávek je založena na částkách životního minima. Částka je zvolená jako odpovídající pro zajištění základních potřeb členů rodiny a částky nákladů na domácnost. (Vodička a Klaus 1995) V konstrukci dávek pak figurovalo životní minimum u stanovení hranic příjmu, do kterého bude dávka vyplácena, a pro určení výše vyplácených dávek. Jednalo se tedy o systém komplexních dávek, u kterých se mohl měnit okruh příjemců a zároveň jejich výše.

Vzor výpočtu dávek:

$$D = \text{ŽMO} * K1, \text{ při příjmu do } K2 \text{ násobku životního minima rodiny, kde}$$

D = výše dávky

ŽMO = životní minimum příslušné osoby

$K1$ = koeficient určující výši dávky

$K2$ = koeficient určující hranici příjmu pro stanovení okruhu příjemců (Vodička a Klaus 1995)

Bylo žádoucí, aby okruh příjemců byl u každé dávky definován jinak. Nemělo docházet k tomu, že zvýší – li se příjem domácnosti o 1 Kč, ztratí nárok na víc druhů dávek. I vyplácené částky mohly být definovány variabilně, aby docházelo k efektivní redistribuci a

opravdu by pomáhalo těm nejpotřebnějším. Zprvu bylo životní minimum upraveno normou, až později vznikl zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. V roce 2006 se tedy ustanovilo i tzv. existenční minimum. Hlavní změnou, ke které došlo bylo také vyjmutí nákladů na bydlení z částky životního minima, s tím, že dávky, které se týkají bydlení jsou definovány zvlášť. Další změnou bylo pak v roce následujícím, vymezení částek dávek přímo v zákoně bez vazby na životní minimum. Schváleno to bylo v rámci zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů a zamezilo se tím automatickému zvyšování dávek se zvyšováním částky životního minima.

Kromě životního minima zákon pracuje s koeficienty. Původní myšlenka byla, že i s pevně nastavenými koeficienty může být systém pružný.

S rostoucí příjmovou diferenciací v následujících letech ztratí nárok na dávky státní sociální podpory více příjemců s nadprůměrnými příjmy. Během následujících 5 let by úhrnná úspora mohla činit cca 25 mld Kč až 40 mld Kč v závislosti na stanovené výši koeficientů. (Vodička a Klaus 1995)

Pokud by bylo třeba, pak nařízením vlády se mohou zvýšit, popřípadě snížit, v určeném rozpětí stanovené koeficienty, za účelem rychle a aktuálně reagovat na konkrétní sociální situaci v rodinách. Koeficienty jednotlivých dávek se staly předmětem politických debat. Nyní je situace taková, že koeficienty jsou pevně dány v zákoně a jejich změna probíhá novelizací zákona. Pokud má být koeficient změněn, je nutné, aby prošel celým legislativním procesem.

Státní sociální podpora je financována ze státního rozpočtu, přičemž výplatou dávky byl pověřen orgán státní správy – okresní úřad. Se zánikem okresů a okresních úřadů 1. ledna 2003 měla přejít agenda v mezidobí do 1. dubna 2004 na obecní úřady v pozměňovacím zákonu vyjmenované a poté na obecní úřady obcí s rozšířenou působností. To se ovšem změnilo již s novelou z roku 2003, kde se ustanovily orgány státní sociální podpory, kterými dnes jsou Úřad práce České republiky (krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu) a Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Dávky státní sociální podpory se různě vyvíjely, nejrazantnější a nejrizikovější změny byly v roce 2007 a v roce 2010, kdy se přistoupilo k různým úsporným opatřením. Vždy je důležité uvědomit si, že změny, které v systému nastanou se odrazí i v systémech návazných. Ve výsledku může dojít k snížení oprávněných příjemců dávek státní sociální podpory, ale jelikož jejich příjem je stále poměrně nízký, řeší svoji situaci rodiny v systému pomoci v hmotné nouzi. Zároveň administrace adresné dávky je náročnější než dávky plošné. Důležité

je cílení jednotlivých dávek. V rámci úspor se například přešlo k zúžení nároku na dávky i jinými okolnostmi než jen skrze životní minimum. Existovala dávka jen pro rodiče žáků nastupujících do první třídy. Na porodné měla jistou dobu nárok jen prvorodička. Na pohřebné zase mají nárok jen rodiče či nezaopatřené dítě zemřelého.

Spolu se státní sociální podporou, kterou jsem popisovala do teď, se vyvíjel i systém dávek nemocenského pojištění. Na ty má nárok jen osoba, která je nebo byla účastna nemocenského pojištění, tedy pracující. Zde byl po dlouhou dobu pouze novelizován zákon z roku 1956 o nemocenském pojištění. Jak je vidět i z výčtu dávek, které existovaly za ČSSR, je nemocenské pojištění České republiky tradiční součástí oblasti sociální podpory. Jeho účelem jako jedné z oblastí sociálního zabezpečení je finančně zabezpečit ekonomicky aktivní občany pro případ krátkodobé ztráty výdělku (příjmu) z důvodu vybraných sociálních situací podmíněných změnou zdravotního stavu. (Paroubek a Škromach 2005, s. 99) V roce 2009 tedy vzešel v účinnost nový zákon o nemocenském pojištění. Nový zákon dával dohromady roztržitý, častokrát novelizovaný systém předchozí s tím, že dávky, které do té doby platily, převzal. Výpočet dávek funguje na principu zkrácení denního vyměřovacího základu, který je dále násoben počtem dní pracovní neschopnosti z důvodu nemoci, mateřství či ošetřování člena rodiny. Reformovaný zákon zavedl tzv. redukční hranice na procentech z průměrné mzdy, nikoliv z daných částek. Dále zde upravil hodnoty redukčních hranic, čímž, spolu s dalšími podmínkami čerpání, zachoval, ale snížil solidaritu v tomto systému. Problematika starosti o malé dítě je reflektována i platbou pojištění státem za osobu, která pobírá rodičovský příspěvek.

Systém a dávky důchodového pojištění je upraven zákonem 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Co se z tohoto zákona týká rodin s malými dětmi je, že osoby pečující o dítě do 4 let věku a osoby pobírající peněžitou pomoc v mateřství během podpůrné doby před porodem, jsou účastny důchodového pojištění, respektive doba se jim započítává jako tzv. náhradní doba pojištění.

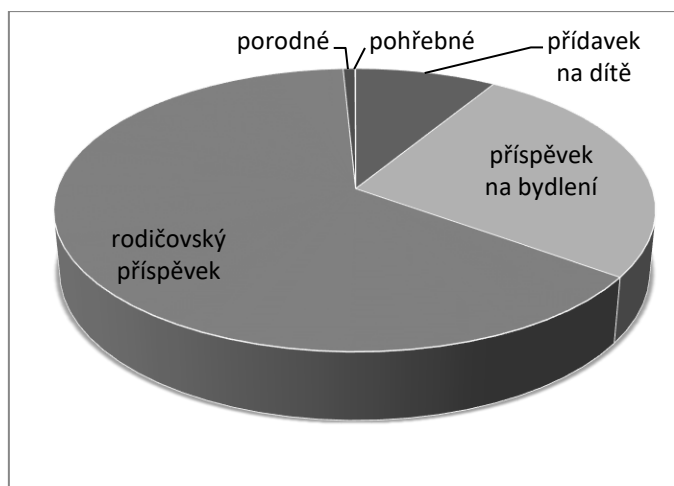
Již od roku 1991 existovaly dávky, které umožňovaly individuálně řešit výpadek příjmu. Zákon o sociální potřebnosti byl však častokrát novelizován a dávky poměrně využívány. To vedlo v roce zákonodárce k přijetí zákona 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, který uceleně řeší problematiku dávek pro žadatele s nejnižšími příjmy. Tyto dávky nejsou podmíněny nezaopatřeným dítětem v rodině. Měly by sloužit spíše jako záchranná sociální síť, když jiné dávky nestačí nebo na ně není nárok. Zákon také zavádí podmínky, které motivují žadatele k aktivitě na trhu práce. Pracuje se zde opět s existenčním a životním minimem. Přestože stále je systém minoritní z hlediska vyplacených dávek, dle studií počet

žadatelů narůstal a s tím narůstal i počet nezaopatřených dětí v domácnostech ohrožených chudobou. (Šimíková 2012)

Z hlediska podpory rodiny zmíním i osamostatnění dávek pěstounské péče. Celá problematika ochrany práv dítěte je upravena EU, například v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950. pro vývoj dítěte je prvních šest měsíců až rok velmi důležitý a mělo by vyrůstat v rodině, ne v ústavech. K posílení postavení pěstounů a k navýšení vyplacených dávek jim určených došlo novelou zákona č. 401/2012 kterou se mění zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

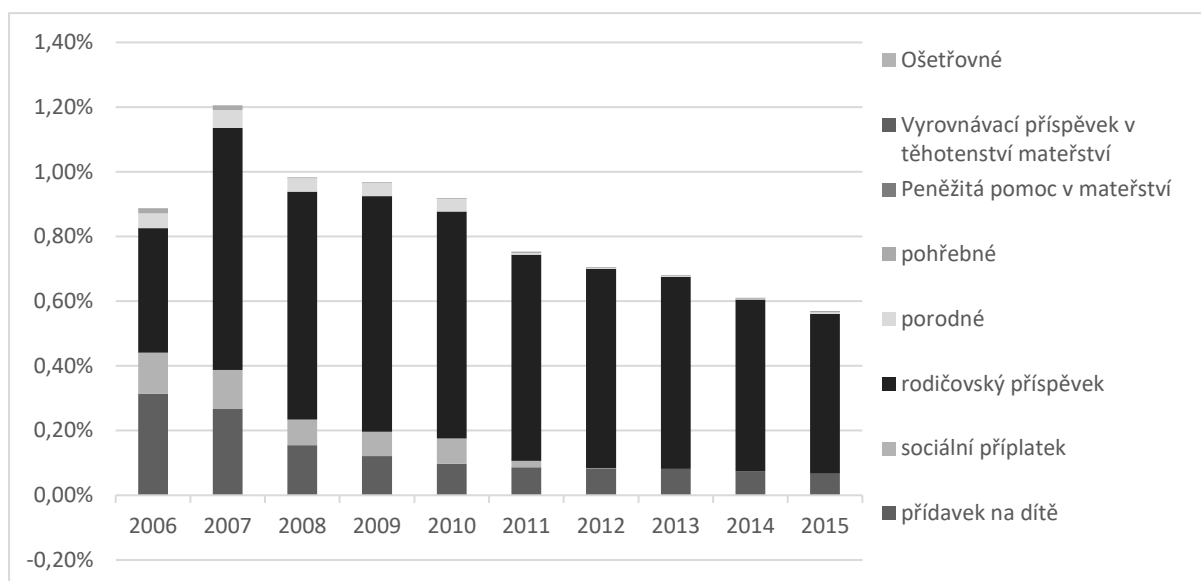
Níže uvádím dva grafy. V prvním je vidět, že rodičovský příspěvek je dominantní dávkou ze systému státní sociální podpory. Další graf ukazuje výši dávek pro rodiny s dětmi vzhledem k ročnímu HDP určenému výdajovou metodou za posledních 7 let. To že částky klesají nemusí znamenat nižší podporu rodin. Může se předpokládat přesun podpory do nepřímých prostředků jako jsou slevy na dani z příjmů, daňová uznatelnost určitých nákladů nebo investice do infrastruktury pro rodiny.

Graf 4 Výdaje na dávky státní sociální podpory za rok 2016

Zdroj: Vlastní zpracování, data ČSÚ

Graf 5 Vývoj výdajů na dávky určené rodinám s dětmi v poměru k ročnímu HDP v %

Zdroj: Vlastní zpracování, data ČSU, MPSV

Ve statistikách vykazuje ČR nízké procento lidí ohrožených příjmovou chudobou ve srovnání s evropskými zeměmi. K pochopení této situace jsou nutné studie, které zkoumají efektivitu čerpání dávek a jejich dopad například právě na příjmovou chudobu domácností s dětmi. Podle studie Dle Janského, ovlivňují dávky státní sociální podpory příjmovou chudobu v ČR relativně málo. Určující dle něj jsou relativně malé rozdíly v hrubých příjmech, v čemž hraje důležitou roli systém starobních důchodů. (Janský et al. 2016)

Současná struktura Systému sociálního zabezpečení v ČR:

- 1) Systém sociálního pojištění
 - a) Důchodové pojištění
 - i) Důchod starobní, důchod plný invalidní, důchod částečný invalidní, důchod vdovský a vdovecký, důchod sirotčí
 - b) Nemocenské pojištění
 - i) **Nemocenská, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství**
- 2) Nepříspěvkové sociální dávkové systémy
 - a) Systém státní sociální podpory
 - i) **Přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné**
 - b) Dávky péstounské péče
 - i) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při ukončení péstounské péče, odměna péstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
 - c) Systém pomoci v hmotné nouzi
 - i) Příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc
 - d) Systém dávek sociální péče pro osoby se zdravotním postižením
 - i) Příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku
- 3) Systém sociálních služeb
 - i) Příspěvek na péči
- 4) Politika zaměstnanosti a trhu práce
 - i) Podpora v nezaměstnanosti

2. 2. Dávky státní sociální podpory

2. 2. 1. Dávky

Rodičovský příspěvek	• Pro rodiče, který pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. • 220 000 Kč, rodič může volit vyšší rodičovského příspěvku až do částky 11 000 Kč měsíčně.
Porodné	• Nárok na porodné má žena, která porodila své první nebo druhé živé dítě, nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,70. • 13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě.
Přídavky na dítě	• Na nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4násobek částky životního minima rodiny. • do 6 let - 500 Kč, od 6 do 15 let - 610 Kč, od 15 do 26 let - 700 Kč.
Pohřebné	• Pro rodiče zemřelého nezaopatřeného dítěte nebo pro nezaopatřené děti, které vypravují pohřeb rodičům • 5000 Kč

Dávky státní sociální podpory mají především podporovat rodinu, je to napsáno v důvodových zprávách k zákonu i novelám. Pohřebné je nyní definováno jako dávka pouze pro rodiny, dříve byla plošná. Z hlediska mé práce ji dále rozebírat nebudu. Poslední dávkou, která do tohoto systému spadá je příspěvek na bydlení. V současné době není podmíněn nezaopatřeným dítětem ve skupině společně posuzovaných osob. Nejedná se tedy o dávku, která by měla za cíl redistribuci peněz směrem k rodinám, ale k nízkopříjmovým skupinám. Jedná se tedy o dávku sociálního charakteru.

Nárok na dávky mají občané a cizinci s trvalým bydlištěm v ČR, nebo pokud je cizinec zde hlášen k pobytu alespoň 365 dní.

Na dávky má žadatel nárok po splnění podmínek, a to již za měsíc, kdy se dítě narodilo nebo kdy bylo rozhodnuto o svěření dítěte do jedné z forem náhradní rodinné péče.

Narození dítěte

Porodné,
jednorázově

Rodičovský příspěvek,
Lze rozložit max. do 4 let věku dítěte

Přídavky na dítě, lze po dobu nezaopatřenosti dítěte (18 let + soustavná příprava na povolání)

Jednomu prvorozenému dítěti potažmo jeho rodiči tedy stát může přidělit tyto dávky:

$$\text{Porodné} + \text{rodičovský příspěvek} + \text{přídavky na dítě} = 13\,000 + 220\,000 + (500 * 72 + 610 * 108 + 700 * 132) = 427\,280 \text{ Kč}$$

2. 2. 2. Životní a existenční minimum

Porodné a přídavky se nárokují za podmínky splnění určité hranice tzv. životního minima. Jedná se o příklad dávek v sociálně tržním systému. Příjmy domácnosti jsou posuzované dohromady. Existují zde pravidla, jaké skupiny lidí lze posuzovat dohromady. Pokud rodiče nejsou manželé, ale dítě má v rodném listu oba rodiče, pak společně posuzovanými osobami jsou oba rodiče s dítětem. Zákon také upřesňuje, že pokud má být dítě posuzováno společně s rodiči, kteří ho mají ve společné či střídavé péči, pak může být použito souhlasné prohlášení rodičů o posuzování pouze jednoho rodiče spolu s dítětem. Podobně lze využít i souhlasné prohlášení o posuzování při společném bydlení v domácnosti, kde se ovšem nevyskytují rodiče s dítětem.

Započitatelný příjem životního a existenčního minima je pojatý širěji než zdanitelný příjem v zákoně o dani z příjmu. Započitatelné příjmy by měly odrážet přesněji realitu, nicméně některé příjmy se těžko dokládají a jiné se těžko definují. Například pokud byl příjem vyplácen neprávem a musí ho příjemce vrátit. V rozhodném období je příjem započítán, o částku, kterou příjemce vrací pak ale snížen není. Další problematikou, která nemusí odrážet realitu je osoba příjemce určitého zkoumaného příjmu a žadatele dávky. K různým úhlům pohledu může dojít například u příjmů z vyživovací povinnosti nebo u sirotčích důchodů. Příjem náleží dítěti, ale může být vyplácen tomu, kdo ho vyživuje.

Tabulka 3 Příjem z hlediska životního a existenčního minima a daně z příjmu fyzických osob

	Životní a existenční minimum	Daň z příjmu
Příjem podle zákona o dani z příjmu § 6 až 10 po odpočtu výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení	Započitatelný	Základ daně
Pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na veřejné zdravotní pojištění	Odpočet této částky	Zvýšení o tuto částku
Dávky nemocenského pojištění (péče) a důchodového pojištění a dávky úrazového pojištění	Započitatelný	Osvobozený

Dávky státní sociální podpory a dávky pěstounské péče	Započitatelný, bez příspěvku na bydlení a jednorázových dávek	Osvobozený, s výjimkou odměny pěstouna
Podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci	Započitatelný	Osvobozený
Plnění z pojištění pro případ dožití určitého věku	Započitatelný	Osvobozeno nad 10 let pobírání
Plnění vyživovací povinnosti	Započitatelný	Osvobozený
Příjmy za práci žáků a studentů z praktického vyučování a praktické přípravy	Započitatelný	Osvobozený
Příspěvek na péči, část příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející z důvodu závislosti na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I až IV, příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku	Ne	Osvobozený
Příjem z prodeje nemovité věci a z odstupného za uvolnění bytu použitý k úhradě nákladů na uspokojení bytové potřeby	Ne	Osvobozený

Zdroj: Vlastní zpracování, Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Částky obou minim nezahrnují náklady na bydlení. Jejich změnu schvaluje vláda, a to v případě 5% růstu indexu spotřebitelských cen od posledního zvýšení. Níže uvádím tabulku hodnot životního a existenčního minima, spolu s tabulkou rodin a hranice příjmů, do které mají nárok na porodné a přídavky na děti.

Tabulka 4 Životní minima pro rok 2017 v Kč

pro jednotlivce	3 410
pro první dospělou osobu v domácnosti	3 140
pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti	2 830
pro nezaopatřené dítě ve věku:	
do 6 let	1 740
6 až 15 let	2 140
15 až 26 let (nezaopatřené)	2 450

Zdroj: Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Tabulka 5 Příklady hranice příjmu vybraných rodin v Kč

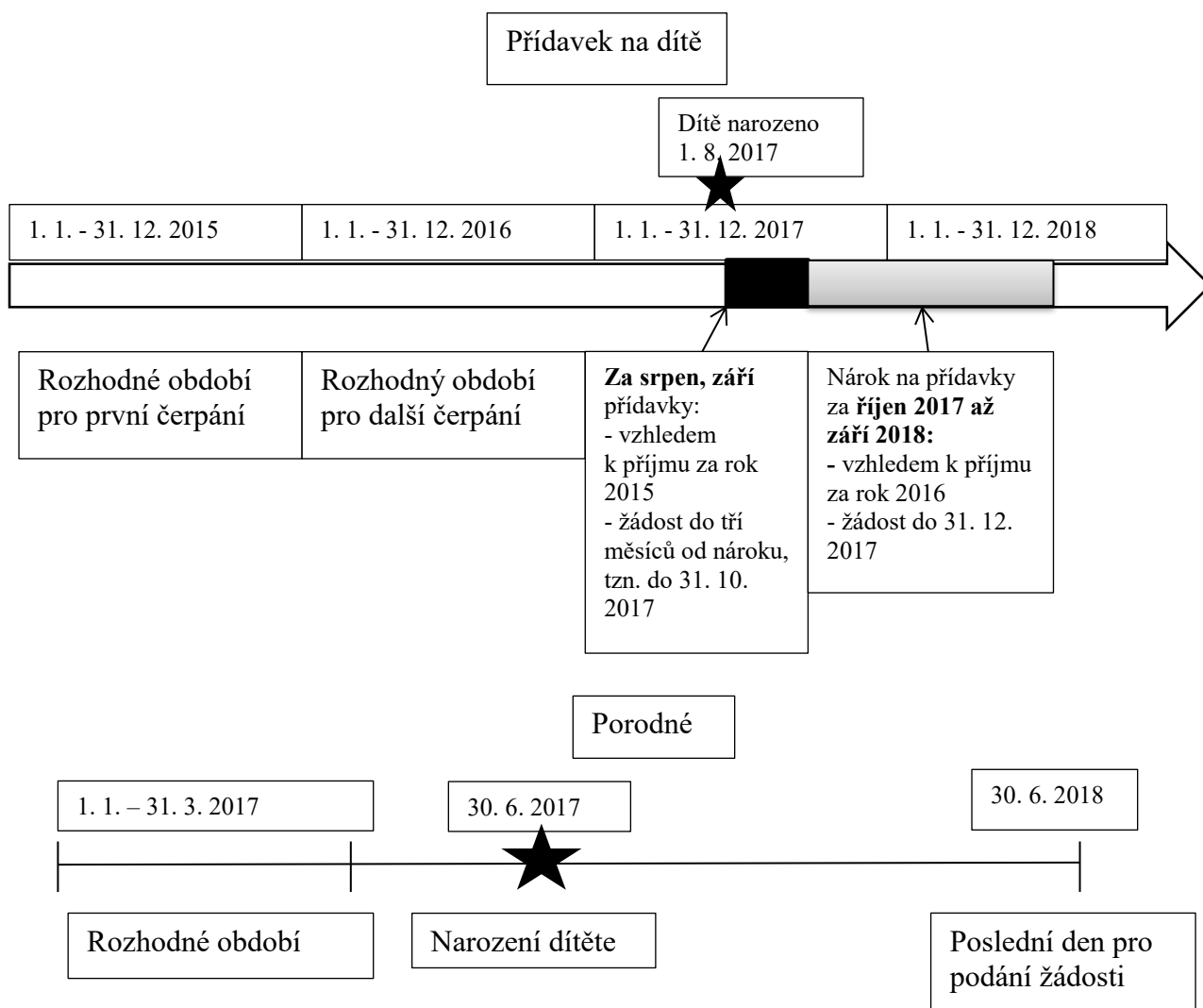
	Životní minimum společně posuzovaných osob	Nárok na porodné (2,7násobek)	Nárok vzhledem k jedné průměrné mzdě⁵	Nárok na přídavky na děti (2,4násobek)	Nárok vzhledem k jedné průměrné mzdě

⁵ Hrubá mzda: **29 320 Kč** dle ČSÚ za 4. Čtvrtletí 2016

1 dospělý a novorozeně	4 880	13 176	45 %	11 712	40 %
1 dospělí a novorozeně a dítě 5 let	6 620	17 874	61 %	15 888	54 %
2 dospělí a novorozeně	7 710	20 817	71 %	18 504	63 %
2 dospělí a novorozeně a dítě 5 let	9 450	25 515	87 %	22 680	77 %
2 dospělí a novorozeně a dítě 5 let a nezaopatřené dítě 25 let	10 560	28 512	97 %	25 344	86 %

zdroj: Vlastní výpočet

Splnění podmínky hranice životního minima musí být za určité období, díky kterému pak žadateli vzniká nárok porodné nebo přídavky čerpat. U porodného je rozhodným obdobím čtvrtletí předcházející narození potomka. Přídavky na děti se schvalují na období od 1. října do 30. září, přičemž příjmy se zkoumají za celý předcházející rok. Tématu období čerpání a rozhodnému příjmu za období se věnuje poměrně velká část na to, že zákon nyní obsahuje pět dávek. Nevidím důvod delšího popisu problematiky. Jedná se o to, že v zákoně zůstala původní úprava. Vždy by se měl zkoumat příjem tak, aby dávka včas reagovala na situaci žadatelů. Nicméně přídavky na děti byly původně konstruovány jako dávka prioritní, dlouhodobá pro širokou skupinu příjemců. Proto byl zkoumaným obdobím rok, přičemž příjmy se zjišťují především z daňového přiznání, které se v nejzazším termínu podává do 1. 7. Tudíž období pobírání dávky navazuje 2 měsíce po podání daňového přiznání. Porodné je dávkou, která má reagovat pružně na příjem rodiny, proto je zde zvoleno období zjišťování příjmů kratší a relativně bližší nároku.

2. 2. 3. Čerpání dávek

O dávky se žádá na kontaktním pracovišti Úřadu práce, kam žadatel spadá podle místa svého trvalého pobytu. Je nutné vyplnit formuláře a doložit nutné dokumenty. Pokud se zkoumá rozhodný příjem, pak žadatel vyplňuje i doklad o výši ročního či čtvrtletního příjmu, vždy v aktuální verzi. Formuláře jde vyplnit i online a vytištěné a podepsané poslat či předat na úřad. Pokud máme aktivovaný elektrický podpis nebo datovou schránku lze některé formuláře podat i elektronicky.

U rodičovského příspěvku si rodič, který se o potomka stará, může obvykle volit délku čerpání. Příjemce volí výši částky, která mu bude měsíčně vyplácena, buď na účet, nebo složenkou na jméno, až do výše 11 500 Kč měsíčně. V zákoně je totiž podmínka, že alespoň jednomu z rodičů lze k datu narození potomka stanovit 70 % třicetinasobku denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství. Pokud oba rodiče nejsou výdělečně činní, nehradí si nemocenské pojištění, jsou například státními pojištěnci, protože se souvisle připravují na výkon budoucího povolání prezenční formou studia na vysoké škole, v tu

chvíli je čerpání příspěvku automaticky nastaveno. Jednomu z rodičů bude náležet rodičovský příspěvek rozložen do čtyř let, 7 600 měsíčně do konce 9. měsíce věku dítěte, a dále 3 800 Kč měsíčně.

Až v měsíci narození dítěte má rodič nárok na dávky.

Nárok na výplatu jednorázových dávek zaniká uplynutím 1 roku ode dne, kdy dávka žadateli náleží. U ostatních dávek se může zažádat jen tři měsíce zpětně, během kterých má na dávku žadatel nárok. Toto opatření se týká výše zmíněné čtyřleté varianty čerpání rodičovského příspěvku tak přídatků na děti. U rodičovského příspěvku, kde jsou pevně stanovené částky, pokud požádá rodič později, přichází o určitou částku z celkové možnosti čerpání 220 000 Kč.

Část rodičovského příspěvku také nemusí dočerpat rodina, která si nestihla včas zkrátit dobu čerpání, a narodilo se jí další dítě. Rodičovský příspěvek se totiž vždy čerpá na nejmladší dítě v rodině. Nebo pokud si špatně nastavil rodič částky čerpání a dítě je starší čtyř let. Může se stát, že rodiči stále chodí rodičovský příspěvek, který je pak nutné vrátit.

V zákoně o státní sociální podpoře je § 54a, který obsahuje zvláštní ustanovení o neplnění povinné školní docházky. Existuje zde snížení vyplaceného rodičovského příspěvku nebo odměny pěstouna. To se odehraje v případech, kdy některé dítě neplní povinnou školní docházku a rodičům je už pravomocně uložena sankce. Rodič i soud o sankci jsou povinni informovat úřad, který vyplácí rodičovský příspěvek na jiné jejich dítě nebo odměnu pěstouna. Pak je jim z celkové částky strženo buď 22 800, nebo pokud je jim rodičovský příspěvek vyplácen pevnou částkou po dobu čtyř let, pak jim přestane být vyplácen po dobu 3 měsíců.

2. 3. Dávky nemocenského pojištění

Systém nemocenského pojištění je určen pro výdělečně činné osoby, které při ztrátě příjmu v případech tzv. krátkodobých sociálních událostí (dočasné pracovní neschopnosti z důvodu nemoci nebo úrazu či karantény, ošetřování člena rodiny, těhotenství a mateřství, péče o dítě) zabezpečuje peněžitými dávkami nemocenského pojištění. (MPSV nedatováno)

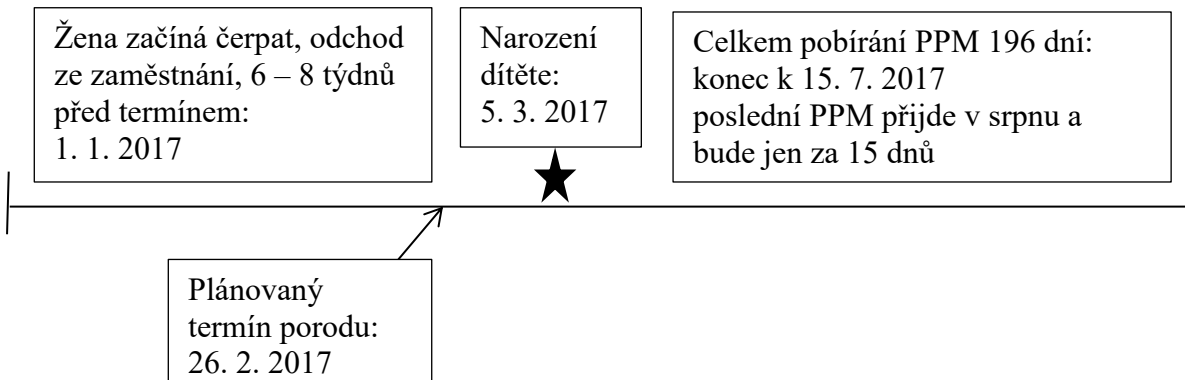
Dávky se vypočtou pomocí denního vyměřovacího základu, který je stanoven zákonem a jedná se o určitým způsobem upravený průměr mzdy za předchozích 12 měsíců přepočtené na dny. Z definice je jasné, že dávky nemocenského pojištění čerpají zaměstnanci, dobrovolně mohou i osoby samostatně výdělečně činné. Zaměstnání není definováno právní formou, ale faktickou stránkou naplnění definice. Rozhodný příjem je od 1. 1. 2009 je stanoven na 2 500

Kč na měsíc a u zaměstnání malého rozsahu od této částky odměny zaměstnanci vzniká účast na nemocenském pojištění. U dohody o provedení práce je to tato částka 10 000 Kč za měsíc.

Peněžitá pomoc v mateřství (PPM)	• Podmínkou je účast na pojištění v době nástupu na PPM a zároveň účast pojištěnce na nemocenském pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech přede dnem nástupu. • Podpůrčí doba (doba poskytování dávky) činí 28 týdnů u pojištěnky, která porodila. Výše PPM činí 70% redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den.
Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	• Příspěvek určen pro zaměstnankyně těhotné, kojící nebo do devátého měsíce po porodu, která je převedena na jinou práci, protože práce, kterou předtím konala, je jim podle zvláštních právních předpisů zakázána. • Rozdíl mezi denním vyměřovacím základem zjištěným ke dni převedení zaměstnankyně na jinou práci a průměrem jejích započitatelných příjmů připadajícím na jeden kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po tomto převedení.
Ošetřovné	• Pro zaměstnance, který pečuje o nemocného člena domácnosti nebo o zdravé dítě do 10 let věku za určitých podmínek. • Podpůrčí doba u činí nejdéle 9 kalendářních dnů u osamělého rodiče 16 kalendářních dnů.

PPM a vyrovňovací příspěvek mají přímou vazbu na rodičovství, na péči o vlastní dítě. Ošetřovné je dávka, kterou můžou čerpat i rodiny, v kterých je dítě v náhradní rodinné péči nebo i na jiného člena domácnosti.

PPM má výhodu, že je možné ji čerpat již před porodem a nahrazuje mzdu těhotné ženě. Pokud nemá matka nárok, může o PPM žádat i manžel či otec dítěte, v tu chvíli ale odchází na podpůrčí dobu z té pracovní pozice, z které má nárok na PPM. Musí se s matkou na tomto postupu dohodnout a předložit písemnou dohodu o péči o dítě. Může nastoupit až začátkem 7 týdne po porodu. Předpokládá se jeho aktivní starost o dítě. Zde je grafika s příkladem délky PPM.

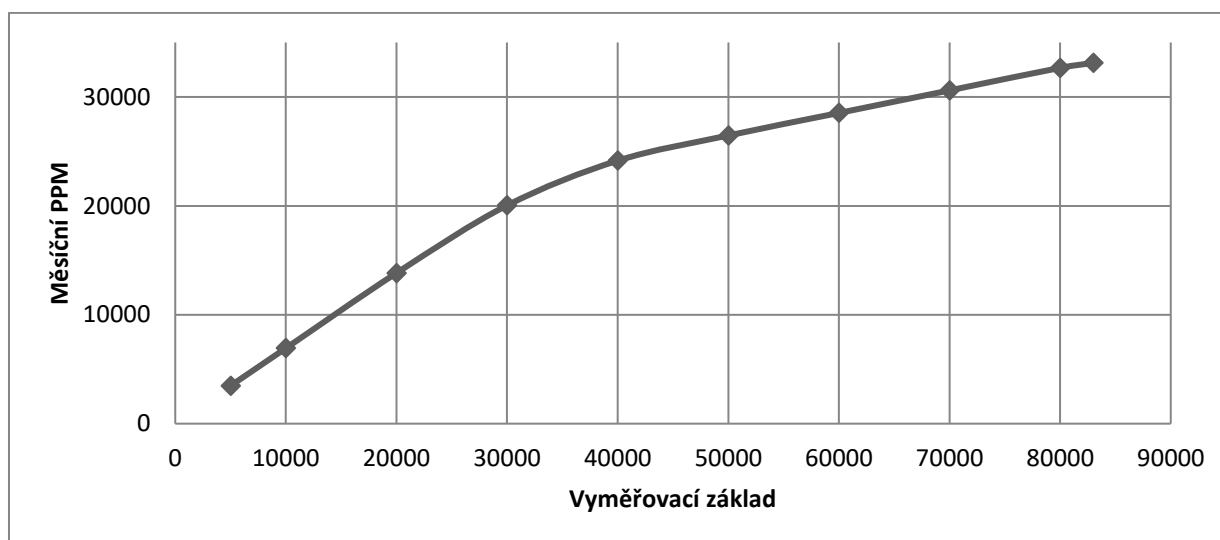
Pokud se narodily dvě a více dětí, je doba pobírání PPM 259 dní. Níže uvádím tabulku s příklady výše PPM vzhledem k vyměřovacímu základu, tedy k průměrné hrubé mzdě.

Tabulka 6 Příklady PPM v Kč

Průměrná měsíční mzda	11000	28232⁶	112928
redukovaný denní vyměřovací základ * 70 %	254	651	1154
196 dní pobírání	49784	127596	216384
259 dní pobírání	65786	168609	285936
odhad měsíční vyplacené částky ⁷	7620	19530	33120

Zdroj: Kalkulačka MPSV

Graf 6 Průměrná měsíční PPM v roce 2016 v Kč

Zdroj: Kalkulačka MPSV

Žena, budoucí matka žádá o PPM tak, že předává zaměstnavateli formulář Žádost o PPM, který vydává její gynekolog. Tento formulář dostává i žena, která nemá nárok na PPM a se zamítnutým formulářem od Státní správy sociálního zabezpečení dokládá své příjmy při žádostech o sociální dávky. Za zaměstnankyni posílá formulář na SSSZ zaměstnavatel, žena OSVČ si potvrzení od SSSZ obstarává sama.

⁶ Průměrná měsíční mzda používaná v roce 2016 používaná pro daňové účely, definovaná...

⁷ Redukovaný denní vyměřovací základ * 70 * 30

3. Daňová podpora rodin

Vedle přímé sociální podpory, kdy rodiny inkasují finanční prostředky na účet nebo formou poštovní složenky, je zavedena v ČR i nepřímá podpora. Může mít různé formy, v současnosti máme hlavně možnosti daňových slev. Je to druhý pilíř státní rodinné politiky a je velmi významný. Plní prorodinnou funkci. Dalo by se říct, že kompenzuje výdaje vložené do rodiny.

3. 1. Vývoj a současná struktura

Zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů fyzických osob, zaváděl nejprve tzv. odpočitatelné položky z daňového základu, kterými si poplatníci mohli snížit svůj daňový základ, a následně jim vyšla nižší daňová povinnost. Existoval odpočet na nezaopatření dítě a nezdanitelná částka na manželku, jejíž příjmy nedosahovaly v daném roce zákonem stanovenou hranici.

„Zvýhodnění je konstruováno tak, aby úlevy byly méně než dosud závislé na výši příjmu. Tato konstrukce na jedné straně přispěje ke složitosti zdanění, na druhé straně zjednoduší řešení v oblasti sociální politiky.“ (Čalfa a Klaus 1992)

Další krok k podpoře rodiny bylo zavedení společného zdanění manželů. Nešlo o společné zdanění jakýchkoliv manželů, ale musely vychovávat alespoň jedno dítě. Fungovalo to v letech 2005–2007. Výhodné to bylo především pro ty rodiny, v nichž měli manželé výrazně rozdílné příjmy, např. z důvodu péče o malé dítě. Zároveň společně uplatňovaly odpočty a slevy.

„Úkol daňově zvýhodnit rodiny s dětmi, je obsažen v Programovém prohlášení vlády. V principu to znamená eliminaci negativního vlivu klouzavě progresivní stupnice daňové sazby v případech, kdy jeden z manželů nemá zdanitelné příjmy (např. právě proto, že pečuje o domácnost s dětmi) nebo má příjmy výrazně nižší, tedy nezatížené vyššími sazbami daně, dále se jedná o nízkopříjmové rodiny s dětmi.“ (Špidla a Sobotka 2004, s. 35)

Po zavedení rovné daňové sazby ztratilo společné zdanění svůj hlavní smysl a bylo zrušeno.

Další výhodou pro rodiny s dětmi je nižší sazba daně z přidané hodnoty na zboží určené pro děti. V ČR máme tři sazby DPH, 21 %, 15 % a 5 %. Právě do té druhé snížené, 5 %, spadá dětská výživa. Mohla by nás ovšem zajímat daňová incidence tohoto opatření, tedy skutečný

dopad snížené sazby. Zda se sníží konečná cena výrobků, tudíž by byl dopad na konečného spotřebitele, tedy rodinu. Ovšem spotřebitelé si často navyknu na vyšší cenu, která zde byla do roku 2014. Do tohoto roku fungovaly pouze dvě sazby, až následně došlo ke snížení u vybraného zboží na 5 % sazbu. Obchodník ale nemusí snižovat cenu, vyšší marže se stane jeho výnosem.

Dalším zvýhodněním, které ve svém důsledku je určené rodinám, je daňová uznatelnost nákladů zaměstnavatele za nepeněžní plnění. Toto plnění je buď použití zařízení péče o děti předškolního věku včetně mateřské školy nebo použití zdravotnických, vzdělávacích nebo rekreačních zařízení.

Daň z příjmu

Celkové příjmy poplatníka

- příjmy vyňaté, osvobozené, zdaněné srážkou

= dílčí základy daně

= ZÁKLAD DANĚ

- nezdaniitelné části základu daně

- položky odčitatelné od základu daně

= UPRAVENÝ ZÁKLAD DANĚ

x sazba daně

= DAŇ Z PŘÍJMU FYZICKÝCH OSOB

- slevy na dani

- daňová zvýhodnění

= DAŇ Z PŘÍJMU FYZICKÝCH OSOB PO SLEVĚ

- zaplacené zálohy

= DOPLATEK (PŘEPLATEK)

3. 2. Daňové slevy pro rodiny

Dnes fungují tři daňové slevy, které mají prorodinný charakter. V zákoně o daních z příjmů jsou to daňové zvýhodnění na nezaopatřené dítě, daňová sleva na vyživovanou manželku a sleva na umístění dítěte.

Daňové zvýhodnění na nezaopatřené dítě	• Uplatnění slevy na vyživované dítě žijící ve společně hospodařící domácnosti. Příjem poplatníka podle § 6, 7, 8 nebo § 9 alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy a nesmí uplatňovat slevu na dani podle § 35a nebo § 35b. Pokud poplatník uplatňuje paušální výdaje, nesmí tyto příjmy přesáhnout 50 % příjmů poplatníka. • 13 404 Kč ročně na jedno dítě, 17 004 Kč ročně na druhé dítě a 24 204 Kč ročně na třetí a každé další dítě částky, sleva až do výše daňové povinnosti poplatníka. Pokud by měl nárok na vyšší slevu, rozdíl se nazve daňovým bonusem a je vyplácen poplatníkovy maximálně do výše 60 300 Kč ročně.
Daňová sleva na v manžela/-ku	• Limit pro uplatnění slevy na druhého z manželů bez příjmů je 68 000 Kč ročně. Příjmy, které se do příjmu manžela či manželky nezahrnují, jsou sociální dávky, státní příspěvky na penzijní připojištění se státním příspěvkem, státní příspěvky podle zákona o stavebním spoření, stipendia, příspěvky na péči. • 24 808 Kč ročně
Sleva na umístění dítěte	• Sleva do výše prokazatelně vynaložených výdajů na umístění vyživovaného dítěte v předškolním zařízení. • Maximálně do výše minimální mzdy, 11 000 Kč ročně.

3. 2. 2. Uplatnění slev

Daňové slevy z daně z příjmů fyzických osob (DPFO) se čerpají skrze snížení daňové povinnosti. DPFO ze závislé činnosti se vybírá formou záloh. Plátce daně odvádí za poplatníky zálohy, už v jejich výpočtu se může přihlížet k některým slevám. Měsíčně se dá uplatnit daňové zvýhodnění na nezaopatřené dítě, pokud je řádně doložena od jeho 15 let jeho nezaopatřenost potvrzením o studiu. Poplatník má nárok na slevu již v měsíci narození dítěte, ale musí skutečnost do konce tohoto měsíce také prokázat.

Poplatníci bez zdanitelných příjmů ze závislé činnosti pak mohou slevy uplatňovat až v daňovém přiznání, i kdyby jim zálohy byly vypočteny. Zároveň platilo do 1. 1. 2017, že ten, kdo uplatňuje ve výpočtu dílčích základů daně výdaje paušálem a součet těchto základů je vyšší

jak 50 % celkového základu daně, nemůže uplatňovat slevu na nezaopatřené dítě ani slevu na manžela.⁸

Zaměstnavateli dávají zaměstnanci, aby mohl zpracovat roční zúčtování, všechny potřebné dokumenty. Stejně tak, pokud musí oni sami vyplnit daňové přiznání, musí doložit nárok na některé slevy. U slevy na nezaopatřené dítě je to mimo jiné potvrzení, že druhý z rodičů tyto slevy neuplatňuje. Dále je to potvrzení o příjmech vyživované manželky a potvrzení o výši výdajů z předškolních zařízení.

Důvodem k zavedení těchto daňových slev je kompenzace nákladů, které poplatník používá k obstarání rodiny namísto toho, aby tuto službu musel zajišťovat stát. Neexistuje nic jako společný příjem domácnosti, ale v občanském zákoníku je, že každý z manželů přispívá tak, aby úroveň všech členů rodiny byla v zásadě srovnatelná. Což znamená, že ten, který má větší příjem, více přerozděluje své příjmy celé domácnosti. Vyživuje ostatní členy na místo toho, aby tito členové čerpali sociální dávky. Slevy takto konstruované kompenzují příjmy jednomu z poplatníků, který v rámci rodiny dělí své příjmy.

Na druhou stranu snižují inkaso daně a tím příjmy státního rozpočtu. Daňové slevy nejsou sledovány ve své absolutní výši. Statistickými metodami se dá odhadnout ušlý příjem státního rozpočtu. Metody ušlého příjmu využívá analýza Ministerstva financí. Je v ní zdůrazněno, že se jedná o odhad. Cílem této analýzy je zhodnotit různé daňové úlevy sociálního charakteru. Níže uvádím tabulku, kde je vidět v procentech a v tisících korun možnou výši uplatnění daňových zvýhodnění pro poplatníky daně z příjmu. Částky ukazují, o kolik bylo nižší inkaso DPFO, které putovalo v roce 2012 do státního rozpočtu. Tehdy nebyla sleva na umístění dítěte a sleva na dítě nebyla diferencována pořadím dítěte v rodině.

Tabulka 7 Odhad velikosti daňových úlev pro rodiny za rok 2012 vzhledem k inkasu DPFO

Daňové úlevy z DPFO sociálního charakteru 2012		v mil. Kč
Osvobození dávek a služeb z nemocenského pojištění	1 %	3 134
Osvobození dávek a služeb z DP	18 %	56 404
Osvobození dávek a služeb z SSP	2 %	6 267
Osvobození dávek a služeb z VZP	11 %	34 469
Osvobození dávek PvHN	1 %	3 134
Základní sleva na dani	39 %	122 208
Sleva na dani na manžela/-ku	2 %	6 267

⁸ V legislativním procesu je změna. Zdaňovací období 2017 bude přechodným obdobím. Buď poplatník nadále neuplatní tyto dvě slevy, ale bude moci využít výdajové paušály ve výši, v které byly. Nebo se bude řídit novými pravidly. Ty od 1. 1. 2018 snižují výdajové paušály, ale navrací možnost daňových slev všem poplatníkům.

Sleva na dani na děti	11 %	34 469
Celkem úlevy sociálního charakteru	85 %	266 351
další daňové úlevy	25 %	78 339
Celkem daňové úlevy u DzPFO	100 %	313 354

Zdroj: Zpráva o daňových úlevách v České republice za roky 2011-2015

Z tabulky je vidět, že MF počítá do úlev i osvobození určitých typů příjmů od DzPFO. Osvobození se týká dávek financovaných z různých rozpočtů, nicméně se vždy jedná o veřejné rozpočty, u nichž by zdanění nebylo efektivní. Úlevy, které mě zajímají z hlediska podpory rodin jsou sleva na děti a sleva na manžela. V letech 2011 a 2012 je vidět, že vzhledem k celkovým vypočteným daňovým úlevám je sleva na manžela poměrně málo využívána. Její využití bylo vypočteno na 6 267 mil. Kč. Daňová sleva na děti je vyšší, dosahuje 34 469 mil. Kč.

Čísla v tabulce by mohla odpovídat na otázku, o kolik se zvýší inkaso celkové DzPFO, pokud by se některá z úlev zrušila. Bohužel chování poplatníků se nedá ovlivnit a k předpokládanému navýšení inkasa by nemuselo dojít. Například při změně slevy na dítě mohou poplatníci kalkulovat i se svým užitekem z práce vzhledem k volnému času stráveným s dětmi. Při zásahu do daňových slev se jim adekvátně nemusí měnit i užitek, do práce mohou chodit méně či více. Pro ilustraci výše uplatnění slev mi ale tato tabulka stačí.

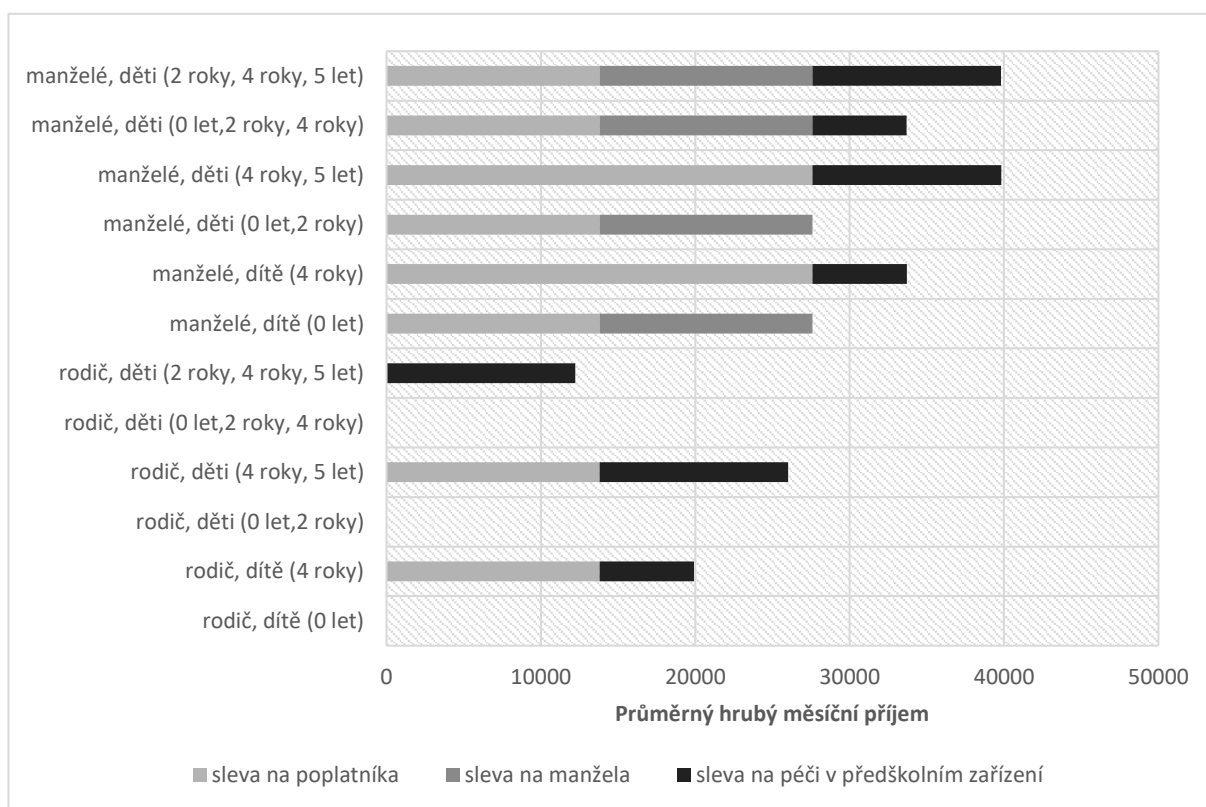
V současnosti pro uplatnění daňového zvýhodnění na dítě je nutné, aby jeden z rodičů měl příjem ve výši šestinásobku minimální mzdy, tedy v roce 2017 celkem 66 000 Kč. Pokud ani jeden z rodičů toto nesplňuje, může daňové zvýhodnění uplatnit druhý manžel jednoho z rodičů nebo prarodič nebo druhý manžel prarodiče. Musí tvořit s dítětem společně hospodařící domácnost. Zároveň celková daňová povinnost může být rovna 0 a daňové zvýhodnění se překlápí v zápornou daň, daňový bonus, který je vyplácen stejně jako přeplatek na dani.

K čerpání daňových slev v co nejvyšších částkách lze, pokud má poplatník vysokou daňovou povinnost. Musí mít poměrně vysoký příjem, naopak sociální podpora u některých dávek zkoumá nárok vzhledem k životnímu minimu. Zacílení je tedy diametrálně odlišné. Sociální dávky jsou spíše pro chudší domácnosti a daňové slevy pro bohatší. Dále uvádím grafy, které znázorňují tuto problematiku.

V prvním grafu jsem zvolila rodiny s malými dětmi a určila na jaké slevy mají nárok. Rodiny jsem volila takové, aby dokládaly nárok na slevy na manžela a na péči o dítě

v předškolním zařízení. Velikost těchto slev jsem pak převedla na daňovou povinnost a následně na příjem, který by odpovídal takovéto daňové povinnosti. Předpokládala jsem, že v rodinách s dítětem starým 0 nebo 2 roky je někdo doma a nemá zdanitelný příjem. U manželů může být na tuto osobu uplatněna sleva na manžela. Na druhou stranu tato osoba nemá nárok na uplatnění slev, má nulovou daňovou povinnost. Na vodorovné ose je tedy superhrubá mzda rodin. Samozřejmě i rozdělení příjmů u manželů hraje svoji roli. I když by dohromady měly dostatečný příjem k efektivnímu uplatnění všech slev, každý zvlášť nemusí mít příjem rovný přesně částkám potřebným. Tento fakt by se v grafu zobrazoval těžko, proto od něj zde abstrahuji. I se zaokrouhlováním v průběhu výpočtu jsem nepočítala.

Graf 7 Výběr domácností a ukázka využití jejich superhrubého příjmu k uplatnění slev

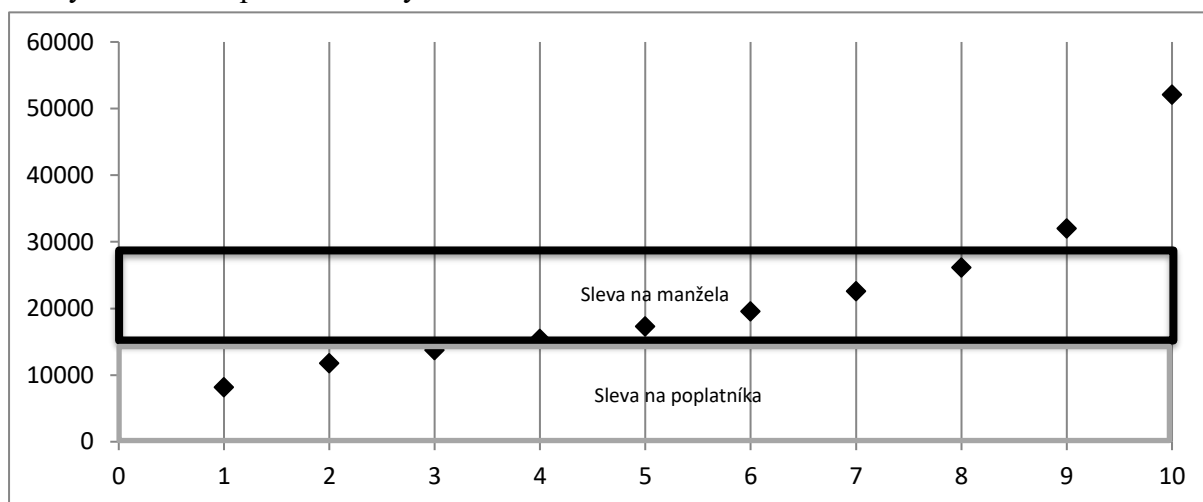
Zdroj: Vlastní zpracování

Například rodič s jedním dítětem ve školce by musel mít příjem 19 912 Kč, což by byla jeho tzv. hranice nezdaněného příjmu.

Co už jsem v předchozím grafu naznačila, to se snažím také doložit dalšími dvěma následujícími grafy. Zde dávám do souvislosti příjmy domácností, seřazených v průměrech jednotlivých příjmových decilů. Domácnosti jsou zprůměrovány, není zde jasno, jestli mají nebo nemají děti a zda na ně čerpají dávky. Obdélníky v grafech pak značí efektivní využití

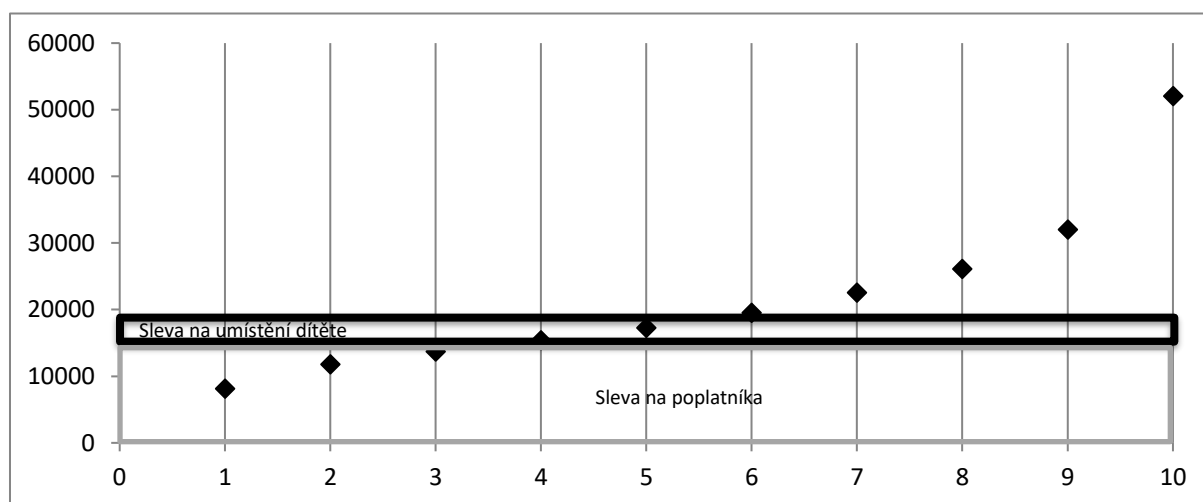
jednotlivých slev. První je sleva na poplatníka pak sleva na manžela nebo v dalším grafu sleva na umístění dítěte. Není to ukázka skutečného využití slev v rodinách, pouze ukázka velikostí příjmů pro efektivní užití slev. Zároveň by příjem v grafu ukázaný musel být mzdou, a to pouze jednoho člena domácnosti. Grafy ukazují výši ideální výši zdaňovaného příjmu pro poplatníka, aby efektivně čerpal daňové slevy. Příjem je zdaněn, avšak nejprve je uplatněna sleva na poplatníka v absolutní výši 24 840 Kč za rok a až poté je uplatněna jedna ze slev.

Graf 8 Velikost hrubého měsíčního příjmu vzhledem k příjmovým decilům domácností a šíři hrubých mezd k uplatnění slevy na manžela

Zdroj: Vlastní výpočet

Graf 9 Velikost hrubého měsíčního příjmu vzhledem k příjmovým decilům poplatníků a šíři příjmů k uplatnění slevy na umístění dítěte

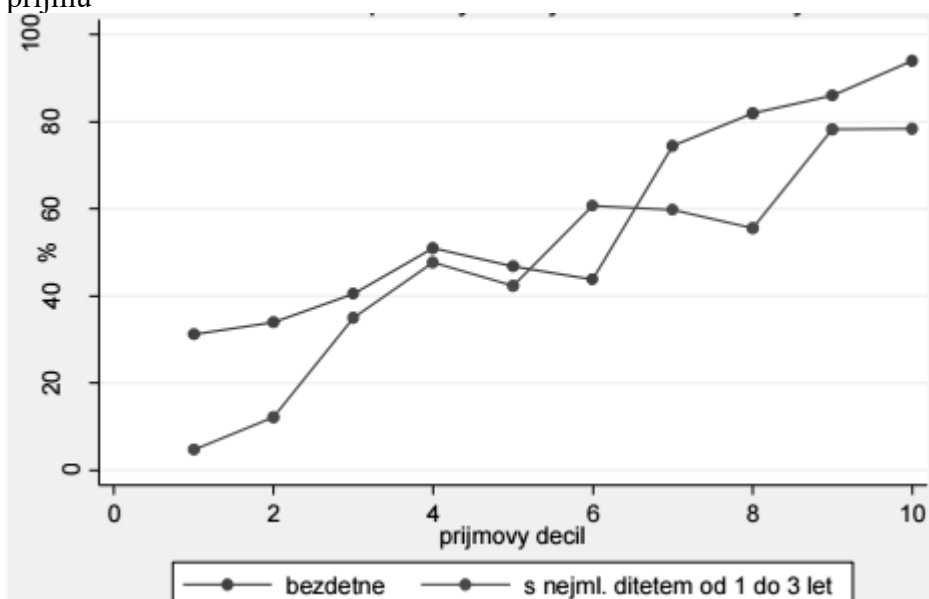

Zdroj: Vlastní výpočet

Z grafů lze vyčíst, že slevy jsou konstruovány tak, že spodní příjmové decily je nevyužijí nebo je nevyužijí plně. Pokud se uplatňují slevy obě, pak je nutné dát je vhodně za sebou, aby poplatník čerpal, co nejvyšší slevu vzhledem ke své vypočtené dani.

Poslední z grafů na toto téma uvádím graf z jiné studie, kde je vidět skutečné využití všech daňových slev vzhledem k příjmovým decilům za rok 2016. Studii sepsal autor v rámci instituce CERGE-IE, díky které měl k dispozici software taxben, který na základě dat modeluje příjmy různých poplatníků.

Graf 10 Podíl domácností, které plně využijí veškeré slevy a odečty, podle přítomnosti dítěte v domácnosti a příjmu

Zdroj: (Šatava 2016b, s. 13)

Pouhé zvyšování některých ze zvýhodnění, zaměřených na domácnosti s dětmi, tak automaticky nevede ke zvýšení jejich čistých příjmů, protože velká část těchto domácností má problém veškerá zvýhodnění vyčerpat a přetavit ve snížení daně a tím i zvýšení čistého příjmu. Tento problém vzniká v nejvyšší míře u domácností, ve kterých vychovávají nejmladší dítě ve věku od 1 do 3 let. Z pohledu výše příjmu jsou tímto problémem nejvíce ohroženy domácnosti s nízkými příjmy. (Šatava 2016b, s. 13)

Poplatník může čerpat slevu na předškolní zařízení do výše skutečných výdajů na toto zařízení a tolikrát, kolik má dětí navštěvujících tyto zařízení. Můžeme tedy mít domácnosti se dvěma dětmi v předškolním zařízení a manželem bez příjmu a v tu chvíli by zbývající členové, aby mohli plně čerpat všechny slevy, museli by mít příjem rovný 67 405 Kč hrubého měsíčně.

V příkladech výše jsem neuvažovala daňové zvýhodnění na dítě. To se totiž může při nízkých příjmech překlopit v zápornou daň a poplatníkovi vzniká daňový bonus. Maximální výše daňového bonusu, který může být vyplacen je 60 300 Kč. Je vyplácen pouze daňovým poplatníkům, kteří měli roční příjmy 59 400 Kč.

Vezmeme v úvahu rodinu se dvěma vyživovanými dětmi a manželkou na rodičovské dovolené, bez příjmu. Slevy, které muž může uplatnit jsou, na poplatníka, na první a druhé vyživované dítě a na manželku:

$$24\,840 + 13\,404 + 17\,004 + 24\,808 = 76\,456 \text{ Kč}$$

Tato rodina však jako daňový bonus stejně čerpá jen 30 408 Kč. Aby domácnost uplatnila všechny slevy, které se jí nabízí, musela by mít daňovou povinnost ještě 46 048 Kč, což znamená příjem minimálně 306 986 Kč za rok. Tento příjem odpovídá 8. decilu domácností.

3. 3. Porovnání daňové podpory se systémem dávek

Nepřímá daňová podpora oproti přímé sociální podpoře má několik výhod:

1. Daňová podpora rodin, kromě daňového bonusu, není výdajem státního rozpočtu. Při tvorbě státního rozpočtu nejsou tyto opatření tak citlivým tématem.

2. Příjemci daňové podpory jsou pouze ti lidé, kteří odvádí daně. Jelikož dávky pracují s hranicemi životního minima, mohou vést v některých případech ke snaze minimalizovat příjem rodiny za účelem dosáhnutí na dávku. Na rozdíl od toho, daňová podpora motivuje jedince k výdělečné činnosti a následné daňové optimalizaci skrze daňová zvýhodnění.

3. Velkou výhodou pro čerpání daňových slev u DPFO je jednotnost formuláře – daňového přiznání k uplatnění všech slev najednou. U dávek státní sociální podpory se podává každá žádost zvlášť a často se vyplňují údaje duplicitně na všech formulářích. Doklad o výši příjmu podává každá společně posuzovaná osoba, která má nějaký započitatelný příjem, zvlášť. Kdo nemá započitatelné příjmy, podává prohlášení osob bez příjmů.

4. Možnost uplatnění slevy na vyživované dítě již v průběhu roku snížením zálohy k dani je výhodou. Jednoduší to mají i zaměstnanci, kterým daně odvádí zaměstnavatel a kteří mohou požádat o daňové zúčtování, téměř vše pro to, aby mohli uplatnit daňovou slevu, za ně uskutečňuje plátce, dokonce i přeplatek na dani jim vyplácí stejnou formou jako mzdu.

V některých aspektech je lepší cílení dávek státní sociální podpory:

1. Daňové slevy na dítě v předškolním zařízení a sleva na vyživovaného manžela, aby byly uplatněny ve své maximální výši, využijí jen příjmově bohatší lidé.

2. Existuje nerovnost manželů v daňovém zatížení, protože slevy a odpočty se uplatňují jen jednou. Jsou tedy nástrojem daňové optimalizace a můžou zvýhodnit jednoho z partnerů. Naopak druhý z partnerů může být demotivován vysokou daňovou zátěží. Je to díky zavedení rovné daňové sazby a zrušením společného zdanění.

3. Z hlediska rodinného rozpočtu jsou sociální dávky poměrně dobrým nástrojem k plánování výdajů. Jak u výplaty sociálních dávek, tak u vyúčtování daňových slev dochází k časové prodlevě od nároku. Ale nárok na rodičovský příspěvek má každá domácnost s dítětem, tudíž může s tímto příjmem počítat dlouhodobě, po tu dobu, jakou si zvolí. Nárok na přídavky na dítě i porodné si může spočítat sama. Když podmínku životního minima domácnost splní, opět s porodným může počítat zhruba do měsíce od podání správně vyplněné žádosti. Přídavek na dítě je dávka pravidelná a dá se s ním počítat každý měsíc vždy do konce září. PPM, pokud jsou splněny podmínky, je dávkou, jejíž výplata je pravidelná po určitou dobu. Na druhou stranu daňové zvýhodnění ze své podstaty pomáhá rodině, ale je těžší s ním kalkulovat, hůře se plánují rodinné výdaje s ohledem na ně. Situace na trhu práce je nestálá a příjem od zaměstnavatele je ovlivněn mnoha faktory, pohyblivými složkami platu. Za splnění podmínek je jasné, že sleva bude poskytnuta. Sleva na umístění dítěte i sleva na vyživovanou manželku se uplatňuje až v ročním zúčtování nebo v daňovém přiznání po prokázání výdajů na předškolní zařízení nebo prokázání příjmů manželky. Zvýhodnění na nezaopatřené dítě se může překlenout do daňového bonusu, ovšem to také až na konci období a záleží na celkové odvedené daňové povinnosti. Přeplatek i daňový bonus jsou vypláceny až v průběhu dubna následujícího roku, za který je sleva poskytována.

O podporu rodin skrze státní sociální podporu a daňová zvýhodnění se starají finanční úřady a úřady práce.

3. 4. Disponibilní příjem domácnosti

Disponibilní příjem domácnosti je příjem domácnosti snížení o daně a zvýšený o transfery. Je to suma peněžních prostředků, které mohou být investovány do spotřeby nebo do úspor. Pojem čistý disponibilní důchod je ukazatelem, díky kterému se dají lépe porovnat

regiony mezi sebou, jak v národním, tak mezinárodním srovnání. Zmiňuji tento ukazatel z toho důvodu, že nástroje rodinné politiky, tento důchod ovlivňují. Redistribuce prostředků se děje ve dvou rovinách, od relativně bohatých k chudým a od bezdětných k rodinám s dětmi. Jak velké množství peněz je přerozdělováno je vždy otázkou aktuálního politického vývoje a tendencí a mělo by být neustále analyzováno. V praktické části mě bude také zajímat, jak velkou měrou se dávky a slevy pro rodiny promítnou do změny peněžního příjmu na čistý disponibilní důchod domácnosti.

Dalším pojmem, který souvisí s daněmi a dávkami pro rodiny, je participační daňová sazba (PTR). Pokud vezmeme celkovou daňovou zátěž rodiny a zkoumáme, jak je rozdělena mezi rodiče dostáváme ukazatel PTR. Ten je v současných českých podmínkách až o 30 % vyšší u žen, které díky tomu jsou demotivovány k dřívějšímu návratu do práce po době starání se o dítě. (Šatava 2016a) Důvodem může být využívání daňových slev mužem, který má příjem dlouhodobě, zatímco ženy se častěji starají určitou dobu o potomka. Žena může být naopak vedena jako příjemce dávek sociální podpory. Například přídavky na děti, příspěvek na bydlení. I tyto souvislosti ovlivňují volbu mezi časem stráveným s rodinou nebo v zaměstnání. Tedy i to, kdo je oprávněným příjemcem dávky nebo kdo uplatňuje daňové slevy, ovlivňuje rozhodování se jednotlivých členů rodiny.

4. Změny příjmů rodin po narození dítěte

K zodpovězení otázky, jak se změní příjem rodiny po narození dítěte, vedou dvě cesty. První z nich je práce s daty ČSÚ. Druhou možností je modelování příjmů různých rodin. První cesta je výhodná z hlediska kvantity a reprezentativnosti na úhrn obyvatelstva, druhá z hlediska kvality.

ČSÚ má množství dat a spoustu možností, jak je analyzovat. Určitá závislost mezi počtem nezaopatřených dětí a strukturou příjmu je, nicméně existují i další faktory, které příjem ovlivňují. Bohužel úplně očistit data od těchto faktorů nelze, lze však předpokládat, že jsou rozvrstveny rovnoměrně mezi reprezentativní vzorek domácností, respektive mezi úhrn obyvatelstva. Závěry z dat ČSÚ lze vyvozovat. Například o průměrném příjmu domácností s různým počtem dětí. Neodpovídají však na jasnou otázku, jak se změní příjem rodiny po narození dítěte. Tuto otázku se pokusím zodpovědět právě v druhé části této kapitoly, kde budu modelovat příjem různých rodin.

Modelování příjmů domácností nám zase zajistí podrobný pohled na strukturu příjmů. Nelze však odhadovat makroekonomický dopad nebo vliv dalších faktorů na domácnosti.

4. 1. Data ČSÚ

„Pro hodnocení jejich věrohodnosti je však důležité, že vývoj příjmů domácností je zhruba v souladu s trendy národního účetnictví. Z tohoto hlediska jsou výsledky šetření Životní podmínky 2015 reprezentativní, v časové řadě konzistentní a srovnatelné s obdobnými statistikami ve státech Evropské unie.“ (ČSÚ 2017, s. 7)

Srovnání bezdětných rodin s rodinami s dětmi lze díky šetření Příjmy, výdaje a životní podmínky. Metodika je jednotná pro všechna šetření napříč Evropskou unií a slouží k mezinárodnímu srovnání. Existuje ještě šetření nazvané vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů. Zde však by data měla sloužit k analýze výdajů, příjmy jsou výběrovým znakem, tedy jsou dopředu stanoveny. Nepracuje se zde s pojmem rodina, ale domácnost. Jedná se o osoby společně hospodařící v jednom bytě. Pro účely porovnání příjmů domácností s dětmi a bez, nejprve analyzují průměrné příjmy domácnosti podle počtu dětí. Tato část bude odpovídat na otázku, jak se domácnosti změní příjem v průměru s dalším přírůstkem. V další podkapitole analyzují domácnosti bezdětné a s dětmi vždy rozdělené do příjmových decilů. Zde lze provést analýzu, jaká je struktura příjmu v jednotlivých příjmových decilech

bezdětných a s dětmi. V domácnostech s dětmi je několik dávek státní sociální podpory podmíněno právě příjmem. Lze tedy říct, že sledujeme celkovou sumu dávek, jak se mění s ohledem k příjmu v domácnostech s dětmi.

Vyřazuji ze srovnání bezdětné domácnosti bez pracujících členů. Nejčastěji se jedná o domácnosti důchodců, přestože i k nim do domácnosti může přibýt dítě, je to málo pravděpodobné. Nízké procento, 7,4 %, jsou pak nezaměstnaní ne důchodci. Ovšem jejich příjmy nejdou z dat odvodit, zároveň vzorek, z kterého data vychází, není reprezentativní pro takovou skupinu. Ve skupině nezaměstnaných a důchodců také dochází k pobírání významné částky sociálních příjmů a nebylo by dobře znatelné, jak se projeví dítě v rodině na velikosti sociálních příjmů. Samozřejmě i rodiny s dětmi pobírají i jiné dávky než pouze podmíněné dítětem v rodině. Pokud se budou dát vyčíst důchody a dávky v nezaměstnanosti z dat o rodinách, budu se to snažit v textu zohlednit.

4. 1. 1. Průměrné příjmy podle počtu dětí

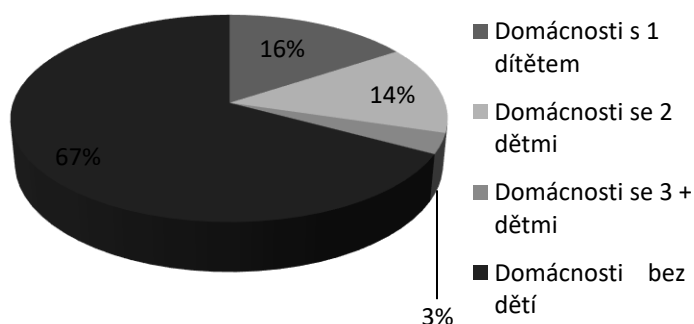
Nejprve se zaměřím na to, jak se mění různé příjmy rodiny v průměru. Data ČSÚ jsou volně dostupná na jeho webu a pro první srovnání používám tyto tabulky:

- Tab. 6 Domácnosti podle počtu vyživovaných dětí a počtu pracujících členů
- Tab. 8 Bezdětné domácnosti podle pracovní aktivity jejich členů

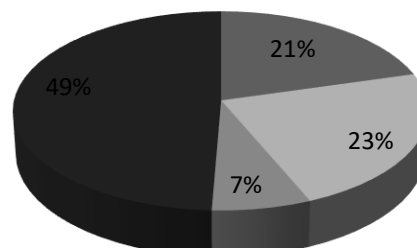
Pro představu o analyzovaných datech uvádím první grafy zastoupení zkoumaných domácností na celkovém počtu domácností.

Graf 11 a 12 Procentuální zastoupení domácností podle počtu domácností a podle počtu členů v domácnostech v ČR

Zastoupení podle počtu domácností

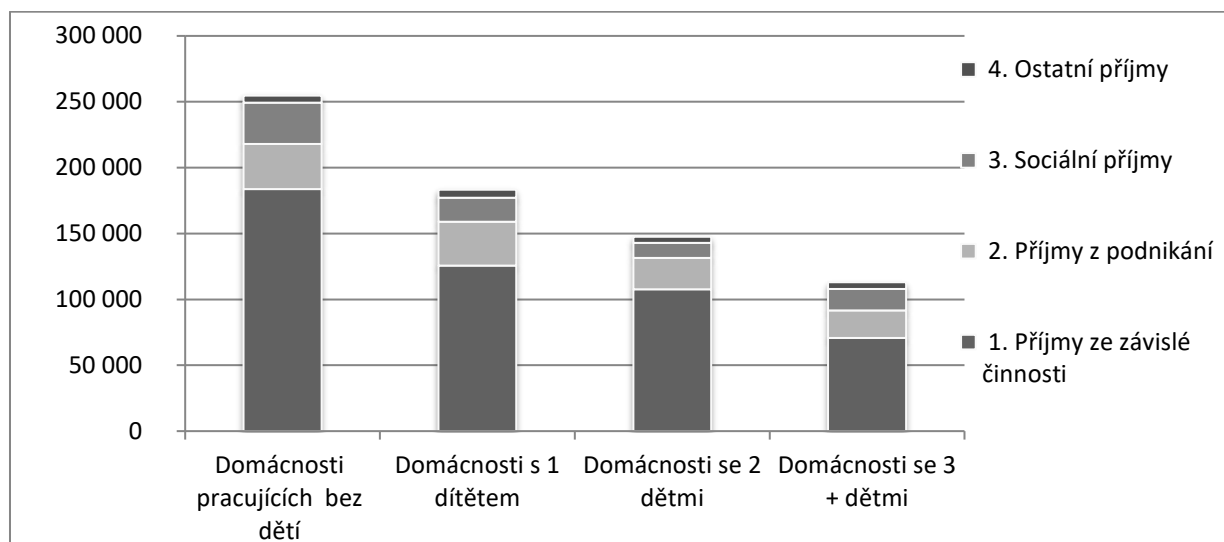
Zastoupení podle počtu členů

Zdroj: Vlastní zpracování

Domácnosti bez dětí se pro účely mého srovnání dají rozdělit na domácnosti s pracujícími členy a bez pracujících členů. Domácností s pracujícími členy je 52 % podle počtu domácností a podle počtu členů 60 %.

Graf 13 Struktura příjmů u domácností podle počtu dětí

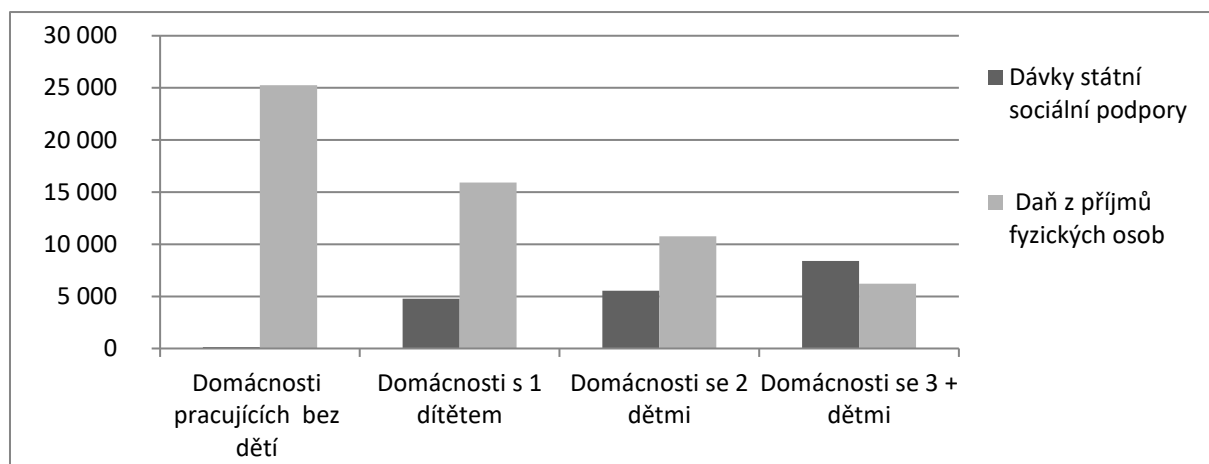

Zdroj: Vlastní zpracování

Celkové hrubé příjmy s počtem dětí v průměru klesají. Domácnosti pracujících bezdětných mají hrubý příjem přes 250 000 Kč za rok, zatímco domácnosti s 3 a více dětmi dosahují v průměru pouze k částce zhruba 113 000 Kč za rok, což je 44 % příjmů domácností bezdětných. Příjmy se závislé činnosti jsou nejvyšší ve struktuře příjmů a mají klesající trend vzhledem k domácnostem s různým počtem dětí. Druhé nejvyšší zastoupení mají příjmy z podnikání. Ty dosahují 16 % celkových příjmů v příjmech domácnostech bez dětí a se 2 dětmi, 19 % u domácností s 1 a se 3 + dětmi.

Sociální příjmy jsou širší pojem, a nejvíce je v tomto srovnání dostávají bezdětné domácnosti. Vzhledem ke struktuře celkových příjmů, tvoří sociální příjmy u bezdětných 13 %, 8 % s 1 dítětem, 6 % se 2 dětmi, 11 % se 3 + dětmi. Do grafu dále jsem dala jen srovnání dávek státní sociální podpory, které obsahují dávky pro rodiny. Porovnávám je s daní z příjmu fyzických osob, kde rodiny uplatňují výrazné daňové slevy. Do částky vybrané daně jsem započítala vyplacený daňový bonus.

Graf 14 Srovnání příjmu dávek státní sociální podpory s odváděnou daní z příjmů fyzických osob u domácností podle počtu dětí

Zdroj: Vlastní zpracování

U daně z příjmu fyzických osob vidíme klesající trend s rostoucím počtem dětí v domácnosti, dávky státní sociální podpory zase s počtem dětí stoupají. Daň z příjmu fyzických osob klesá z průměrné částky zhruba 25 000 Kč za rok u bezdětných pracujících k necelým 8 000 Kč za rok u domácností s 3 a více dětmi. Když tyto částky dáme do vztahu k pracovním příjmům (příjmy ze zaměstnání a příjmy z podnikání) dostaneme daň ve výši 12 % u bezdětných, 10 % u domácností s 1 dítětem a 8 % u domácností se 2 a 7 % se 3 a více dětmi.

Dávky státní sociální podpory stoupily ze zanedbatelné průměrné částky u bezdětných k průměrné částce přes 8 000 Kč a rok u domácností se 3 a více dětmi. Když opět vztáhneme tyto částky k sumě pracovních příjmů dostáváme 0 % u bezdětných, 3 % u domácností s 1 dítětem, 4 % u domácností se 2 dětmi a 9 % u domácností se 3 a více dětmi.

Pro detailnější pohled na problematiku se zaměřím na jednočlenné a dvoučlenné rodiny zvlášť. Pro jednočlenné použiji tyto tabulky:

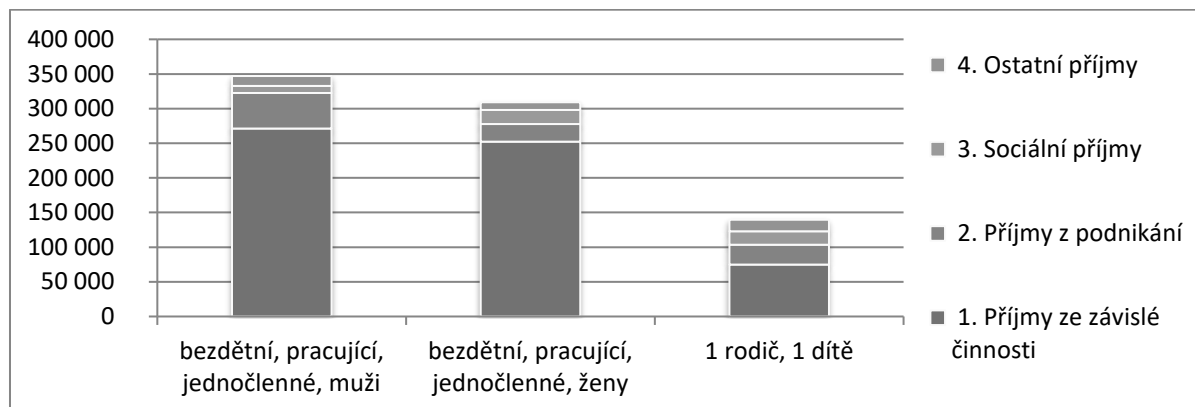
- Tab. 8 Bezdětné domácnosti podle pracovní aktivity jejich členů
- Tab. 12 Rodinné domácnosti podle typu a podle počtu vyživovaných dětí

Složení domácností je hůře zpracovatelné. Z celkového počtu domácností je 1 % neúplných rodin s jedním závislým dítětem. Bohužel vyčíslení domácností pracujícího bezdětného jednotlivce nelze vztáhnout k celku. Z celkového počtu domácností, které jsou bezdětné a kde je pracující člen, 28,7 % jednočlenných domácností.

Níže je graf, který ukazuje strukturu příjmů jednočlenných domácností a neúplných čistých rodin, což je rodina samoživitele. Konkrétně jsem vybrala data pro osamělého rodiče

s jedním dítětem. Data pro rodiče s 2 a více dětmi nelze vybrat. Z tohoto srovnání je vidět, že celkový hrubý příjem rodiny samoživitele s jedním dítětem dosahuje 40 % příjmu pracujícího bezdětného muže a 45 % příjmu pracující bezdětné ženy.

Graf 15 Srovnání struktury příjmů jednočlenných pracujících domácností s domácností neúplnou čistou s jedním dítětem

Zdroj: Vlastní zpracování

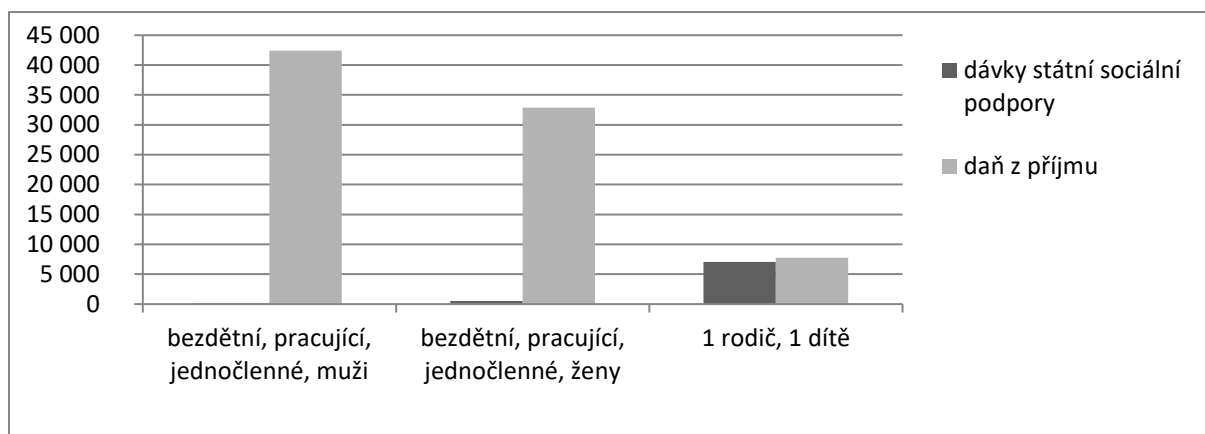
Zmíním strukturu členů domácnosti neúplné čisté rodiny. Z celkového počtu členů domácnosti 2,00 jsou 0,70 členů pracujících (zaměstnanci, podnikatelé, ti, co pobírají dávky nemocenského pojištění, včetně mateřské, studenti nebo důchodci s pravidelným pracovním příjmem). Dále 0,16 členů jsou nezaměstnaní a 0,70 členů jsou jak nepracující důchodci, tak ostatní členové (lidé, kteří nejsou registrováni na úřadu práce, tzn. žijí například z majetku).

Jelikož ve skupině neúplných čistých rodin nejsou pouze pracující členi, dá se očekávat nižší pracovní příjem. Příjem ze zaměstnání a z podnikání rodiče, který se stará o jedno dítě, dosahuje pouze 32 % pracovních příjmů pracujících mužů a 37 % pracovních příjmů pracujících žen.

Sociální příjmy u pracujících mužů dosahují necelých 10 000 Kč za rok. U žen dochází k růstu čerpání těchto příjmů na něco přes 20 300 Kč za rok, což je o necelou tisícovku více než u rodiče s jedním dítětem.

Detailnější pohled přináší další graf.

Graf 16 Srovnání dávek státní sociální podpory a daně z příjmů jednočlenných domácností s domácností neúplnou čistou s jedním dítětem

Zdroj: Vlastní zpracování

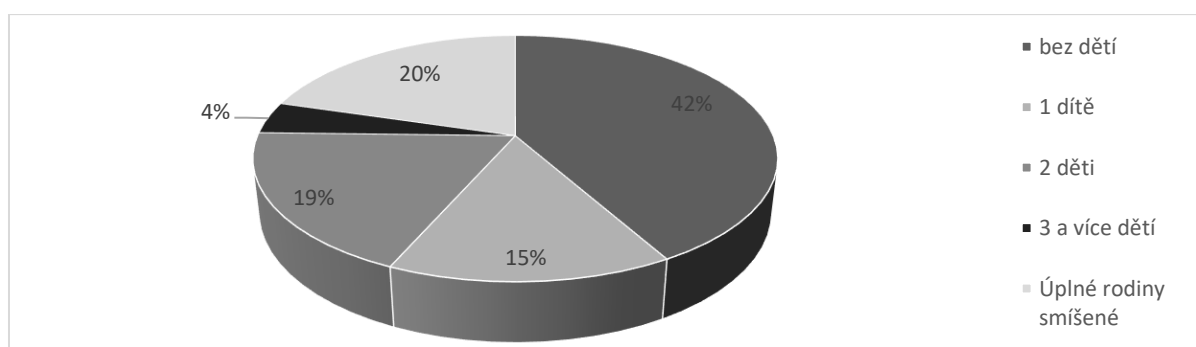
Je vidět nízké sumy vyplacených dávek státní sociální podpory u jednočlenných pracujících domácností. Rodič s jedním dítětem čerpá přibližně 7 700 Kč za rok. Dávky státní sociální podpory rodiče s jedním dítětem tvoří ze 13 % přídatky na děti a z 29 % rodičovský příspěvek. Naopak daň z příjmů u rodičů s dítětem je pětikrát nižší než u pracujícího bezdětného muže a více jak čtyřikrát nižší než u pracující bezdětné ženy. Když daň z příjmu vztáhneme k pracovním příjmům dostáváme 13 % u pracujícího muže, 11 % u pracující ženy a 7 % u osamělého rodiče.

U dvoučlenných domácností bezdětných a úplných rodin s různým počtem dětí používám tyto zdroje hodnot:

- Tab. 8 Bezdětné domácnosti podle pracovní aktivity jejich členů
- Tab. 12 Rodinné domácnosti podle typu a podle počtu vyživovaných dětí

Struktura domácností je těžko zpracovatelná, níže je graf pro ukázkou podílu úplných rodin.

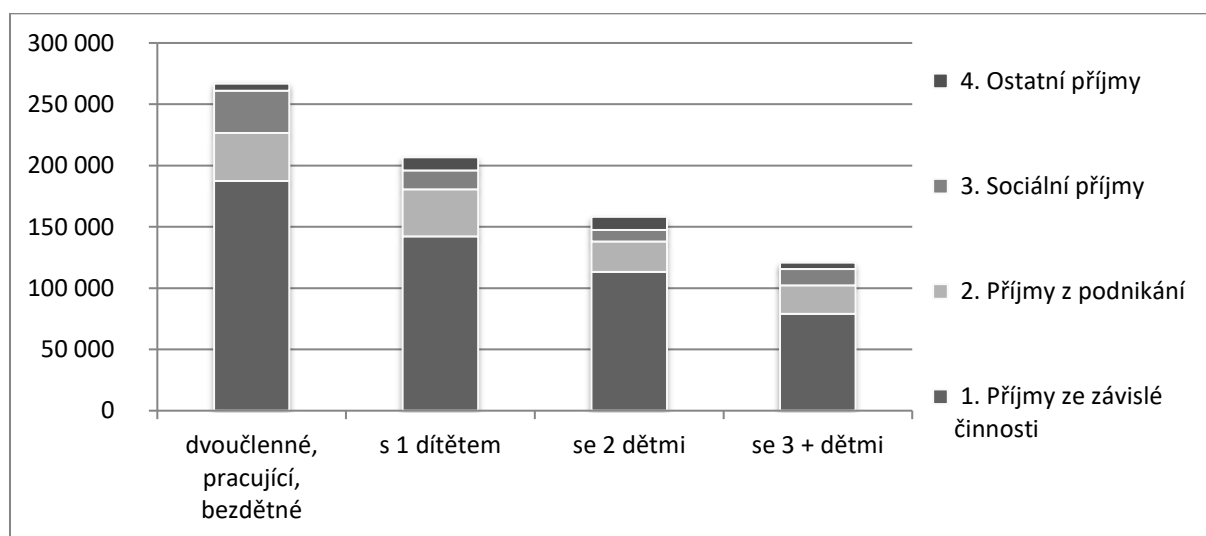
Graf 17 Zastoupení různých úplných rodin

Zdroj: Vlastní zpracování

Úplné rodiny se dělí na čisté a smíšené. Bohužel data o úplných rodinách čistých bez dětí nemůžeme v dalším zkoumání uplatnit, z důvodu, který jsem napsala výše. A to, že jsem vyřadila domácnosti nepracujících a důchodců. V úplných rodinách je nezaměstnaných důchodců 1,06 z celkového počtu 2 členů. Je tedy vhodnější se zaměřit na domácnosti dvojice, v které je v čele pracující člen. Data jsou v jiné tabulce a nelze tedy říci procentuální zastoupení vzhledem k domácnostem s dětmi.

Graf 18 Struktura příjmů dvoučlenných domácností s různým počtem dětí

Zdroj: Vlastní zpracování

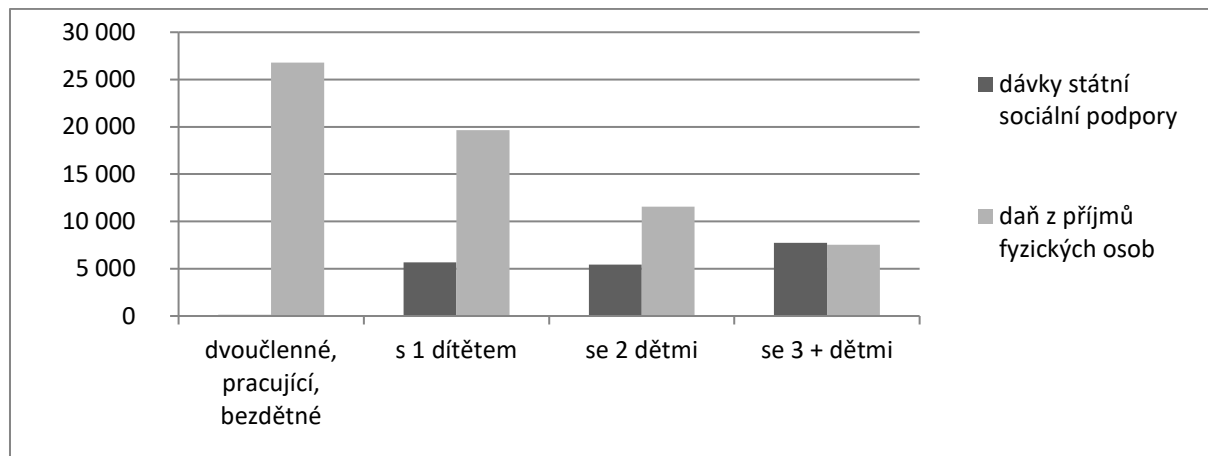
Hrubé příjmy celkem ve skupinách s rostoucím počtem dětí klesají. V grafu je opět vidět struktura těchto příjmů. Příjmy ze závislé činnosti i příjmy z podnikání mezi skupinami v absolutních částkách klesají. Vzhledem ke struktuře hrubých celkových příjmů dosahují příjmy ze zaměstnání 70 % u dvoučlenných bezdětných domácností, 71 % u domácností s 1 dítětem, 75 % s 2 dětmi a 65 % se 3 + dětmi. Příjmy z podnikání tvoří 15, 19, 16 a 19 % u domácností v pořadí skupin, podle počtu dětí.

Sociální příjmy jsou překvapivě nejvyšší u dvoučlenných domácností bezdětných, kde alespoň jeden člen pracuje. Pracujících se zde totiž vyskytuje 1,57, dále jsou zde i nepracující důchodci, konkrétně 0,31 členů. Nezaměstnaných je v této skupině 0,08 a 0,04 je ostatních členů. Důchody tedy tvoří 89 % sociálních dávek ve skupině dvoučlenných pracujících bezdětných domácností. Mezi skupinami dále jsou sociální příjmy více jak poloviční, přes 15 000 Kč za rok u dvoučlenných domácností s jedním dítětem, přes 9 500 Kč za rok se 2 dětmi a k navýšení dochází u domácností se 3 + dětmi, ty dostávají průměrně přes 13 000 Kč ročně

na sociálních příjmech. Podíl sociálních příjmů je 13, 8, 6 a 11 % na celkových hrubých příjmech ve skupinách dvoučlenných domácností seřazených podle počtu dětí.

Dalším grafem je opět porovnání dávek státní sociální podpory s výší daně z příjmů fyzických osob, z té jsem odečetla vypočtený daňový bonus.

Graf 19 Porovnání dávek státní sociální podpory a daně z příjmů fyzických osob u dvoučlenných domácností s různým počtem dětí

Zdroj: Vlastní zpracování

Přestože sociální příjmy jsou v porovnávaných skupinách nejvyšší u bezdětných dvoučlenných domácností s alespoň jedním pracujícím členem, tak na to mají vliv především důchody. Dávky státní sociální podpory rostou, jsou tedy určeny spíše pro rodiny s dětmi. Ovšem částky vyplacené rodinám dvoučlenným s jedním dítětem a se dvěma je téměř shodná, u rodin s dvěma dětmi mírně nižší. U rodin se třemi a více dětmi částka vyplacených dávek státní sociální podpory roste a dostává se na stejnou úroveň jako odvedená daň z příjmu fyzických osob.

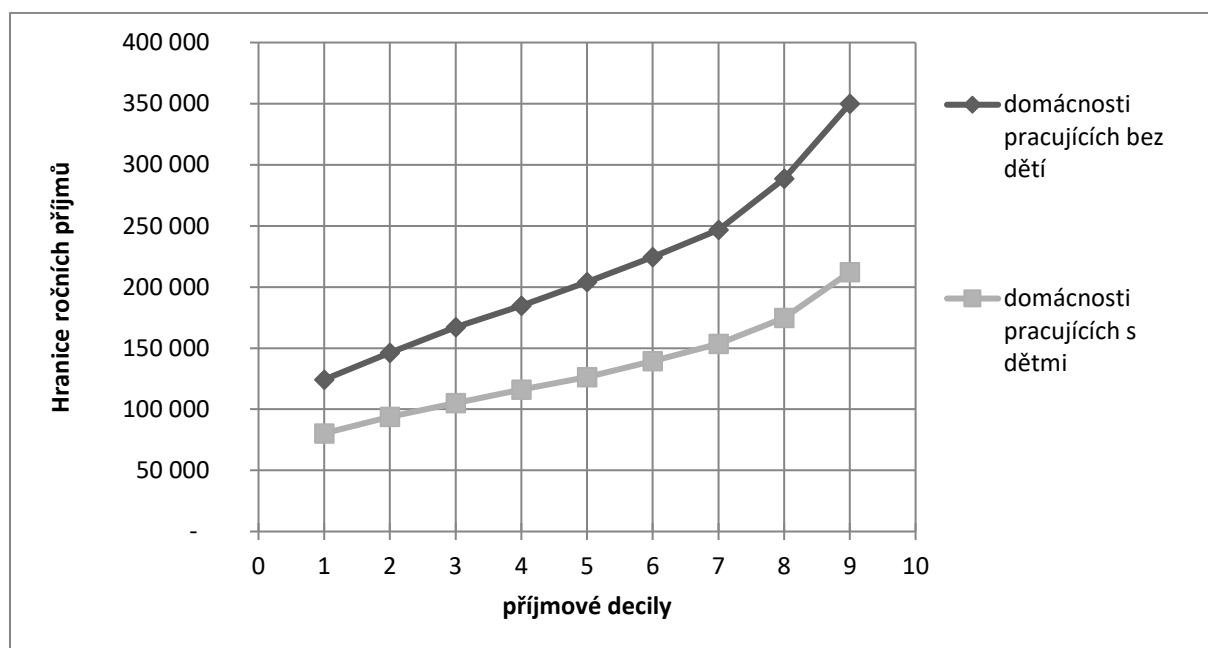
Daň z příjmu fyzických osob mezi porovnávanými skupinami klesá, nejprve je rozdíl 7 140 pak 8 090 Kč a mezi dvoučlennými domácnostmi se dvěma a se třemi a více dětmi je rozdíl již nižší, jen 3 188 Kč.

4. 1. 2. Průměrné příjmy domácností podle příjmových decilů

Pro podrobnější pohled na vývoj sociálních příjmů použiji dvě tabulky (viz přílohy), které mi poskytl ČSÚ a vypovídají o struktuře příjmů domácností s dětmi a domácností bez dětí rozdělených podle velikosti čistých příjmů vždy do decilů, v kterých se nachází podobný počet domácností. Opět to jsou domácnosti, kde člen v čele je pracující, nejsou započítáni důchodci

ani nezaměstnaní. Toto rozdělení má tu nevýhodu, že nevíme, kolik dětí je vyživovaných. Nicméně zase odpovídá skutečnému rozdělení příjmů na úhrn obyvatelstva v ČR. Jako první uvádím graf rozvržení domácností do decilů dle příjmu. Body jsou vždy hranice jednotlivých decilů.

Graf 20 Příjmy domácností v decilech

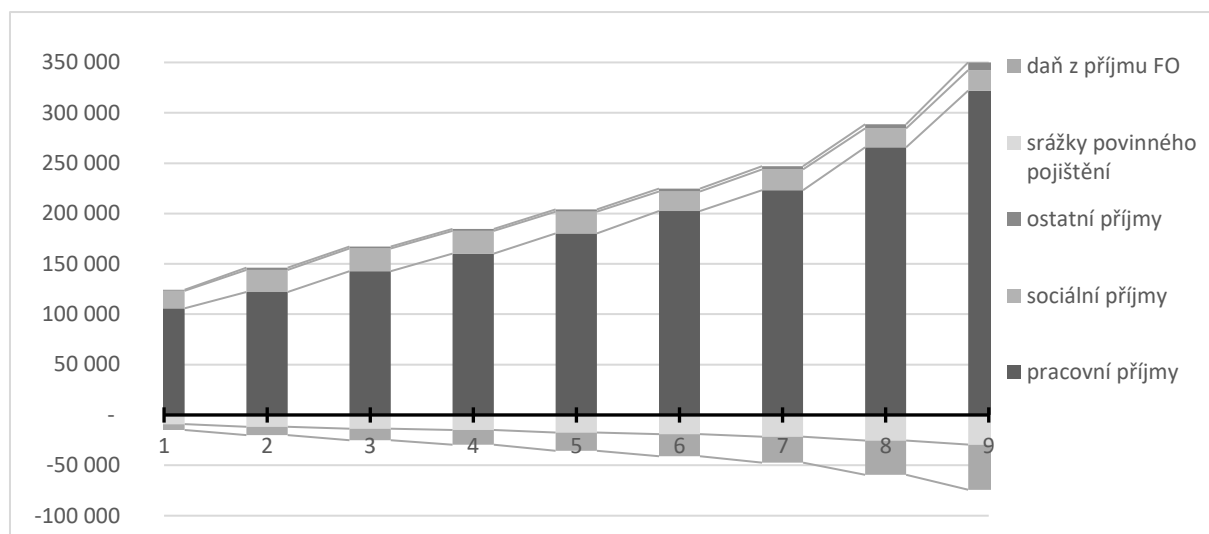

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf znázorňuje hraniční body příjmů jednotlivých decilů. Propojení mezi body je pouze ilustrativní, skutečný průběh funkce příjmu může být odlišný. První decil domácností s pracujícími obsahuje všechny domácnosti s čistým příjmem pod 124 296 Kč za rok. Domácnosti s dětmi jsou v prvním decilu, pokud mají čistý příjem pod 80 261 Kč za rok. Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami je u prvního decilu přes 44 000 Kč za rok. Další dva decily mají hranice příjmů bezdětných domácností o 155 % vyšší, než jsou příjmy domácností s dětmi. Tento poměr je u třetího a čtvrtého decilu roven 159 %. U pátého a šestého decilu činí 161 %. U sedmého decilu dochází ke snížení o jeden procentní bod na 160 % příjmu bezdětných domácností vzhledem k domácnostem s dětmi. U osmého decilu rozdíl zase narůstá na 165 %, hranice devátého decilu s desátým dosahuje hodnoty 164 %.

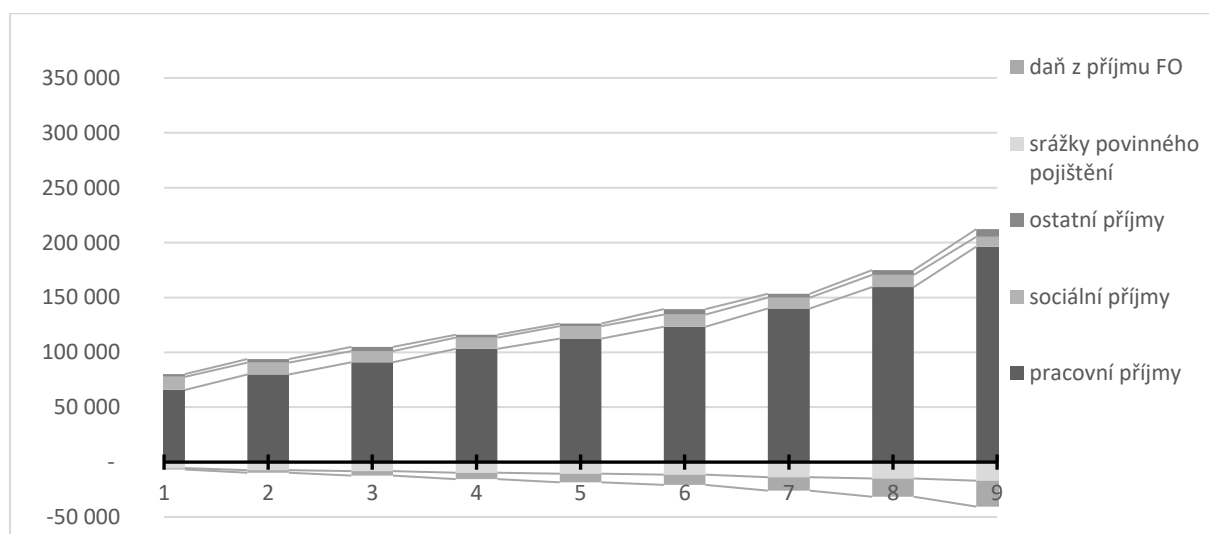
Další grafy jsou spíše ilustrativní, tím, jak neznám průměrný příjem v decilech, jen jejich hraniční body, nelze v následujících dvou grafech znázornit desátý decil celý.

Graf 21 Struktura příjmů jednotlivých příjmových decilů domácností bez dětí v jejich hraničních bodech

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 22 Struktura příjmů jednotlivých příjmových decilů domácností s dětmi v jejich hraničních bodech

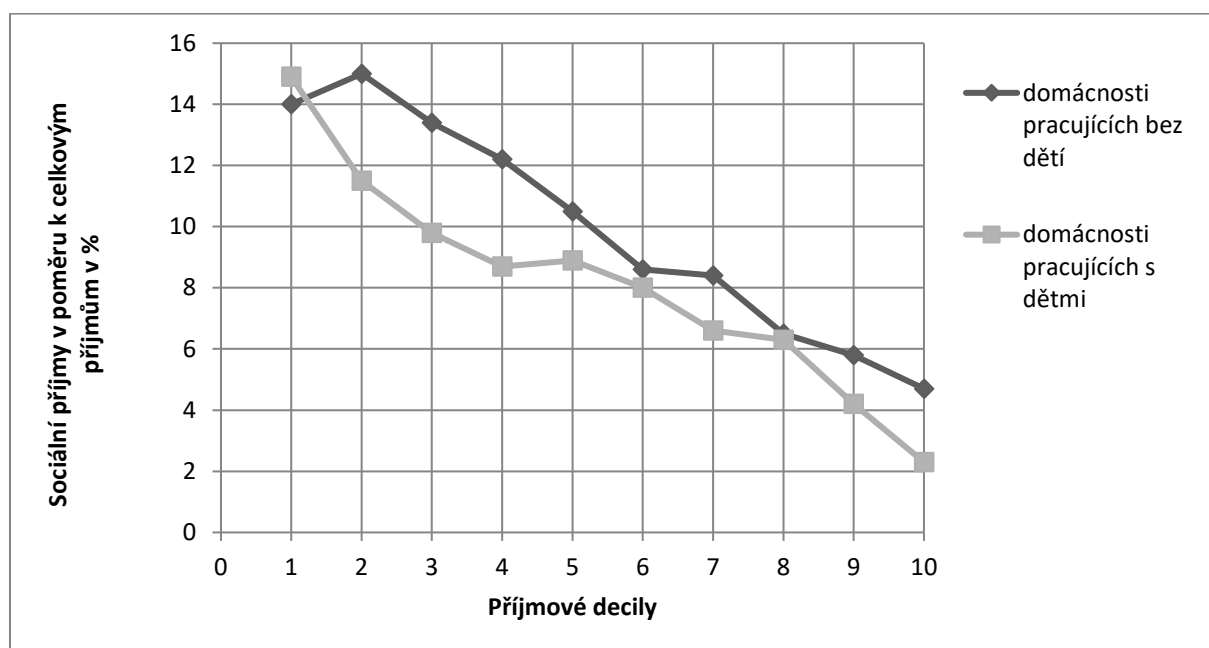
Zdroj: Vlastní zpracování

Z výše uvedených dvou grafů lze vypožorovat, že na příjmovou strukturu má nejvyšší vliv pracovní příjem. Naopak kategorie ostatní příjmy u obou dvou typů domácností jsou zastoupeny málo. Zbývají tři kategorie, které nějakým způsobem ovlivňují čistý příjem domácností. Povinné pojištění je odvozeno od pracovního příjmu, pohybuje se v užším intervalu u domácností bez dětí, konkrétně od 7,3 po 8,8 vzhledem k hrubým příjmům. U domácností s dětmi se pohybuje stále v poměrně úzkém intervalu 6,8 u prvního decilu po 8,9 u

sedmého decilu. Další dvě kategorie, sociální příjmy a daň z příjmu fyzických osob, jsem rozebrala v dalších grafech.

Přehlednější jsou dva grafy, které znázorňují zvlášť sociální příjmy a daň z příjmu vzhledem k celkovým hrubým příjmům. Je zde názorněji vidět vývoj podílu těchto proměnných, které jsou právě příjmy ovlivněny. Dá se tedy vyvodit, jaké decily domácností jsou na tom relativně lépe a jaké relativně hůře z hlediska čerpání dávek nebo uplatnění daňových slev.

Graf 23 Sociální příjmy v poměru k celkovým hrubým příjmům u domácností s a bez dětí rozdělených do příjmových decilů

Zdroj: Vlastní zpracování

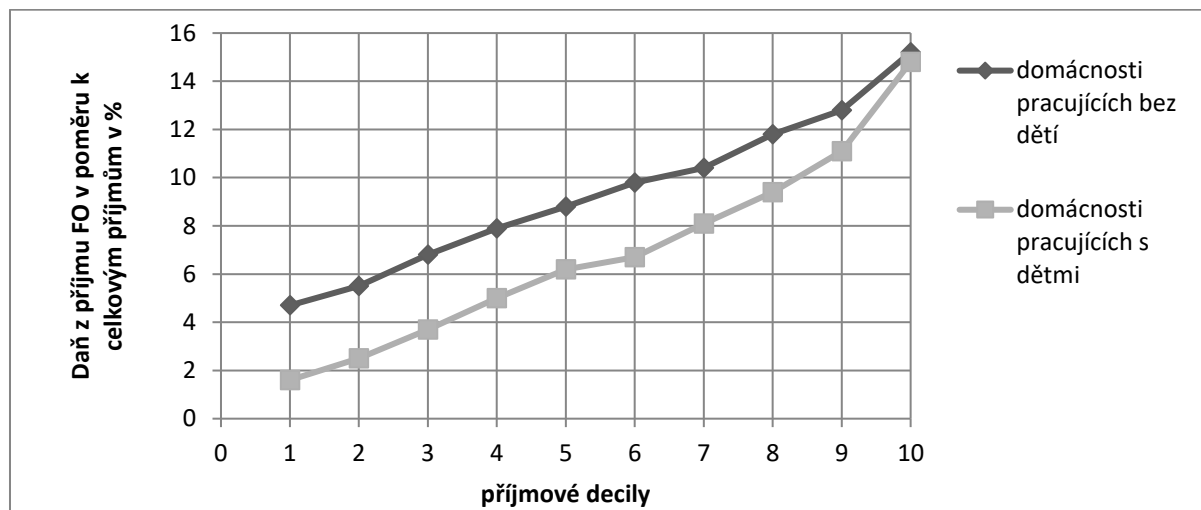
U obou druhů domácností mají sociální příjmy vzhledem k celkovým hrubým příjmům klesající charakter vyjma druhého decilu domácností bez dětí. U domácností s dětmi klesají od 15 % po 2 % v desátém příjmovém decilu. Domácnosti bez dětí dosahují povětšinou většího sociálního příjmu než domácnosti s dětmi. Pouze v prvním decilu čerpají domácnosti s dětmi relativně více na sociálních příjmech. K srovnatelné struktuře sociálního příjmu ku celkovým hrubým příjmům dochází v šestém a osmém decilu.

Tím, jak do sociálních příjmů spadají nejenom prorodinné dávky ale i dávky péčovské, dávky v hmotné nouzi, dávky pro nezaměstnané a důchodce nelze vypočítat, jak moc jsou celkové sociální příjmy ovlivněny vyživovanými dětmi v rodině. O domácnosti, kde je

osoba v čele nezaměstnaná nebo důchodce jsou sice domácnosti očištěny, přesto někteří členi těchto domácností mohou pobírat důchody nebo dávky v nezaměstnanosti.

Dále jsem srovnala výši daně z příjmů fyzických osob v jednotlivých decilech.

Graf 24 Daň z příjmů fyzických osob v jednotlivých decilech domácností s dětmi a domácností bez dětí

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf ukazuje rostoucí trend daně z příjmu v příjmových decilech. V ČR máme sazbu daně z příjmu 15 %, nicméně při existenci slev s a solidárního zvýšení daně není ve výsledku rovná daň. Slevy ovlivňují výši daňové povinnosti velmi výrazně, takže u prvního příjmového decilu domácností s dětmi se dokonce daň z příjmu v poměru k celkovým hrubým příjmům pohybuje pod 2 %. Rozdíl oproti domácnosti bez dětí je 3procentní body. I v dalších decilech je vyšší procentuální zatížení daní z příjmu u domácností bez dětí než u domácností s dětmi mimo posledního decilu, kde se rovná. Je tedy vidět, že rozdíl v relativní daňové povinnosti se s rostoucím příjmem snižuje, u nejbohatších lidí je téměř jedno, zda – li žijí v domácnosti s dětmi nebo bez.

Výše daně z příjmu je u domácností s dětmi relativně nižší a je ovlivněna i celkovým hrubým příjmem domácnosti. Vyšší procenta daně odvádí relativně bohatší domácnosti a bezdětné, přičemž u posledního příjmového decilu, už děti v domácnosti nemají na relativní výši daňové povinnosti vliv.

Celá tato analýza se zabývala strukturou příjmů různých domácností, data šla vždy užít na úhrn obyvatelstva. Data vypovídala o situaci v roce 2014.

„Nicméně odpověď na poslední hypotézu, zda si některé domácnosti finančně polepší, nelze získat z našich dat SILCu. Sice se jedná o longitudinální šetření, ale těch domácností, kterým se během 4 let v šetření narodilo dítě, není reprezentativní počet, proto usuzovat na nějaký vývoj z našich dat nelze. A nelze tedy jen na průřezových statistických v daném roce hodnotit dle porovnání dvou skupin domácností, zda si některá domácnost polepšila, jelikož každá skupina může zahrnovat trochu odlišnou sociální či demografickou strukturu osob, v kterých by se příjmová situace mohla vyvíjet zcela protichůdně, avšak v rámci průměru v dané skupině se to vykompenzuje. Proto na tuto hypotézu, by bylo zapotřebí mít data stejně specificky definovaných skupin domácností před tím, než mají děti a potom. Jinak je to zavádějící.“ (Kořenková 2017)

Z těchto důvodů volím poslední část, kde budu modelovat příjem určitých domácností a předpokládat narození dítěte do domácnosti.

4. 2. Modelování rodin a struktur jejich příjmů

V této podkapitole se zaměřím na příjem rodin před a po narození dítěte. Intervaly budou průměrný příjem rok před narozením, průměrný příjem v prvních 4 měsících po narození dítěte, zbytek pobírání rodičovského příspěvku a dlouhodobý výhled.

Modelování dat předchází jisté zjednodušení.

- Nedochází ke změně vnějších podmínek – změny na trhu práce, změny v legislativě.
- Nedochází ke změně vnitřních podmínek rodiny, krom narození dítěte – žádná úmrtí, žádní noví členové, žádná změna pracovní pozice, žádné změny ve vztazích v rodině.
- Na rodičovskou dovolenou odchází jeden z rodičů, ten s nižším příjmem, a nemá po dobu pobírání rodičovského příspěvku žádný další příjem.
- Pokud si rodič může vybrat délku pobírání rodičovského příspěvku, volí dávku rozloženou do tří let věku dítěte.
- Na mateřskou dovolenou odchází žena, pokud je v rodině, 8 týdnů před narozením dítěte a zůstává na ní celých 28 týdnů.

- Příjem dávky je započítán v tom měsíci, kdy dochází k nároku. Daňové slevy jsou započítány do období, kdy na ně má poplatník nárok.
- Dítě nastupuje do zařízení předškolního zařízení přesně ve třech letech, sleva může být využita do maxima.

V této části se nebudu snažit o reprezentativnost vzhledem ke struktuře obyvatelstva ČR. Už předem jsem určila předpoklady, ze kterých budu vycházet, které by ve skutečnosti nenastaly. Jde mi o názorný příklad změny příjmů určitých typů domácností.

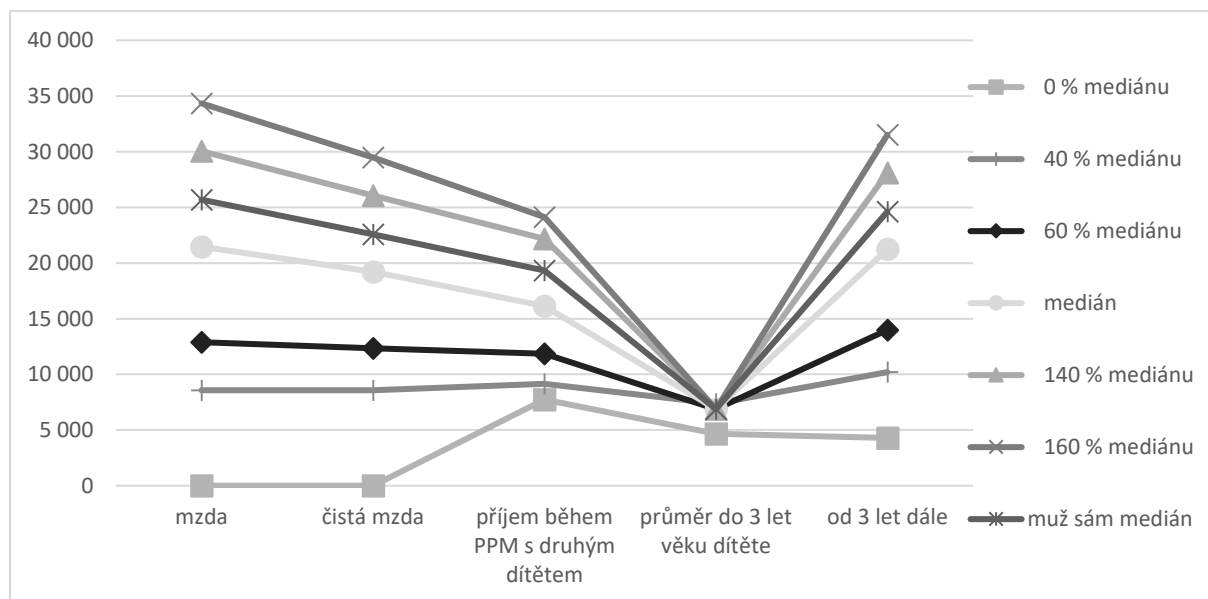
Tabulku, z které následující grafy vychází, jsem umístila do příloh. Medián příjmu jsem zvolila pro muže a ženy zvlášť z dat ČSÚ pro rok 2016, volím kategorii mzdy pro vhodnější zpracování než kombinovat různé druhy příjmů. Kategoriemi jsou:

1. Mzda – hrubá mzda rodiny.
2. Čistá mzda – mzdy bez daně z příjmu.
3. Průměrný příjem během PPM – čistá mzda jednoho z rodičů a PPM druhého z rodičů, pokud na ni není nárok, tak rovnou rodičovský příspěvek, přídavky na děti a porodné, období 2 měsíce před narozením a do 4. měsíce věku dítěte. Zde se narodí nebo přibude do rodiny dítě.
4. Průměr do 3 let věku dítěte – po skončení PPM, rodičovský příspěvek, mzda jednoho z rodičů, přídavky na děti, období od 5. měsíce věku dítěte po 3 roky dítěte.
5. Od 3 let dále – mzda rodičů, pokud před narozením dítěte 0, pak je pravděpodobně rodičovský příspěvek čerpán ve čtyřleté variantě (3 800 Kč), přídavky na děti

První se zaměřím na domácnosti jednotlivců, kterým přibude dítě. V tomto případě buď nebude otec dítěte v rodném listě zaznamenán nebo se bude z jiných důvodů podílet na péči a vyživovací starosti o dítě jen jeden z rodičů.

Určila jsem sedm příjmů jednotlivců, šest žen a jednoho muže. Nicméně pohlaví nehraje roli, i muž může pobírat dávku PPM a v grafu je to zaznamenáno.

Graf 25 Modelace příjmů jednotlivce před a po dítěti

Zdroj: Vlastní zpracování

V grafu je vidět, že jednotlivci mají podobný příjem během pobírání rodičovského příspěvku. Počítala jsem s tím, že se plně věnují péči o dítě a nemají jiný příjem. Neplní tudíž podmínku pro uplatnění daňových slev, respektive daňového bonusu. Po ukončení pobírání PPM tedy čerpají rodičovský příspěvek, který je rozpočítán na 32 měsíců, tedy do 3 let věku. Pokud u jednotlivce nevznikl nárok PPM, počítám, že rodičovský příspěvek je čerpán ve své čtyřleté variantě a rodič pobírá od ukončeného 9. měsíce věku dítěte 3800 Kč.

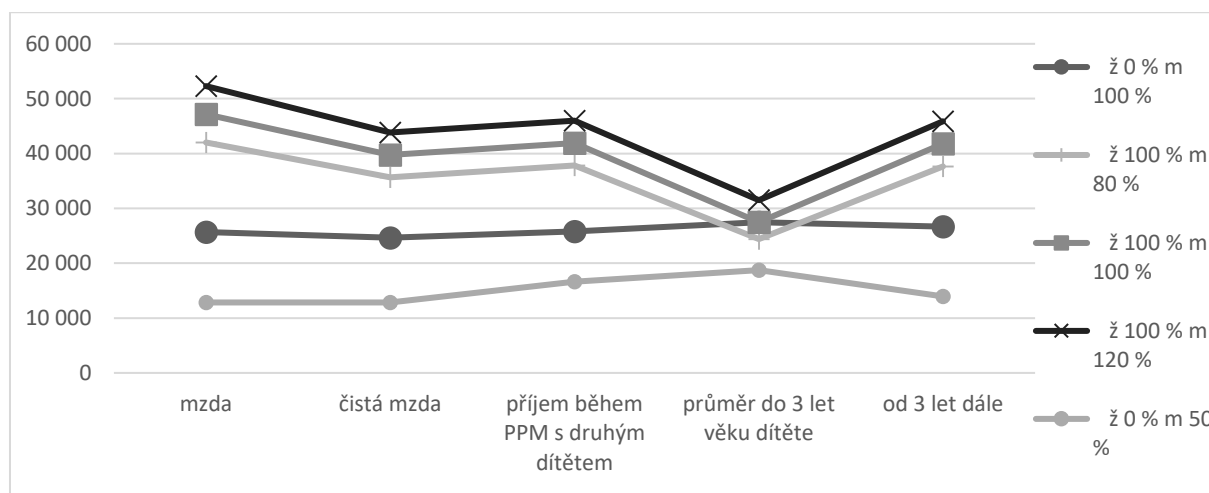
Žena, která neměla mzdu, nemá před narozením dítěte nárok na dávky státní sociální podpory. Již v měsíci narození dítěte ji vzniká nárok jak na porodné, přídavku na dítě a rodičovského příspěvku. Když se tento celkový příjem přepočte na mnou sledované období, kdy by jiná žadatelka pobírala PPM, je to 7 733 Kč. V období dále už nemusím nic přepočítávat. Žena, která neměla nárok na PPM a ani otec dítěte neměl dostatečný denní vyměřovací základ pro výpočet PPM, má nastavený rodičovský příspěvek ve výši 3 800 Kč do 4 let věku dítěte a má nárok na přídavek na toto dítě ve výši 500 Kč měsíčně. Po obě dvě období pobírá sumu 4 300 Kč. Po třech letech se tedy dostává do situace, že volí, co jí přináší větší užitek. První variantou je nadále pobírat rodičovský příspěvek. Toto mám i znázorněné v grafu. Po čtyřech letech nastupuje či si hledá zaměstnání. Druhou variantou je přerušení výplaty rodičovského příspěvku, dítě dát do předškolního zařízení a vstoupit na trh práce.

V dalších kategoriích je vidět stálé pořadí jednotlivců podle velikosti jejich příjmu.

Příjem od 3 let věku dále je ovlivněn především daňovými slevami. Je vyšší než čistá mzda před narozením dítěte. Rodič může čerpat slevu na dítě (13 404 Kč za rok) a slevu na náklady na předškolní zařízení (až 11000 Kč za rok).

Dalším grafem této části je modelování příjmů dvojice, ke které přibude první dítě. Zvolila jsem pět dvojic, vycházela jsem ze součtu dvou mezd. Předpokládala jsem odchod ženy na mateřskou i rodičovskou dovolenou. V jedné dvojici má nižší plat muž, a přesto jsem modelovala, že o dítě bude pečovat žena. Rozdíl v jejich příjmech byl ale jen 911 Kč v hrubých mzdách. V modelu bych totiž musela započítat, že do šestého týdne po porodu je doma vždy žena, až následně může čerpat PPM muž. Takže buď by od té doby pobíral PPM celých 28 týdnů nebo by se na PPM vystřídal.

Graf 26 Modelace příjmů dvojice před a po dítěti

Zdroj: Vlastní zpracování

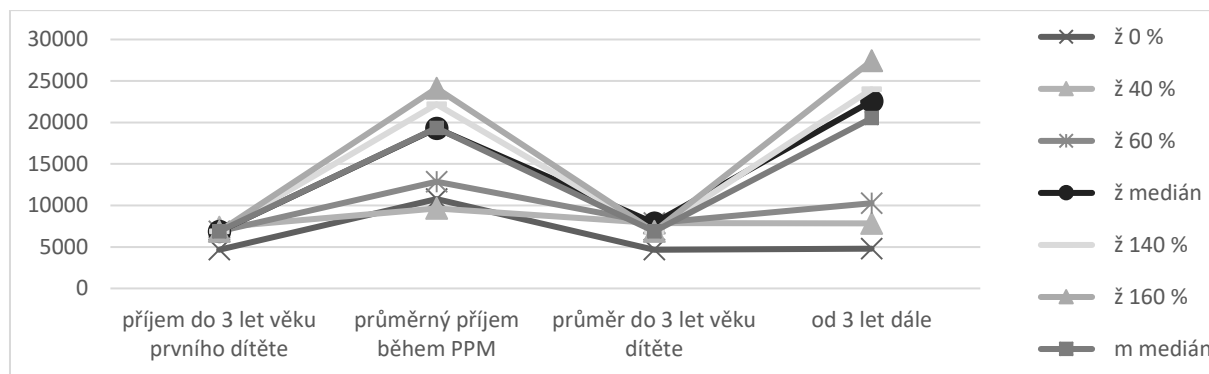
Z grafu vidíme zúžení intervalu příjmů v rodinách během pobírání rodičovského příspěvku. Příjmy se pohybují mezi 18 741 Kč a 36 747 Kč. V rodinách, kde měla žena příjem na úrovni mediánu došlo ke snížení celkového příjmu rodiny, naopak, pokud žena neměla příjem došlo ke zvýšení.

Pořadí příjmů rodin opět zůstalo téměř celou dobu ve zkoumaných obdobích stejné. Výjimkou je průměr během pobírání rodičovského příspěvku. Zde díky výpadku příjmu ženy hraje velký vliv pouze příjem muže a pořadí v této kategorii odpovídá výši příjmu muže.

Od tří let věku dítěte se vrací rodiny na úroveň čistých mezd, navíc mají opět nárok na slevu na předškolní zařízení a na dítě.

Další dva grafy představují situaci, že do rodiny přibude druhé dítě. Zvolila jsem tři roky a kus odstup mezi dětmi. Předpokládala jsem dobrání rodičovského příspěvku ve tříleté variantě s prvním dítětem a na to navazuje PPM s druhým dítětem. Příjmy jsem zpracovala z rodin z předchozích grafů. Začnu tam, kde jsem skončila. Místo kategorie mzda a čistá mzda je kategorie předchozí příjem, tedy zopakovaná částka příjmu do tří let prvního dítěte.

Graf 27 Modelace příjmů rodiny s jedním rodičem před a po druhém dítěti

Zdroj: Vlastní zpracování

V grafu jsou znázorněny příjmy rodin s jedním rodičem.

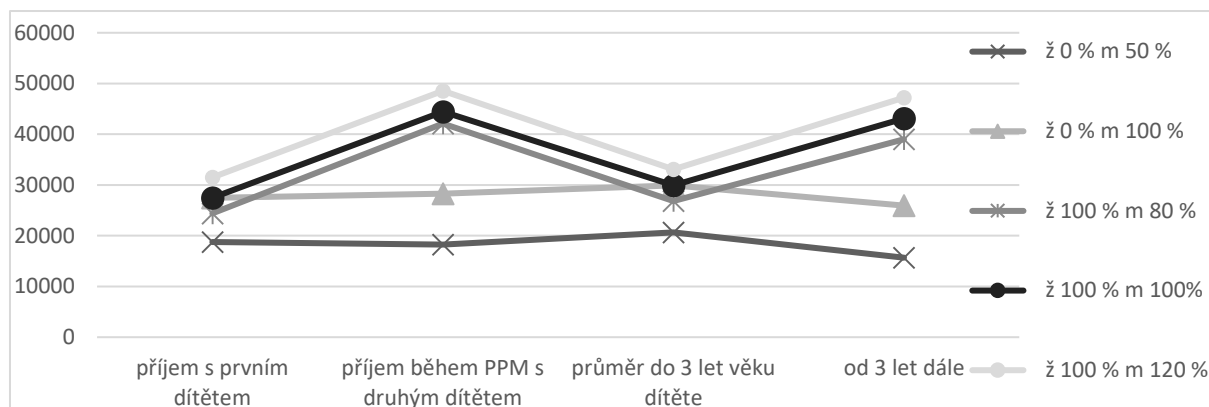
Vždy po uplynutí podpůrní doby PPM je vidět seskupení a velké snížení příjmů během pobírání rodičovského příspěvku.

Příjem od tří let druhého dítěte dále je velmi ovlivněn, jak jsem již psala výše, slevami.

Pokud žena ani před prvním dítětem nebyla účastna nemocenského pojištění ve stanovené době a nevznikl jí nárok na PPM ani na možnost výběru délky trvání pobírání rodičovského příspěvku, pak jí část příspěvku propadá. Rodičovský příspěvek náleží vždy na nejmladší dítě v rodině.

Druhým grafem je případ úplných rodin, kam by se druhé dítě narodilo tři a kus roku po prvním. Opět je první kategorie rovna té předposlední z grafu v této kapitole pro rodiny se dvěma rodiči.

Graf 28 Modelace příjmů rodiny se dvěma rodiči před a po druhém dítěti

Zdroj: Vlastní zpracování

V tomto grafu jsou dvě skupiny rodin.

První skupinou jsou rodiny, kde i před dětmi ženy nepobíraly mzdu (ž 0 % m 50 %, ž 0 m 100 %). Nemají tudíž nárok na PPM a rovnou jim běží rodičovský příspěvek, avšak mohou si díky výdělku mužů zvolit délku čerpání. Rozdíl ve velikosti během pobírání rodičovského příspěvku s prvním a druhým dítětem je v uplatnění daňových slev otcem dítěte. Například domácnost, kde žena měla před péčí o děti příjem 0 % mediánu a muž 50 % stoupne jim skutečný příjem z 18 741 Kč během pobírání prvního rodičovského příspěvku na 20 658 Kč během pobírání druhého rodičovského příspěvku.

Druhou skupinou jsou tři rodiny (ž 0 % m 80 %, ž 0 % m 100 %, ž 0 % m 120 %). Zde žena původně vydělávala, s prvním dítětem je doma. Může čerpat PPM i na druhé dítě, a tudíž se jim během pobírání druhé PPM zvyšuje příjem. Interval příjmu, v kterém se pohybují tyto rodiny během PPM je od 40 000 Kč po 50 000 Kč za měsíc.

Příjem rodiny od tří let věku druhého dítěte dále je ovlivněn tím, že ženy se vrací do práce a zároveň mají rodiny nárok na slevy na dítě i školky.

Závěr

Cílem práce bylo zjistit, jak se změní příjem v rodině, když do ní přibude dítě. V podstatě nejčastějším způsobem je narození dítěte ženě. V práci jsem se snažila vyjadřovat obecněji, neboť i formy náhradní rodinné péče mají nárok na dávky státní sociální podpory, tak na daňové slevy. Česká republika je ve statistikách dlouhodobě specifická nízkou zaměstnaností žen s malými dětmi. To vypovídá o faktu, že rodičovskou dovolenou stále čerpají především ženy, čerpají ji, dokud dítě okolo tří let nenastoupí do mateřské školky, a i poté jsou ženy ve vyšším počtu nezaměstnané.

Jedním z nástrojů, jak udržet funkční průběžné financování důchodového systému je podpora rodiny a prohloubení významu rodiny ve společnosti. Jsou i další důvody k podpoře rodin.

V ČR chybí dlouhodobá jednotná koncepce systematické podpory rodin. Je roztržena mezi resorty. V práci jsem popsala přímou a nepřímou podporu a snažila jsem se tyto dva systémy nakonec porovnat.

Systém státní sociální podpory je základem k přímé podpoře rodin. Postupně se vyvíjel, někdy byla důvodem vyšší efektivita jednotlivých dávek, jindy snížení rizika zneužití dávek nebo snížení výdajů státního rozpočtu. Změny vedly k snížení variability legislativy. Dnes je často v zákoně explicitně dána podmínka čerpání, další upřesňující podmínky a výše dávky. Jakákoliv změna pak musí projít celým legislativním procesem a systém se stal neprůhledný z hlediska důvodů k jednotlivým dávkám. K nepřímě sociální podpoře rodin spadají nejvyšším dílem daňové podpory, z nich konkrétně slevy u daně z příjmu. Tyto slevy jsou především určitou kompenzací výdajů do rodiny vložených, nemají sociální charakter nevyužijí je plně relativně chudší skupiny obyvatel.

K další podpoře patří dávky nemocenského pojištění. Z nich především peněžitá pomoc v mateřství a rodičovství ovlivňuje příjem rodiny. Bohužel žádná další podpora rodin, i z jiných systémů, není příliš významná. Samostatný systém tvoří dávky určené pěstounům a dávky pomoci v hmotné nouzi. Ty jsem v práci příliš nerozebírala, protože řeší specifické formy péče o dítě nebo na ně mají stejný nárok i bezdětné domácnosti. Další podpora v ČR je zastoupena málo. Neexistuje jednotné řešení obecních bytů pro rodiny nebo novomanželských půjček. Jediná podpora institutu manželství je daňová sleva na manžela. Naopak co manželství nepodporuje je navázání dávek státní sociální podpory a daňových slev vždy na jednoho

žadatele či poplatníka. Při velikosti daňových slev, které v ČR máme, je velmi reálné, že řada rodin má nízké daňové povinnosti. Nemusí přesto vyčerpat všechny slevy plně. Rozdíl je velmi patrný v době pobírání rodičovského příspěvku, tedy nejčastěji do tří let věku dítěte.

V praktické části jsem chtěla očistit sledované domácnosti od domácností, které není vhodné srovnávat, protože velikost jiných sociálních příjmů zkreslí výsledek. Vyřadila jsem tedy domácnosti důchodců a nezaměstnaných. Ve sledovaných domácnostech byl pracující člen v čele. Sociální příjmy byly přesto značné, k úplnému očištění od důchodů tedy nedošlo. Dítě v rodině nepřinášelo takový dodatečný příjem, aby celková výše sociálních příjmů byla u domácností s dětmi vyšší. Když jsem se zaměřila pouze na dávky státní sociální podpory a velikost daňové povinnosti, pak byla vidět souvislost s počtem dětí v domácnostech.

V průměru ve všech příjmových pásmech však domácnosti s dětmi mají stále nižší celkové sociální příjmy než domácnosti pracujících bezdětných. Pro detailnější zkoumání jsou vhodné příjmové decily, jelikož dávky porodné, přídatku na dítě, a především příspěvek na bydlení (ten ale není podmíněn dítětem v domácnosti) jsou dávky, u kterých je zkoumán příjem žadatele a společně posuzovaných osob. Dávky pomoci v hmotné nouzi také spadají do sociálních příjmů. Z hlediska struktury příjmů domácností pak sociální příjmy klesají se zvyšujícím se příjmem. V prvním decilu jsou dokonce sociální příjmy domácností s dětmi vyšší jak u domácností pracujících bezdětných.

Modelace příjmů ukázala, že v době pobírání rodičovského příspěvku, jsou příjmy různých domácností v úzkém intervalu. Dochází tedy ke snížení příjmové úrovně u domácností s vyšším příjmem nebo naopak ke zvýšení příjmové úrovně u jednotlivců bez příjmu. Zároveň po dobrání rodičovského příspěvku je státní sociální podpora nízká a jen pro malý okruh příjemců, uplatnění daňových slev je naopak velmi výrazné pro domácnosti, kde je předpokládán pracovní příjem.

Zdroje

BIČÁKOVÁ, Alena a Klára KALÍŠKOVÁ, nedatováno. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce* [online]. Praha 1: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i. 8 [vid. 2017-03-20]. ISBN 978-80-7344-354-2. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti/files/basic-html/page3.html

ČALFA, Marián a Václav KLAUS, 1992. *Vládní návrh 854, Zásady zákona o daních z příjmů, důvodová zpráva* [online]. 1992. [vid. 2017-05-29]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0854_02.htm

ČR, 1993. *Zákon o dani z příjmu* [online]. jaro 1993. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586>

ČR, 1995. *Zákon o státní sociální podpoře* [online]. 10. leden 1995. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117/zneni-20170420>

ČSÚ, 2016a. *Metodické vysvětlivky* [online]. 5 2016. [vid. 2017-04-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32782502/16002116mc.pdf/11eba03d-33b4-4492-b03c-98c631f99ddf?version=1.0>

ČSÚ, 2016b. *Příjmy a životní podmínky domácností - 2015* [online]. 5. prosinec 2016. [vid. 2017-03-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti>

ČSÚ, 2017. *Statistika rodinných účtů - Metodika do roku 2016 | ČSÚ* [online] [vid. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-rodinnych-uctu-metodika>

DIENSBIER, Jiří a Bohuslav SOBOTKA, 2016. *Novela zákona o registrovaném partnerství* [online]. 10 2016. [vid. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw>

DUŠEK, Libor, Klára KALÍŠKOVÁ a Daniel MÜNICH, 2013. *CERTIFIKOVANÁ METODA, Model TAXBEN pro hodnocení dopadů daňových změn* [online]. 2013. B.m.: Národohospodářský ústav AVČR, v.v.i. [vid. 2017-03-29]. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/danove-modely/certif_metod_taxben_komplet.pdf

EUROSTAT, 2017. Glossary:Household - social statistics - Statistics Explained [online]. [vid. 2017-03-20]. ISSN 2443-8219. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Private_household

JANSKÝ, Petr, Klára KALÍŠKOVÁ a Daniel MÜNICH, 2016. *Jak systém daní a sociálních dávek přispívá k nízké míře příjmové nerovnosti a relativní chudoby v České republice?* [online]. nor 2016. [vid. 2017-04-13]. Dostupné z: http://home.cerge-ei.cz/munich/labor15/Resources/Other/Studie_IDEA_v6.pdf

JIRIČKA, Jan, 2014. *Jesle zůstaly ve vzduchoprázdnu. Na část dohlíží ministerstvo průmyslu. iDNES.cz* [online] [vid. 2017-03-20]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/jesle-nemaji-jasne-postaveni-di2-/domaci.aspx?c=A140127_081721_domaci_jj

KOPECKÁ, Ilona, 2015. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. B.m.: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3877-2.

KOŘENKOVÁ, Kateřina, 2017. Email, odpověď na žádost o informace [online].

KREBS, Vojtěch, Jana ŽIŽKOVÁ, Olga POLÁKOVÁ a Jaroslava DURDISOVÁ, 2010. *Sociální politika*. 5. přepracované vydání. Praha 3: Wolters Kluwers ČR. ISBN 978-80-7357-585-4.

MITCHELL, Eva, 2010. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1.

MLČOCH, Lubomír, 2013. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. B.m.: Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2323-8.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Studijní texty. Praha 1: Sociologické nakladatelství (SLON). 38. ISBN 80-86429-58-X.

MPSV, 2008a. *Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf* [online]. 2008. [vid. 2017-03-20]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

MPSV, 2008b. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí: metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí ČR*. Na poříčním právu 1, 128 01 Praha 2: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. ISBN 978-80-86878-82-9.

MPSV, nedatováno. *MPSV: Nemocenské pojištění* [online] [vid. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7#dsn>

OECD, 2014. *Fertility rates* [online]. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development [vid. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/content/indicator/8272fb01-en>

OECD, 2017. *Fertility statistics - Statistics Explained* [online]. [vid. 2017-03-20]. ISSN 2443-8219. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

PARASKEWOPOULOS, Spiridon, 2009. Moderní rodinná politika a její vztah k politice zaměstnanosti. In: *Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti „Kolize nebo komplementarita?“* [online]. [vid. 2017-03-20]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6607/6_Spiridon_Paraskewopoulos_CZ.pdf

PAROUBEK, Jiří a Miroslav ŠKROMACH, 2005. *1005 Vládní návrh na vydání zákona o nemocenském pojištění* [online]. 18. květen 2005. [vid. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=1005&CT1=0>

PRŮŠA, Ladislav, Petr VÍŠEK a Robert JAHODA, 2014. *Alchymie nepojistných sociálních dávek*. B.m.: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-530-6.

ŘEZANKA, Marek a Ondřej NÝVLT, 2014. Slad'ování rodinného a pracovního života – datové zdroje. In: *Slad'ování soukromého a pracovního života: Slad'ování soukromého a*

pracovního života [online]. [vid. 2017-03-20]. ISBN 978-80-87949-05-4. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/Sladovani-2015_CZ.pdf

ŠATAVA, Jiří, 2016a. *Daňový systém snižuje motivaci matek s menšími dětmi k práci: Doporučení a jeho vyhodnocení* [online]. B.m.: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i. 18 [vid. 2017-04-23]. ISBN 978-80-7344-402-0. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_18_2016_Danovy_system_a_motivace_matek_k_praci/IDEA_Studie_18_2016_Danovy_system_a_motivace_matek_k_praci.html#p=3

ŠATAVA, Jiří, 2016b. *Podpora rodin s dětmi daňově dávkovým systémem* [online]. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i [vid. 2017-05-30]. ISBN 978-80-7344-363-4. Dostupné z: http://genderstudies.cz/publikace/IDEA_Studie_1_2016_Danova_podpora_rodin_s_detmi_final.pdf

ŠIMÍKOVÁ, Ivana, 2012. *Analýza databáze příjemců dávek hmotné nouze, zhodnocení role nákladů na bydlení a dávek spojených s bydlením ve vztahu k příjemcům dávek hmotné nouze* [online]. 1. vydání. Praha 2: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. [vid. 2017-05-01]. ISBN 978-80-7416-111-7. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_350.pdf

ŠPIDLA, Vladimír a Bohuslav SOBOTKA, 2004. *Vládní návrh 718, kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony*. ervna 2004.

VODIČKA, Jindřich a Václav KLAUS, 1995. *Vládní návrh 1444, zákon ze dne 1995 o státní sociální podpoře, důvodová zpráva* [online]. 1995. [vid. 2017-05-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t144400c.htm>

VŠERS, 2010. Sociální politika. *Studijní materiály* [online]. [vid. 2017-05-16]. Dostupné z: <http://granty.vsers.cz/dokument/Socialni%20politika.pdf>

Seznamy

Seznam tabulek

Tabulka 1 Rozdíly mezi tradiční, moderní a postmoderní rodinou	5
Tabulka 2 Míra ohrožení příjmovou chudobou u různých skupin domácností	13
Tabulka 3 Příjem z hlediska životního a existenčního minima a daně z příjmu fyzických osob	29
Tabulka 4 Životní minima pro rok 2017 v Kč	30
Tabulka 5 Příklady hranice příjmu vybraných rodin v Kč	30
Tabulka 6 Příklady PPM v Kč	35
Tabulka 7 Odhad velikosti daňových úlev pro rodiny za rok 2012 vzhledem k inkasu DPFO	39

Seznam grafů

Graf 1 Míra porodnosti za rok 2014, vyznačena prostá míra reprodukce	6
Graf 2 Míra zaměstnanosti mužů (15–64 let) za rok 2016 v zemích EU	14
Graf 3 Míra zaměstnanosti žen (15–64 let) za rok 2016 v zemích EU	15
Graf 4 Výdaje na dávky státní sociální podpory za rok 2016	25
Graf 5 Vývoj výdajů na dávky určené rodinám s dětmi v poměru k ročnímu HDP v %	26
Graf 6 Průměrná měsíční PPM v roce 2016 v Kč	35
Graf 7 Výběr domácností a ukázka využití jejich superhrubého příjmu k uplatnění slev	41
Graf 8 Velikost hrubého měsíčního příjmu vzhledem k příjmovým decilům domácností a širší hrubých mezd k uplatnění slevy na manžela	42
Graf 9 Velikost hrubého měsíčního příjmu vzhledem k příjmovým decilům poplatníkům a širší příjmů k uplatnění slevy na umístění dítěte	42
Graf 10 Podíl domácností, které plně využijí veškeré slevy a odečty, podle přítomnosti dítěte v domácnosti a příjmu	43
Graf 11 a 12 Procentuální zastoupení domácností podle počtu domácností a podle počtu členů v domácnostech v ČR	48
Graf 13 Struktura příjmů u domácností podle počtu dětí	49
Graf 14 Srovnání příjmu dávek státní sociální podpory s odváděnou daní z příjmů fyzických osob u domácností podle počtu dětí	50
Graf 15 Srovnání struktury příjmů jednočlenných pracujících domácností s domácností neúplnou čistou s jedním dítětem	51
Graf 16 Srovnání dávek státní sociální podpory a daně z příjmů jednočlenných domácností s domácností neúplnou čistou s jedním dítětem	52
Graf 17 Zastoupení různých úplných rodin	52
Graf 18 Struktura příjmů dvoučlenných domácností s různým počtem dětí	53
Graf 19 Porovnání dávek státní sociální podpory a daně z příjmů fyzických osob u dvoučlenných domácností s různým počtem dětí	54
Graf 20 Příjmy domácností v decilech	55
Graf 21 Struktura příjmů jednotlivých příjmových decilů domácností bez dětí v jejich hraničních bodech	56
Graf 22 Struktura příjmů jednotlivých příjmových decilů domácností s dětmi v jejich hraničních bodech	56

Graf 23 Sociální příjmy v poměru k celkovým hrubým příjmům u domácností s a bez dětí rozdělených do příjmových decilů	57
Graf 24 Daň z příjmů fyzických osob v jednotlivých decilech domácností s dětmi a domácností bez dětí	58
Graf 25 Modelace příjmů jednotlivce před a po dítěti	61
Graf 26 Modelace příjmů dvojice před a po dítěti	62
Graf 27 Modelace příjmů rodiny s jedním rodičem před a po druhém dítěti.....	63
Graf 28 Modelace příjmů rodiny se dvěma rodiči před a po druhém dítěti	64

Seznam příloh

Příloha 1 Odhad daňových úlev z DPFO sociálního charakteru 2012	72
Příloha 2 Struktura příjmů různých domácností	72
Příloha 3 Struktura příjmů domácností bez dětí rozdělených do decilů dle příjmu	72
Příloha 4 Struktura příjmů domácností s dětmi rozdělenými do decilů podle příjmu	73

Přílohy

Příloha 1 Odhad daňových úlev z daně z příjmů fyzických osob sociálního charakteru 2012

	struktura daň. úlev	v mil. Kč
Osvobození dávek a služeb z nemocenského pojištění	1 %	3 134
Osvobození dávek a služeb z daňového pojištění	18 %	56 404
Osvobození dávek a služeb ze sociálního pojištění	2 %	6 267
Osvobození dávek a služeb z veřejného zdravotního pojištění	11 %	34 469
Osvobození dávek pomoci v hmotné nouzi	1 %	3 134
Základní sleva na dani	39 %	122 208
Sleva na dani na manžela/-ku	2 %	6 267
Sleva na dani na děti	11 %	34 469
Celkem	85 %	26 6351
další daňové úlevy DPFO	25 %	
Celkem	100 %	313 354

Zdroj: Zpráva o daňových úlevách v České republice

Příloha 2 Struktura ročních příjmů různých domácností v Kč

Domácnosti:	příjmy ze zaměstnání	příjmy z podnikání	sociální příjmy	ostatní příjmy	dávky státní sociální podpory	daň z příjmů fyzických osob
Pracujících bez dětí	183739	34369	31283	5364	137	25249
S 1 dítětem	125737	33251	18073	6079	4786	15925
Se 2 dětmi	107643	23799	11431	4549	5547	10752
Se 3 + dětmi	70843	20760	16206	5312	8396	6217
Pracující muži	271 174	51 427	9 965	14 559	116	42 424
Pracující ženy	252 310	25 386	20 344	11 222	527	32 853
1 rodiče s 1 dítětem	75103	28472	19510	16491	7056	7748
Dvoučlenné, pracujících	187267	39345	34525	5656	108	26799
S 1 dítětem	142142	38357	15543	5203	5669	19659
Se 2 dětmi	113240	24791	9518	3303	5420	11569
Se 3 + dětmi	79010	23352	13296	5058	7737	7545

Zdroj: Vlastní zpracování, data ČSÚ

Příloha 3 Struktura příjmů domácností bez dětí rozdělených do decilů dle příjmu

	1.decil	2.decil	3.decil	4.decil	5.decil
hranice decilu čistých příjmů (Kč)	124 296	146 295	167 153	184 721	204 003
počet domácností	135 081	135 332	134 783	135 113	135 346
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>pracovní příjmy</i>	85,2	83,5	85,4	86,8	88,4
<i>sociální příjmy</i>	14,0	15,0	13,4	12,2	10,5
<i>ostatní příjmy</i>	0,8	1,5	1,2	1,0	1,2
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>srážky povinného pojištění</i>	7,3	8,1	8,2	8,1	8,6
<i>daň z příjmu FO</i>	4,7	5,5	6,8	7,9	8,8
<i>čisté peněžní příjmy</i>	88,0	86,4	85,0	84,0	82,5
	6.decil	7.decil	8.decil	9.decil	10.decil
hranice decilu čistých příjmů (Kč)	224 447	246 840	288 628	350 000	Nekonečno
počet domácností	134 733	135 197	134 962	134 876	134 979
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>pracovní příjmy</i>	90,2	90,4	92,1	92,0	90,0
<i>sociální příjmy</i>	8,6	8,4	6,5	5,8	4,7
<i>ostatní příjmy</i>	1,3	1,2	1,4	2,2	5,3
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>srážky povinného pojištění</i>	8,5	8,8	8,8	8,4	7,3
<i>daň z příjmu FO</i>	9,8	10,4	11,8	12,8	15,2
<i>čisté peněžní příjmy</i>	81,8	80,8	79,5	78,8	77,5

Zdroj: ČSÚ

Příloha 4 Struktura příjmů domácností s dětmi rozdělenými do decilů podle příjmu

	1.decil	2.decil	3.decil	4.decil	5.decil
hranice decilu čistých příjmů (Kč)	80 261	93 800	104 993	116 057	126 224
počet domácností	126 160	124 816	125 443	124 673	125 482
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>pracovní příjmy</i>	81,9	85,1	86,6	88,9	89,2
<i>sociální příjmy</i>	14,9	11,5	9,8	8,7	8,9
<i>ostatní příjmy</i>	3,1	3,4	3,5	2,4	1,9
struktura hrubých peněžních příjmů:					
<i>srážky povinného pojištění</i>	6,8	7,7	7,9	8,3	8,3
<i>daň z příjmu FO</i>	1,6	2,5	3,7	5,0	6,2
<i>čisté peněžní příjmy</i>	96,4	91,8	89,2	87,2	85,8
	6.decil	7.decil	8.decil	9.decil	10.decil
hranice decilu čistých příjmů (Kč)	139 338	153 541	174 874	212 225	Nekonečno
počet domácností	125 603	125 083	125 266	125 538	125 028
struktura hrubých peněžních příjmů:					

<i>pracovní příjmy</i>	88,5	91,1	91,2	92,5	94,3
<i>sociální příjmy</i>	8,0	6,6	6,3	4,2	2,3
<i>ostatní příjmy</i>	3,5	2,2	2,5	3,3	3,3
<i>struktura hrubých peněžních příjmů:</i>					
<i>srážky povinného pojištění</i>	8,1	8,9	8,6	8,0	6,8
<i>daň z příjmu FO</i>	6,7	8,1	9,4	11,1	14,8
<i>čisté peněžní příjmy</i>	85,4	83,1	82,0	81,0	78,4

Zdroj: ČSÚ

Příloha 5 Modelování příjmů rodin s malým dítětem

	SP a ZP		roční	denní	PPM	mzda 1	daň	slevy	porodné	přídavky	příjem	Rodičovský	průměr	mzda	daň	slevy	přida	od 3 let
	mzda	placené	slevy	vyměřo	celkem	rodiče				na děti	během	příspěvek	do 3 let				vký	dále
žena sama		tele	daň	vací	roční	PPM												
0 % mediánu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13000	500	7733	220000	4656	0	0	0	4 300
40 % mediánu	8 584	2 919	1740	8 584	282	38828	0	0	0	13000	500	9138	220000	7375	8 584	1740	49244	500
60 % mediánu	12 877	4 378	2595	12 352	423	58173	0	0	0	13000	0	11862	220000	6875	12 877	2595	49244	0
medián	21 461	7 297	4320	19 211	706	96863	0	0	0	0	0	16144	220000	6875	21 461	4320	49244	0
140 % mediánu	30 045	10 215	6045	26 070	988	133084	0	0	0	0	0	22181	220000	6875	30 045	6045	49244	0
160 % mediánu	34 338	11 675	6915	29 493	1129	144746	0	0	0	0	0	24124	220000	6875	34 338	6915	49244	0
muž sám medián	25 688	8 734	5175	22 583	845	115934	0	0	0	0	0	19322	220000	6875	25 688	5175	49244	0
dvoujice																		
ž 0 % m 50 %	12 844	4 367	2595	12 844	0	0	12 844	2595	63084	13000	500	16628	220000	18741	12 844	2595	74084	0
ž 0 % m 100 %	25 688	8 734	5175	24 653	0	0	25 688	5175	63084	0	0	25770	220000	27470	25 688	5175	74084	0
ž 100 % m 80 %	42 011	14 284	8445	35 636	706	96863	20 550	4140	63084	0	0	37811	220000	24402	42 011	8445	49244	0
ž 100 % m 100 %	47 149	16 031	9480	39 739	706	96863	25 688	5175	63084	0	0	41914	220000	27470	47 149	9480	49244	0
ž 100 % m 120 %	52286,6	17 777	10515	43 842	706	96863	30 826	6210	63084	0	0	46016	220000	31491	52 287	10515	49244	0
druhé dítě po 3 letech																		
ž 0 %				0	4656	0	0	0	0	10000	1000	7733	220000	4656	0	0	0	4 800
ž 40 %				0	7375	0	38828	0	0	10000	1000	9638	220000	7875	8 584	1740	0	1000
ž 60 %				0	6875	0	58173	0	0	10000	1000	12862	220000	7875	12 877	2595	0	0
ž medián				0	6875	0	96863	0	0	10000	1000	19311	220000	7875	21 461	4320	0	0
ž 140 %				0	6875	0	133084	0	0	0	0	22181	220000	6875	30 045	6045	0	0
ž 160 %				0	6875	0	144746	0	0	0	0	24124	220000	6875	34 338	6915	0	0
m medián				0	6875	0	115934	0	0	0	0	19322	220000	6875	25 688	5175	0	0
ž 0 % m 50 %				63084	18741	0	0	12844	2595	93488	10000	18745	220000	19725	12 844	2595	65048	0
ž 0 % m 100 %				63084	28505	0	0	25688	5175	93488	0	28304	220000	28989	25 688	5175	65048	0
ž 100 % m 80 %				63084	24402	706	96863	20550	4140	93488	10000	42595	220000	25886	42 011	8445	65048	0
ž 100 % m 100 %				63084	28505	706	96863	25688	5175	93488	0	44448	220000	28989	47 149	9480	65048	0
ž 100 % m 120 %				63084	36748	706	96863	30826	6210	93488	0	48550	220000	33091	52 287	10515	65048	0

Zdroj: Vlastní zpracování